

**KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI**

ÖZLEM YILMAZ EKMEKÇİ

**BANKACILIK SEKTÖRÜNDE İÇ KONTROL SİSTEMİNİN
UYGULANMASI VE BİR KAMU BANKASINDA ARAŞTIRMA**

Yüksek Lisans Tezi

**TEZ DANIŞMANI:
YRD. DOÇ. DR. SUPHİ ASLANOĞLU**

KIRIKKALE – 2010

ÖZET

Bu çalışmada iç kontrol sisteminin bankacılık sektöründeki uygulamasına yönelik inceleme ve irdeleme yapılmış ve iç kontrol sisteminin bir kamu bankasındaki uygulaması anlatılmıştır.

Bankacılık sektöründe iç kontrol sisteminin uygulanması ve bir kamu bankasında araştırma başlıklı çalışma beş bölümden oluşmaktadır. İlk iki bölümde denetim ve iç kontrol ile ilgili tanımlamalar ve genel bilgilere yer verilmiş olup üçüncü bölümde ise bankacılık sektöründeki iç kontrol sistemi tanımlanıp, iç kontrol sisteminin yasal çerçevesi oluşturulmuştur. Dördüncü bölümde, iç kontrol sisteminin eksiklikleri ve riskleri saptanmış olup etkin bir iç kontrol sisteminin oluşturulması için bu eksikliklerin giderilmesi ve risklerin en aza indirilebilmesi için gerekli unsurlar belirlenmiştir. Beşinci bölüm olan son bölümde ise Türkiye'deki bir kamu bankasında uygulanmakta olan iç kontrol yapısı incelenmiştir.

ABSTRACT

In this study, an investigation and examination about internal control system application in banking sector is made and the application of internal control system in an governmental bank is explained.

Internal control system used in banking system and application of internal control for an governmental bank titled study consists of five chapters. First two chapters are devoted to the definitions and general information about internal control and supervision and at the third chapter internal control system in banking sector was defined and legal frame of internal control system was formed. At the fourth chapter of this study the risk and deficiencies of internal control system are identified and in order to form an efficient internal control system, necessary elements to minimize these risks and deficiencies was identified also. In fifth chapter which is the last chapter, the internal control structure, applied in an governmental bank, was investigated.

ÖNSÖZ

Literatürde yapılmış olan çok sayıda çalışma incelenmiş olup uygulama kısmında ise bir kamu bankasında uygulanmakta olan iç kontrol sistemiyle ilgili bilgiler temin edilmiş ve tez içerisinde bu konuda gerekli olan bilgiler verilmiştir.

Yapılan çalışmalar sonucunda elde edilen bulguların gösterildiği bu tezin bankacılık sisteminde uygulanacak olan iç kontrol sisteminde faydalı olacağını umuyorum.

Son olarak tezin hazırlanmasında ve araştırmanın yapılmasında bana değerli bilgileriyle yol gösteren ve bu çalışmamı yapmaya teşvik eden tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Suphi ASLANOĞLU ve manevi olarak desteğini benden esirgemeyen aileme sonsuz teşekkür ederim.

KİŞİSEL KABUL / AÇIKLAMA

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Bankacılık Sektöründe İç Kontrol Sisteminin Uygulanması Ve Bir Kamu Bankasında Araştırma” adlı çalışmamı, ilmi ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve faydalandığım eserlerin bibliyografyada gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.”

Tarih:16/08/2010

Ad- Soyad:Özlem YILMAZ EKMEKÇİ

İmza:

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
ŞEKİL VE ÇİZELGELER.....	x
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ.....	1
I.BÖLÜM.....	3
DENETİM KAVRAMI DENETİM TÜRLERİ VE STANDARTLARI	3
1.1.Denetim Kavramı.....	3
1.2.Denetim Türleri	4
1.2.1.Amaçlarına Göre Denetim	4
1.2.1.1.Mali Tablolar Denetimi (Finansal Denetim)	4
1.2.1.2.Uygunluk Denetimi (Biçimsel Denetim)	5
1.2.1.3.Faaliyet Denetimi (Performans Denetimi)	6
1.2.2.Niteliklerine Göre Denetim	7
1.2.2.1.Sürekli Denetim(Yıl Sonu Denetimi)	7
1.2.2.2.Sınırlı Denetim(Ara Dönem Denetimi).....	8
1.2.3.Denetçi Statüsü Yönünden Denetim	8
1.2.3.1.Dış Denetim	8
1.2.3.1.1.Bağımsız Denetim	8
1.2.3.1.2.Kamu Denetimi	9
1.2.3.2.İç Denetim	9
1.3.Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları	10
1.3.1.Genel Standartlar	11
1.3.1.1.Eğitim Ve Yeterlilik Standardı	11
1.3.1.2.Bağımsızlık Ve Tarafsızlık Standardı	12
1.3.1.3.Mesleki Dikkat Ve Özen Standardı	12
1.3.2.Çalışma Alanı Standartları	13
1.3.2.1.Planlama Ve Gözetim Standardı	13
1.3.2.2.İç Kontrolün İncelenmesi	14

1.3.2.3.Kanıt Toplama Standardı	14
1.3.3.Raporlama Standartları	15
1.3.3.1.Uygunluk Standardı	15
1.3.3.2.Tutarlılık Standardı	16
1.3.3.3.Tam Açıklama Standardı	16
1.3.3.4.Görüş Bildirme Standardı	17
II.BÖLÜM.....	18
İÇ KONTROL SİSTEMİ	18
2.1. İç Kontrol Sisteminin Tarihsel Gelişimi	18
2.2. İç Kontrol Kavramı Ve Temel Özellikleri	19
2.3. İç Kontrolün Amacı	21
2.3.1. İç Kontrol Sisteminin Esas Amaçları	21
2.3.2.İç Kontrol Sisteminin Genel Amaçları	23
2.3.3.İç Kontrol Sisteminin Özel Amaçları	23
2.4. İç Kontrol Sisteminin Önemi	25
2.5. İç Kontrol Sisteminin Unsurları	29
2.5.1.Kontrol Çevresi	30
2.5.2. Risk Değerlemesi	33
2.5.3. Kontrol Faaliyetleri	34
2.5.4. Bilgi ve İletişim	38
2.5.5. İzleme	38
III.BÖLÜM.....	40
BANKACILIK SEKTÖRÜNDE İÇ KONTROL SİSTEMİ	40
3.1.Bankacılıkta İç Kontrolün Tanımı Ve Kapsamı	41
3.2.Bankacılıkta İç Kontrolün Önemi Ve Amacı	42
3.3.Bankacılıkta Etkin Gözetim Ve Denetime İlişkin Temel Prensipler.....	44
3.3.1. Bankalarda Etkin Gözetim ve Denetimin Önkoşulları	45
3.3.2. Faaliyet İzni ve Yapı	45
3.3.3. Bankaların İhtiyatlı Yönetimine İlişkin Yükümlülükler ve Düzenlemeler	46
3.3.4.Aralıksız Banka Gözetim Yöntemleri	48
3.3.5. Bilgi Verme Yükümlülükleri	49
3.3.6. Bankacılık Gözetim ve Denetim Otoritesinin Yasal Yetkileri	49

3.3.7. Sınır Ötesi Bankacılık	49
3.4. Bankacılıkta İç Kontrol Sisteminin Temel Unsurları	50
3.4.1. Banka yönetiminin sorumlulukları ve iç kontrol kültürü	51
3.4.2. Risk tanıma ve değerlendirme	51
3.4.3. Denetim işlevi ve görev dağılımı	52
3.4.4. Bilgi ve iletişim	52
3.4.5 İzleme faaliyetleri ve denetim sisteminde hataların düzeltilmesi ...	53
3.4.6. İç kontrol sistemlerinin banka gözetim ve denetim otoritelerince değerlendirilmesi	53
3.5. Banka İç Kontrol Sisteminin Değerlendirme Esasları	53
3.5.1 İç Kontrol Yapısını Değerlendirme Yaklaşımları	55
3.5.2 İç Kontrol Yapısını Değerlendirme Aşamaları	56
3.5.2.1. Sistemin Ön Değerlendirilmesi	56
3.5.2.2. Sistemin Uygulamadaki Etkinliğinin Test Edilmesi	58
3.5.2.3. Sistemin Son Değerlendirilmesi	58
3.5.3. İç Kontrol Personelinin Görev ve Yetkileri	66
3.6. İç Kontrol Sistemini Oluşturan Yasal Düzenlemeler	67
3.6.1. İç Kontrol Sistemi İle İlgili Uluslararası Düzenlemeler	68
3.6.1.1. Basel Komitesine Göre İç Kontrol Sistemi	70
3.6.1.2. Sarbanes-Oxley Kanunu İle Yapılan Düzenlemeler	74
3.6.1.3. Amerikan Genel Kabul Görmüş Denetim Standartlarında (USGAAS) İç Kontrol	77
3.6.1.4. AICPA Ve Genel Kabul Görmüş Denetim Standartlarında İç Kontrol	78
3.6.2. Ulusal Düzenlemelerde İç Kontrol	81
3.6.2.1. Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemlerine İlişkin Genelge	81
3.6.2.2. 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'na Göre İç Kontrol Sistemi ..	86
3.6.2.2.1. İç Sistemlere İlişkin Yükümlülükler.....	86
3.6.2.2.2. İç Kontrol Sistemi	87
3.6.2.2.3. Risk Yönetimi Sistemi	87
3.6.2.2.4. İç Denetim Sistemi	88

3.6.2.3.Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) Düzenlemeleri	88
3.6.2.4.SPK Düzenlemeleri	90
IV.BÖLÜM.....	93
ETKİN BİR İÇ KONTROL SİSTEMİNİN OLUŞTURULMASI	94
4.1.İç Kontrolle İlgili Eksiklikler Ve Riskler	94
4.1.1.Eksiklikler	94
4.1.2.Riskler	99
4.2 Bankacılıkta Etkin Gözetim ve Denetime İlişkin Temel Prensipler	102
4.3.Etkin Bir İç Kontrol Sisteminin Oluşturulması İçin Gereken Unsurlar	107
4.3.1 İç Kontrol Organizasyon Yapısı	109
4.3.2 İç Kontrol Birimi'nin Görev Yetki ve Sorumlulukları	110
4.3.2.1 İç Kontrol Birimi Personelinin Görev, Yetki ve Sorumlulukları.....	112
4.3.3.Denetlenenlerin Sorumlulukları	114
4.3.4. İç Kontrol Grubu Çalışma Yöntem ve İlkeleri	115
4.3.4.1. Çalışma Esasları ve Amaç	115
4.3.4.2 İç Kontrol Süreci ve Uygulanışı	116
4.3.4.3 İşe Alım Terfi ve Performans Değerlendirmeleri	117
4.3.4.4 İç Kontrol Birimi Davranış Kuralları	118
V.BÖLÜM.....	122
TÜRKİYE'DEKİ BİR KAMU BANKASINDA İÇ KONTROL SİSTEMİNİN UYGULANMASI	122
5.1. Halkbank'ın Tarihçesi, Kuruluş Amacı,Hizmetleri	123
5.2. Halk Bankası'nda Yeniden Yapılandırma	125
5.3. Halk Bankası'nda Risk Yönetimi ve İç Kontrol.....	126
5.4. Halk Bankası'nda İç Kontrol Faaliyetleri	126
5.4.1. İç kontrol biriminin kuruluşu	128
5.4.2. İç kontrol biriminin misyonu ve vizyonu	129
5.4.3. İç kontrol biriminin organizasyondaki yeri	129
5.4.4. İç kontrol biriminin insan kaynakları yapısı	130
5.4.5. Şubelerde yürütülen iç kontrol faaliyetleri ve raporlama sistemi...130	
5.5. 2002 Sonrası İç Kontrol Biriminin Etkileri	131

SONUÇ.....	135
KAYNAKLAR.....	139
ÖZGEÇMİŞ.....	152

ŞEKİL VE ÇİZELGELER

Şekil 1: Denetim Türleri

Şekil 2: Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları

Şekil 3: İç Kontrol Sürecinin Unsurları

Şekil 4: Halk Bankası İç Kontrol Daire Başkanlığı Organizasyon Şeması

(Kaynak: Kurum içi Web Portalı <http://portal05/>)

Şekil 5: Raporlama Takip Süreci (Kaynak : Halk Bankası İç Kontrol Daire Başkanlığı kurum içi Web Sitesi, <http://ickontrol>)

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AICPA	: Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü
A.Ş.	: Anonim Şirketi
BDDK	: Bankacılık Düzenleme Ve Denetleme Kurumu
BIS	: Uluslararası Ödemeler Bankası
COSO	: The Committee of Sponsoring Organizations of The Treadway Commission
DİF	: Düzeltilen İşlemler Formu
GKGDS	: Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları
İA	: İç Denetçiler Enstitüsü
İKY	: İnsan Kaynakları Yönetimi
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
İT	: Bilgi Teknolojileri
MİR	: Mali İnceleme Raporu
RUR	: Risk Uyarı Raporu
SOX	: Sarbanes-Oxley Yasası
SPK	: Sermaye Piyasası Kurumu
UMS	: Uluslararası Muhasebe Standartları
USGAAS	: Amerikan Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları

GİRİŞ

Uluslararası finansal piyasalarda ve Türkiye’de yaşanan gelişmeler Türk Bankacılık Sektörü’nde gözetim ve denetim alanında düzenleme yapılmasını zorunlu hale getirmiştir. Türkiye’de bankacılık sektörü, ekonomide yaşanan olumsuz gelişmeler ve tarih boyunca aldığı ağır yaralardan kurtulmaya çalışırken bir taraftan da daha sağlıklı ve güçlü bir faaliyet zemini oluşturmak için büyük bir çaba göstermektedir. “Risk yönetimi ve iç denetim sistemleri” yapılanması süreci diye adlandırılabilir olan bu dönemde, “iç kontrol sistemi” bankalarımızın gündemini yoğun bir şekilde işgal etmeye devam etmektedir. İç denetim sisteminin, Türk Bankacılık Sektörü’ne girmesi ise gözetim ve denetim alanında düzenleme yapılmasının bir sonucudur.

İç kontrol, bir işletmede faaliyetlerin etkinliği ve verimliliği, finansal raporlamanın güvenilirliği ve ilgili yasa ve düzenlemelere uygunluk amaçlarına ulaşma konusunda makul bir güvence sağlamak üzere gerçekleştirilen bir süreçtir.

İlk defa Haziran 1999’da 4389 sayılı Bankalar Kanunu’nun 9/4. maddesinde yapılan düzenleme ile “İç Denetim Sisteminin” hukuki zemini hazırlanmıştır. Söz konusu kanun maddesi ve bankacılık sistemine yönelik olarak ortaya konulan yeni anlayış çerçevesinde gerekli düzenlemeler yapılmaya başlanmış ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından Şubat 2001’de “Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimleri Hakkında Yönetmelik” yayınlanmıştır. Bu yönetmeliğin yayınlanması bankacılık sektöründe iç denetim ve risk yönetimi kavramlarının yerleşmesi için son derece önemli bir adımı oluşturur. BDDK tarafından hazırlanan “Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik” 08.02.2001 tarih ve 24312 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiş ve bu yönetmeliğin 3. maddesi ile Türk Bankacılık Sektörü’nde bu esasların uygulanması zorunlu kılınmış ve yaptırıma bağlanmıştır.

Ekonomik yapıların karmaşıklaşması, sistemlerin düzenli işlemlerini zorlaştırmıştır. Bu ise hata, hile ve yolsuzlukların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yöneticiler faaliyet sonuçlarındaki gelişme ye da gerilemeyi öğrenmek, varsa hata, hile ve yolsuzlukları zamanında saptamak için kendilerine bağlı elemanlar tarafından yürütülen bir iç denetim sistemine ihtiyaç duyarlar. Dünyada yaşanan hızlı gelişmeler bankacılık sektörünün uluslararası alanda karşılaştığı ve yönetmek zorunda olduğu riskleri hem arttırmış hem de çeşitlendirmiştir. Bütün bu yaşananlar iç denetime olan

ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Etkin bir iç denetim sistemi, bankacılık faaliyetlerinin tam ve güvenli bir şekilde yürütülebilmesi için gerekli bir yapıdır.

Bu çalışmada iç kontrol kavramı üzerinde durularak, Türk bankacılık sektöründe iç kontrol sisteminin gelişimi ve bir kamu bankasındaki iç kontrol uygulaması incelenerek etkin bir iç kontrol sisteminin nasıl olması gerektiğine dair bir şablon oluşturulacaktır. Öncelikle iç kontrol sisteminin eksiklikleri belirlenerek, bu eksikliklerin giderilmesine yönelik etkin bir iç kontrol sistemin oluşturulması için gerekli unsurların vurgulandığı bu araştırma toplam beş bölümden oluşmaktadır.

Araştırmanın birinci bölümünde denetim kavramı, denetim türleri ve genel kabul görmüş denetim standartları üzerinde durulacaktır. İkinci bölümde, iç kontrol sistemi ayrıntılı olarak açıklanacaktır. Öncelikle iç kontrolün tanımı yapılacak, önemi ve amaçları belirtilecek, iç kontrol sisteminin unsurları açıklanacaktır. Üçüncü bölümde bankacılıkta iç kontrol sistemleri analiz edilip, iç kontrol sistemiyle ilgili yasal düzenlemelere yer verilecek olup, ulusal ve uluslararası düzenlemelerde iç kontrol sistemi incelenecektir. Dördüncü bölümde ise bankacılıkta iç kontrol sistemindeki eksiklikler ve etkin bir iç kontrol sisteminin nasıl olması gerektiğine değinilecektir. Son bölüm olan beşinci bölümde, bir kamu bankasında uygulanan iç kontrol sistemi üzerinde durulacaktır.

I.BÖLÜM

DENETİM KAVRAMI DENETİM TÜRLERİ VE STANDARTLARI

Öncelikle denetim kavramı üzerinde durup, denetim türleri itibariyle çeşitli sınıflandırmalardan ve denetim standartlarından bahsetmek gerekir.

1.1.Denetim Kavramı

Denetim kavramının Anglo-Sakson ülkelerindeki karşılığı , “Auditing”dir.Bu kavramın kökeni Latince “işitme veya dinleme” anlamına gelen “Audire” fiiline dayanmaktadır.Yani eski toplumlarda seçilmiş uzmanların,görevli kişilerin yaptıkları işleri dinleyerek,doğruları bulmaya çalışmalarıdır.¹

Denetim,sunulan bilgiler ile kabul edilen ölçütler arasındaki uygunluğun ölçüsünün belirlenmesi, amacıyla,sunulan bilgiler hakkında kanıtların toplanması,değerlendirilmesi ve sonuçların ilgili kullanıcılara raporlanması sürecidir.²Denetim, bağımsız bir uzman tarafından yapılan sistematik bir süreçtir. Süreç içerisinde denetçi, iktisadi faaliyet ve olaylar hakkında kanıt toplar. Önceden belirlenmiş olan ölçütlerle mevcut olayları karşılaştırmak için kanıtları kullanır.Denetim bittikten sonra denetçi konu hakkında rapor hazırlar.Bu raporda kabul edilmiş ölçütlerle iktisadi faaliyet ve olaylar arasındaki uygunluğun derecesini kullanıcılara iletir.Denetim, işletmeyi daha etkin ve verimli yürütmeyi hedefleyen bir araçtır.

Bankacılık anlamında denetim ise, belirli zamanlarda,banka içi ve dışı denetim elemanları tarafından, banka tarafından yapılan işlemlerin yasal düzenlemelere uygunluğunun sağlanmasına yönelik bir süreçtir.

Denetimin kapsamı;öncelikle denetimin yapılabilmesi için işletmenin sunduğu bilgiler olmalıdır.Karşılaştırma yapılabilmesi için de önceden belirlenmiş olan ölçütlerin varlığı ve yeterli sayıda kanıtın olması gerekmektedir.Denetim faaliyeti uzman ve

¹Ersin GÜREDİN, Denetim,10.Basım,Beta Basım Yayım Dağ. A.Ş.,İstanbul 2000,s.5

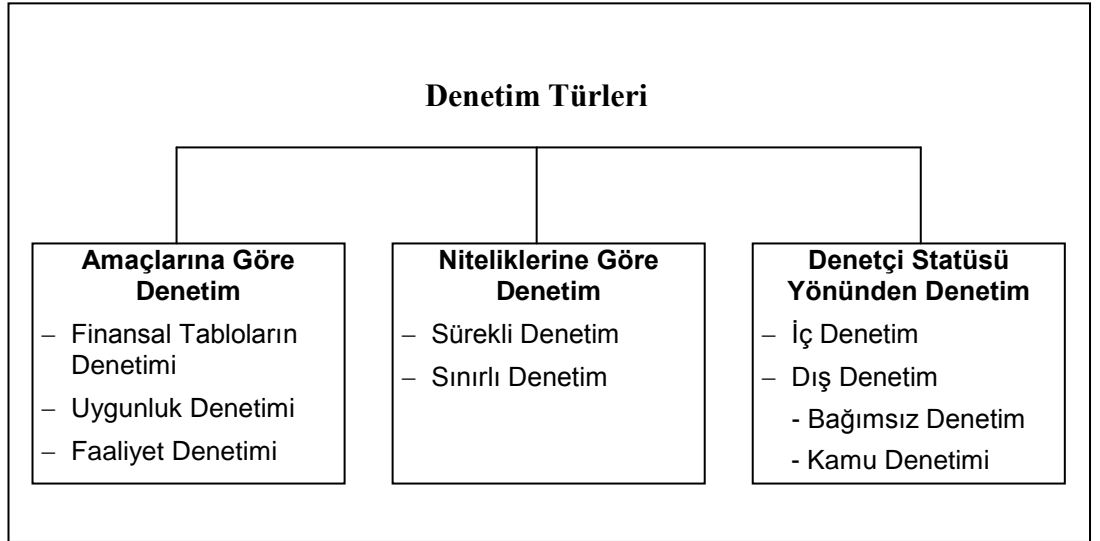
²Ferruh ÇÖMLEKÇİ, Muhasebe Denetimi Ve Mali Analiz,1.Baskı,Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2004, s.11

bağımsız kişi veya kişiler tarafından yapılabilir. Bu denetim sürecinin son aşamasında ise denetim raporu hazırlanır. Genelde denetim raporu, denetlenen bilgilerin doğruluk ve güvenilirliğinin onayını veya reddini içeren bir görüşün açıklanmasıdır.

Denetimin amacı ise; mali tabloların finansal durumunu adil bir şekilde denetçinin görüşüyle birlikte ortaya koymak, hata aramak, uygunsuzluğu tespit etmek ve elde edilen sonuçları ilgili kişilere iletmektir.

1.2. Denetim Türleri

Denetim, amaçlarına, niteliklerine ve denetçinin konumuna göre sınıflandırılabilir:

Şekil 1: Denetim Türleri

1.2.1. Amaçlarına Göre Denetim

Denetimde ulaşılmak istenen amaca göre denetimin türü değişir. Amacına göre denetim üç türde incelenmektedir:

1.2.1.1. Mali Tablolar Denetimi (Finansal Denetim)

Bir işletmenin mali tablolarının mali durumu ve faaliyet sonuçlarını doğru ve dürüst, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine ve yasal düzenlemelere uygun olarak

yansıtıp yansıtmadığı konusunda bir görüş oluşturmaktadır.³ Denetimin konusu; finansal tablolarda yer alan bilgilerdir. Denetim ölçütleri; yasal düzenlemeler ve genel kabul görmüş muhasebe ilkeleridir. Denetçi, finansal tablolarda yer alan bilgilerle bahsedilen ölçütleri karşılaştırarak finansal tabloların doğru olup olmadığı konusunda görüş bildirir.

Finansal denetimin amaçları; işletmenin mali tablolarına güvenilirliği sağlamak, varsa yanlış beyanların ortaya çıkarılmasını sağlamak, sadece var olan hatalar üzerinde durulmayıp mali tablonun bütünü hakkında da görüş bildirilmesidir.

Bu denetim bazı sektörlere veya işletme türlerine zorunlu, bazı işletme türlerine ihtiyari olarak yaptırılır. Ancak her ikisinde de bağımsız ve işletme dışından kişiler tarafından yapılması gerekir. Bu yönüyle Bağımsız Dış Denetim adı ile de anılır.⁴

Denetçi finansal tabloları denetlerken değişik gruplar tarafından değişik amaçlar için kullanılabileceğini göz önünde bulunması gerekir. Denetçiler mali tabloların doğru ve dürüst içerikte olup olmadığını inceler. Doğru ile kastedilmek istenen, incelenen unsurun şekil açısından istenen nitelikleri taşıyıp taşınmadığının incelenmesidir. Dürüstlükten kastedilen ise doğru olarak kabul edilen unsurun içerik olarak gerçekleşip gerçekleşmediğine bakılmasıdır.

1.2.1.2.Uygunluk Denetimi (Biçimsel Denetim)

Yapılan işlemlerin, yetkili organlarca konulmuş olan belli kural ve yöntemlere uygun olarak yapılıp yapılmadığının araştırılmasıdır. Uygunluk denetimi işletme içi denetçiler tarafından yapılır, gerekli görülürse bağımsız denetçilere başvurulur.

Uygunluk denetiminin ölçütleri; şirket ana sözleşmeleri, kanun, tüzük, yönetmelik, üst yönetimin belirlediği politikalar ve üçüncü kişilerle yapılan sözleşmelerdir. Denetimin konusu; denetlenen şirketin personeli tarafından yapılan işlemler, tutulan kayıtlardır.

Uygunluk denetiminin amacı, yetkili makam tarafından belirlenmiş olan kurallara uyulup uyulmadığının incelenmesidir. Uygunluk denetiminde ulaşılan sonuçlar

³Nejat BOZKURT, Muhasebe Denetimi, İstanbul, Alfa Yayın, No:457, 1999, s.27.

⁴Hasan KAVAL, Muhasebe Denetimi, Ankara, Akademik Denetim Danışmanlık Yeminli Mali Müşavirlik A.Ş., 2003, s.25.

geniş bir kitleye değil, fakat işletme içindeki yetkili kişilere raporlanır ve bu kişiler genellikle işletmedeki tepe yöneticilerdir.⁵

Yapılan işlemlerin öngörülen ölçütlere uygunluğunun araştırılmasında sürdürülecek bir denetimin etkinliğinin artırılması için;⁶

-Denetimi yürütecek denetçinin bu konularda yetenekli olması,

-İşletme içinde iyi bir belge dosyalama sisteminin var olması,

-Uygunluk denetimi sonuçlarının raporlanmasının bir sisteme bağlanmış olması koşulları gereklidir.

1.2.1.3.Faaliyet Denetimi (Performans Denetimi)

Bir işletmenin faaliyetlerinin ve politikalarının, etkililiğinin ve verimliliğinin değerlendirilmesi amacıyla gözden geçirilmesidir. Faaliyet denetiminde denetçilerden tarafsız gözlemlerde bulunması ve belirli faaliyetlerin ayrıntılı analizini yapması beklenir.

Faaliyet denetimi her türde denetçi tarafından yapılabilirse de, uygulamada bu faaliyetin genellikle iç denetçiler ve devlete bağlı kamusal denetçiler tarafından sürdürüldüğü görülmektedir.

Faaliyet denetimi mali nitelikte olmayan faaliyetler de ilgilenir.Bu denetim türü, muhasebenin yanı sıra örgütsel yapı, üretim yöntemleri, pazarlama gibi alanların da incelenmesini kapsadığından, finansal denetime ve uygunluk denetimine nazaran daha karmaşık bir yapısı vardır. Karmaşık yapısı ve zor olması sebebiyle subjektif bir konudur ve bu özelliğinden dolayı faaliyet denetimi, yönetim danışmanlığı olarak görülür.

Faaliyet denetiminde denetçiden beklenen,mevcut başarının iyileştirilmesi ile ilgili tavsiyeler vermesi, önerilerde bulunması ve geliştirilmesi gereken alanları belirlemesidir.

⁵ GÜREDİN, a.g.e, s.14.

⁶ GÜREDİN, Ersin; Ferruh ÇÖMLEKÇİ, Ahmet Hayri DURMUŞ, Atilla GÖNENLİ, Muhasebe Denetimi ve Mali Analiz, 3.Baskı, Eskişehir, Web-Ofset Tesisleri, 2001, s.10

1.2.2.Niteliklerine Göre Denetim

Niteliklerine göre denetim,sürekli ve sınırlı olmak üzere ikiye ayrılır:

1.2.2.1.Sürekli Denetim(Yıl Sonu Denetimi)

Halka açık şirketlerin, SPK gözetimine tabi diğer şirketlerin, bankaların, sigorta şirketlerinin yıl sonu mali tablolarının genel kabul görmüş muhasebe standartlarına göre denetlenmesidir. Bu denetim türünün en önemli özelliği; tam denetim olması, mali yıl sona ermeden denetim sözleşmesi yapılmış olması nedeniyle denetçinin yeterli kanıt toplayabilmesi ve bağımsız denetim standartlarının tümüne uygulanabilmesine imkân bulunması ve denetimde bir sınırlama olmamasıdır.⁷

Sürekli denetim; işlemlerin gerçekleşmesi anında veya gerçekleştikten kısa bir süre sonra sonuçların denetlenmesi olduğundan ancak tam otomatik ve birbiriyle ilgili işlemlere ve sonuçlara hızlı erişimi sağlayan bir süreç ile mümkün olabilir. Bu gereksinimleri karşılayabilmenin tek yolu, sürekli denetimin online bir sistem üzerinde uygulanmasıdır.⁸

Sürekli denetimin iki ana bileşeni ise şunlardır:⁹

a) Sürekli kontrol değerlendirmesi: Kontrol zaafiyetleri üzerinde mümkün olabildiğince çabuk denetim yapılabilmesini ifade eder. Bu yöntem sayesinde, iç denetçiler yönetimin izleme fonksiyonunun yeterliliğini değerlendirmekte, denetim ve yönetim kurullarına kontrollerin etkili çalıştığı ve kurumun muhtemel olumsuzlukları hızlı bir şekilde düzeltebileceği garantisini sunmaktadırlar.

b) Sürekli risk değerlendirmesi: Beklenen risk düzeyinin üzerindeki sistem ve süreçlerin belirlenmesini ifade eder. Bu yöntem sayesinde, denetçiler kurumun riskli alanlarını tespit etmekte, bu türden riskleri derecelendirmekte ve sınırlı denetim kaynaklarının daha etkin dağılımını sağlamaktadırlar.

⁷ KAVVAL; a.g.e, s.27

⁸ KOGAN, Alexander; Vasarhelyi MİKLOS A. , Continuous Online Auditing; A Programme of Research, Journal of Information Systems, 1999,Vol.13, No.2.

⁹David CODERRE, Continuous Auditing: Implications for Assurance, Monitoring and Risk Assessment, Global Technology Audit Guide, RCMP, 2005

1.2.2.2.Sınırlı Denetim(Ara Dönem Denetimi)

Bazı şirketlerin ara mali tablolarının, denetim şirketi tarafından ara dönemlerde denetlenmesi şeklinde yapılan denetimdir. Bu denetime tabi şirketler bankalar ve özel finans kurumları ile sermaye piyasasında faaliyet gösteren şirketler olup, bunlar 3, 6 ve 9 uncu ay sonu itibariyle Ara Mali Raporlarını hazırlamak ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ile Sermaye Piyasası Kurulu'na göndermek zorundadırlar.¹⁰

Sınırlı denetim, temel olarak finansal tabloların analitik yöntemler uygulanarak incelenmesi, doğruluğunun sorgulanması ve yönetimle de görüşülerek bilgi toplanması ile sınırlı olduğundan, tam kapsamıyla denetime göre daha az güvence sağlar.Tam kapsamlı bir denetim olmadığı için denetim görüşü bildirilmemektedir.

1.2.3.Denetçi Statüsü Yönünden Denetim

İç ve dış denetim olmak üzere iki başlık altında incelenecektir:Dış denetim de kendi içinde bağımsız denetim ve kamu denetimi olmak üzere ikiye ayrılır:

1.2.3.1.Dış Denetim

Kurumun personeli olmayan denetçiler tarafından gerçekleştirilen denetim türüdür. Bağımsız denetim; herhangi bir işletmeye bağlı olmaksızın, denetim işini serbest meslek icrası olarak yerinde getiren uzmanlar tarafından yapılan denetimdir. Dış denetim, bağımsız denetim ve kamu denetimi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

1.2.3.1.1.Bağımsız Denetim

Bağımsız denetim, serbest meslek sahibi olarak kendi adına çalışan veya bir denetim şirketinin ortağı olan kişiler tarafından işletmelerin mali tablolarının genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygunluk derecesini belirlemek amacıyla yapılan denetim çalışmasıdır.¹¹

¹⁰ KAVAL;a.g.e.,s.27

¹¹ Celal KEPEKÇİ, Bağımsız Denetim, Avcıol Basım Yayın, 5.Baskı, İstanbul, 2004, s.8

Bağımsız denetimin konusu, muhasebe verileridir. Amaç finansal denetimdir. Böylelikle muhasebeye kaydedilen bilgilerin gerçekte oluşmuş ticari işlemleri yansıtıp yansıtmadığını kontrol etmektir. Denetimin ölçütü ise genel kabul görmüş muhasebe ilkeleridir.

Bağımsız denetçiler, işletmenin mali tablolarını denetleyerek işletme sahibine danışmanlık yapar. Ayrıca iç kontrol sisteminde işletmeye yardımcı olur, istenilen konularda özel incelemeler yapar, Bağımsız denetçiler belli sınavları geçerek yetki alıp uzmanlaşırlar.3568 sayılı Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu'nun ikinci maddesine göre, serbest muhasebeci mali müşavirler ve yeminli mali müşavirler, mali denetim yapma yetkisine sahiptirler.

1.2.3.1.2.Kamu Denetimi

Kamu denetimi, devlete bağlı denetçiler tarafından, yapılan işlemlerin kanunlara, yönetmeliklere ve yordamlara uygunluğunun araştırılmasıdır. Kamu denetim kuruluşları, çeşitli devlet kurumları içinde örgütlenmiş olup; kuruluşların faaliyetlerinin yasal mevzuata, devletin ekonomi politikasına, kamu yararına uygunluk düzeyini araştırır ve denetler.

Kamu denetçileri, devlet kurum ve kuruluşlarında faaliyet ve uygunluk denetimi, özel kuruluşlarda ise vergi denetimi yapabilirler. Kamu kesiminde yer alan bazı denetim kuruluşları ise hem iç denetim kuruluşu hem de dış denetim kuruluşu özelliklerini birlikte taşıyabilmektedir. Kamu denetimine Maliye Bakanlığı, Yüksek Denetleme Kurulu, ilgili bakanlık, Sayıştay ve SPK denetimlerini örnek verebiliriz.

1.2.3.2.İç Denetim

Kamu veya özel kuruluşlarda, o kuruluşun bünyesinde çalışan, denetim alanında uzmanlaşmış iç denetçiler tarafından yapılan, mali nitelikte olan faaliyetlerle mali nitelikte olmayan faaliyetlerin incelenmesidir. Yönetim adına yapılan denetim, iç denetim olarak adlandırılır.

İç denetimin amacı; tüm yöneticilere, incelenen faaliyetlerle ilgili analizler, değerlendirmeler, tavsiyeler ve uygun yorumlarla sorumlulukları doğrultusunda bilgi

sağlamaktır. İç denetçi faaliyetinin hangi safhasında olursa olsun işletme yönetiminin hizmetindedir.¹² Dış denetim finansal bilgilerinin doğruluğunu saptamaya yönelikken, iç denetimde faaliyetlerin etkinliği ve verimliliği araştırılarak bu konuda yönetime tavsiyelerde bulunulur.

İç denetçiler uygunluk ve faaliyet denetimi yaparlar. Denetim sonucunu işletme yönetimine raporlarlar.

1.3.Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları

Meslek örgütlerince kabul edilmiş ve denetim kuruluşları ile denetçilerin uymak zorunda oldukları standartlara “Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları” denilmektedir.¹³ Bağımsız bir muhasebe denetçisinin sahip olması gereken özellikleri, denetim uygulamalarında izleyeceği yol ve yöntemleri, denetçinin görüşünü nasıl açıklayacağını çok genel bir çerçevede belirleyen kurallar dizisidir.

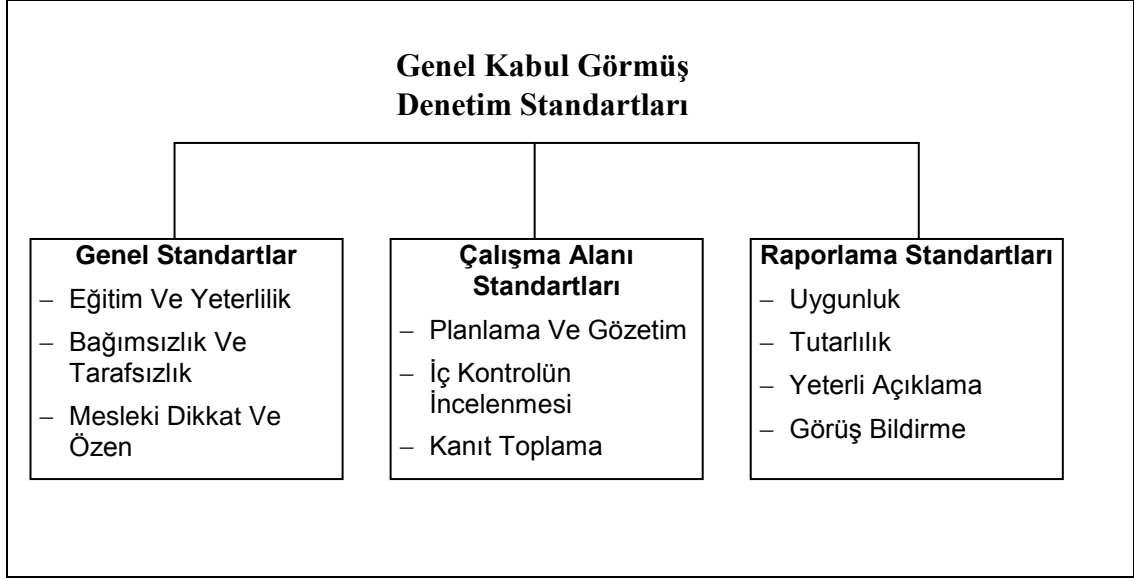
Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları(GKGD),ilk olarak Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü (American Institute of Certified Public Accountants-AICPA) tarafından 1947 yılında geliştirilerek kabul edilmiş ve daha sonra diğer ülkelere de yayılmıştır.¹⁴

Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları; Genel Standartlar, Çalışma Alanı Standartları ve Raporlama Standartları olmak üzere üç ana gruba ayrılır ve toplamda on adettir.

¹²B. Ataman AKGÜL, Türk Denetim Kurumları, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2000, s.10

¹³ KEPEKÇİ; a.g.e., s.14.

¹⁴ ÇÖMLEKÇİ;a.g.e.,s.17

Şekil 2: Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları

1.3.1.Genel Standartlar

Denetim faaliyetinin kalitesinden emin olmak için denetçinin sahip olması gereken özellikleri ve alınması gereken önlemleri açıklamaktadır. Bu standartlara kişisel standartlar, denetçiye ilişkin standartlar da denir.

Denetçinin sahip olduğu uzmanlık bilgisini ve tecrübesini denetim sürecinin her aşamasına yansıtmasını ve mesleki kurallardan, standartlardan ayrılmamasını şart koşmaktadır.

Bu grupta üç adet standart yer alır:

- Eğitim Ve Yeterlilik Standardı
- Bağımsızlık Ve Tarafsızlık Standardı
- Mesleki Dikkat Ve Özen Standardı

1.3.1.1.Eğitim Ve Yeterlilik Standardı

Denetim faaliyeti yeterli teknik bilgi, deneyim ve uzmanlığa sahip kişilerce gerçekleştirilmelidir.

Denetçilik yeterliliğini almış kişilerin gerekli teknik bilgi ve yeterliliğe sahip olduğu varsayılmaktadır.. Ancak denetçilik belgesini almak için kişinin sınava tabi tutulması gerekir. Bu sınavda denetçinin teorik bilgi düzeyi ölçülür ve başarılı olanlar

denetçi yardımcısı olarak mesleğe başlatılır. Diğer birçok meslekte olduğu gibi denetim mesleğinde de iş başında eğitim önem kazanmaktadır. Bu eğitim, genel olarak deneyimli uzman bir denetçinin yanında yardımcı denetçilik yapılarak sürdürülmektedir. Denetçi yardımcılığı süresi sonunda yeterlilik sınavına tabi tutulan denetçi yardımcılarını bu sınavı da başarmaları halinde denetçi yeterlilik belgesini kazanarak denetçi olurlar.

İyi bir denetçi olabilmek için iyi bir genel kültüre ve iyi bir iletişim becerisine sahip olmak gerekir. İyi bir denetçi çeşitli eğitim programlarına devam ederek, mesleki kitap ve dergileri izleyerek kendini yeniler ve birinci genel standardın öngördüğü düzeyde bir kişi olarak kalmaya çaba gösterir.¹⁵

1.3.1.2.Bağımsızlık Ve Tarafsızlık Standardı

Denetim faaliyetinin her aşamasında,denetçi veya denetçiler bağımsız davranmalıdır.

Tarafsızlık ve dürüstlük,aynı zamanda meslek ahlakı kurallarının da en başında yer alır.Yeminli Mali Müşavir ünvanına sahip olabilmenin bir koşulu olan “yemin” ise bağımsızlığı pekiştirici bir uygulamadır.

Denetim raporlarını kullananların, denetçilerin bağımsız olduğuna inanmaları gerekmektedir. Bu da rapora güvenilirlik olarak yansıtacaktır. Neticede denetçiler; bağımsız, tarafsız, ön yargılarından uzak, tarafsız düşünme yeteneğine sahip ve objektif davranma olanağına sahip olmalıdır.

1.3.1.3.Mesleki Dikkat Ve Özen Standardı

Denetim faaliyetinin her aşamasında, gerekli olan mesleki özen ve titizlik gösterilmelidir. Denetçiler, denetim süresince, denetim ilke ve kurallarını eksiksiz yerine getirmeli, ihtiyaca yönelik yeterli miktarda ve kalitede kanıt toplamalı ve denetim raporunun hazırlanmasından işletmeyle ilgili ticari sırların saklanmasına kadar her aşamada denetim standartlarına uygun davranmaları gerekmektedir. Denetçi tüm denetim standartlarının gereğini yerine getirirse mesleki dikkat ve özeni sağlamış olur.

¹⁵ GÜREDİN, a.g.e., s.28.

1.3.2.Çalışma Alanı Standartları

Denetim uygulama standartları, denetim kapsamının belirlenmesinden denetim bulgularının raporlanmasına kadar olan süreçteki uygulamanın nasıl olması gerektiğini belirleyen standartlardır.

Çalışma alanı standartları denetçiye güvenilir bir denetim görüşüne ulaşmak için kanıt toplamada ve kanıtları değerlemede kılavuz olur.

Bu bölümde üç adet standart yer alır:

- Planlama Ve Gözetim Standardı
- İç Kontrolün İncelenmesi Standardı
- Kanıt Toplama Standardı

1.3.2.1.Planlama Ve Gözetim Standardı

Denetim çalışmasının iyi bir biçimde planlanmasını ve varsa yardımcı denetçilerle iyi bir şekilde gözlemlenmesini ifade eder.¹⁶

Denetimin planlanması, müşteri işletme hakkında bilgi edinilmesi, uygulanacak denetim prosedürlerinin niteliğinin, zamanının ve büyüklüğünün belirlenmesi ve buna uygun olarak personelin görevlendirilmesi çalışmalarından oluşur.¹⁷

Denetçiler, denetlenecek kuruluşun kendisi ve faaliyet gösterdiği alan hakkında bilgi sahibi olmalıdır.Uygun bir denetim planlaması yapabilmek için kuruluşun pazarlama faaliyetleri, finansal yapısı, iş ilişkisinde olduğu üçüncü kişiler gibi birçok konuda bilgi toplamalıdır. Denetçi bilgi topladıktan sonra Genel Kabul Görmüş Denetim Standartlarına uygun bir denetim planı hazırlar.

Planlama ile ilgili çalışmalar belgelenecek bir denetim programı hazırlanır.Denetim çalışmalarının yürütülmesinde denetçi yardımcılarının yararlanılır.Denetçi yardımcılarının yaptıkları faaliyetler uzman denetçi tarafından denetlenmelidir. Böylece kaliteli bir denetimin gerçekleştirilmesinin yanı sıra denetçi

¹⁶ GÜREDİN, a.g.e., s.29.

¹⁷ KEPEKÇİ, a.g.e., s.17.

yardımcılarının yetiştirilmesine de olanak sağlanmış olur. Ancak sorumlu uzman denetçilerin denetçi yardımcıları üzerindeki gözetimlerinin sınırının ne olması gerektiği konusunda kesin kurallar bulunmamaktadır. Bu gözetimin kapsamı; denetçi yardımcısının bilgi düzeyine, deneyimine, denetim konusunun zorluk ve karmaşıklık derecesine bağlıdır.

1.3.2.2.İç Kontrolün İncelenmesi

Denetim faaliyetinin planlanması, yapılacak testlerin kapsamının belirlenebilmesi için işletmenin iç kontrol sistemi incelenmeli ve değerlendirilmelidir.

Bir kuruluşun etkin bir iç kontrol sisteminin bulunması, yayınlanan raporların ve bilgilerin doğruluk ve güvenilirlik derecesini artırır. Etkin bir iç kontrol sisteminin bulunması raporların ve bilgilerin hatalı olma riskini azaltır. Hata riskinin az olması, denetim kapsamının daralmasına yol açar.

İç kontrolün incelenmesi standardı, denetçinin iç kontrol sistemini gözden geçirip değerlendirme yapmasını öngörmektedir. Bu standardın amaçlarından birincisi, sistemin kendisine olan güvenin araştırılarak etkinliğin sağlanmasıdır. İç kontrol sistemi ne kadar etkin ise denetçinin sisteme olan güveni artacak, böylelikle denetim riski de azalacaktır. İkinci amacı ise denetimin kapsamını ve ayrıntı derecesini belirlemektir.

1.3.2.3.Kanıt Toplama Standardı

İncelenen mali tablolar hakkında bir görüşe ulaşılmasına yardımcı olması bakımından gözlem, soruşturma gibi denetim tekniklerini kullanarak yeterli sayı ve güvenilirlikte kanıt elde edilmelidir.

Denetçi yeterli sayı ve kalitede kanıt toplamalıdır. Denetim kanıtının kalitesine etki yapan etmenler; kanıtın geçerliliği, nesneliliği, zamanlılığı ve sürekliliğidir. Kanıtın kaliteli olmasından kastedilen kanıtın uygun olmasıdır. Kanıtın uygunluğunun ve miktarının belirlenmesi, denetçinin yargısına kalmaktadır.

Denetim kanıtları, denetlenen kuruluş tarafından hazırlanarak denetçiye verilebileceği gibi, denetçi tarafından çeşitli denetim yöntem ve işlemleri uygulanarak kuruluş içinden veya kuruluş dışından toplanabilir. Denetim kanıtının elde edildikleri

kaynaklar; denetçinin fiziki incelemeleri sonucu elde edilen direkt kanıtlar, yasalar, yönetmelikler, denetlenen kurum çalışanlarından ve kurum dışındaki kişilerden alınan bilgiler şeklinde sınıflandırılabilir.

1.3.3.Raporlama Standartları

Denetim faaliyeti sonuçlarının nasıl raporlanacağına ilişkin standartlar raporlama standartlarıdır. Raporlama standartları, denetim sonucunun yazıyla bildirilmesine ilişkin standartlardır. Bu standartlar denetim raporunda asgari olarak yer alması gerekli olan hususları kapsar.¹⁸

Raporlama standartları, denetçinin görüşünü belirlerken uyması gereken kurallardır. Denetçi, yaptığı inceleme sonucunda bir denetim raporu hazırlar. Denetim raporu, mesleki bir incelemenin yapılmış olduğu konusunda tek kanıttır.Dört adet raporlama standardı vardır.Bu standartlar:

- Uygunluk Standardı
- Tutarlılık Standardı
- Tam Açıklama Standardı
- Görüş Bildirme Standardı

1.3.3.1.Uygunluk Standardı

Denetim raporunda, incelenen mali tabloların genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun olarak hazırlanıp hazırlanmadığı belirtilmelidir.

Denetçi, işletmenin finansal tablolarının hazırlanmasında genel muhasebe ilkelerine uyulup uyulmadığının incelemesini yapar ve sonucu denetim raporunda belirtir. Denetim sonucunda hazırlanacak olan denetim raporunda, mali tabloların genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun olarak düzenlenip düzenlenmediğinin açıkça belirtilmesi gerekmektedir.

Denetçi, işletmenin finansal tablolarının, işletmenin finansal durumunu, finansal durumunda meydana gelen değişimleri ve faaliyetleri ile ilgili sonuçları doğru ve dürüst

¹⁸ KAVAL, a.g.e., s.44.

bir şekilde sunduğu konusunda bir görüş bildirmektedir. Denetçi böyle bir görüşe ulaşırken dürüstlük ile ilgili belirli ölçütlerden yararlanmalıdır. Bu ölçütler genel kabul görmüş muhasebe ilkeleridir.

Denetçi görüşünü açıkça belirtmediği takdirde, işletmenin mali tablolarının genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun düzenlenmiş olduğu varsayılacaktır. Denetçi tarafından genel kabul görmüş ilkelere uygun olmayan bir durum belirlenmişse, bunun ne olduğu ve olası etkileri de açıklanmalıdır.

1.3.3.2.Tutarlılık Standardı

Denetim raporunda incelenen dönemde geçerli olan muhasebe politikalarının ve yöntemlerinin önceki dönemde de aynen de uygulanıp uygulanmadığı belirtilmelidir. Muhasebe ilkelerinin cari dönemde aynen geçen dönemdeki gibi uygulandığını, muhasebe tekniklerinde farklılıklar varsa bunların ayrıntılı olarak açıklanması gerektiğini belirtmektedir.

Tutarlılık standardı, dönemlere ait finansal tabloların karşılaştırılabilmesine olanak sağlar. Finansal tabloların karşılaştırılabilmesi için her yıl aynı muhasebe tekniklerinin uygulanıyor olması gerekir. Ancak geçerli nedenler varsa uygulanan yöntemler değiştirilebilir. Yapılan değişiklikler finansal tabloların dipnotlarında açıklanır. Denetçi bir önceki döneme göre bir değişiklik varsa bu değişiklikleri ve değişikliğin sebebini raporunda belirtmelidir.

1.3.3.3.Tam Açıklama Standardı

Denetim raporunda aksi belirtilmedikçe, incelenen mali tabloların eklerinde yer alan dipnotların yeterli olduğu kabul edilir.

Denetçi finansal tabloların yeterince açık olup olmadığını, dipnotların yeterli olup olmadığını inceleyip, bu hususu denetim raporunda belirtir.

Finansal tablolar çeşitli gruplara, alacakları ekonomik kararlar için gerekli olan geçerli bilgiyi sunarlar. Karar alıcılar için bu bilgiler zamanlı, eksiksiz, geçerli ve tarafsız olmalıdır. Finansal tablolar mümkün olduğu kadar fazla kullanıcıya hitap edebilmek için geniş amaçlı olarak düzenlenir. Denetçi finansal tablolarda yer alması

gereken açıklayıcı notları da inceleyerek, bu tabloların kendilerinden beklenen amacı yerine getirip getirmediğini araştırır ve yeterli derecede açıklamanın olmaması halinde denetçi durumu raporunda belirtir.¹⁹

1.3.3.4.Görüş Bildirme Standardı

Denetçi, denetim faaliyeti sonucunda bir denetim raporu oluşturmalıdır. Denetçi denetim raporunda finansal tablolarla ilgili bir görüş bildirilmeli, bir görüş bildirilemiyorsa bu durum nedenleriyle birlikte açıklanmalıdır.

Finansal tablolarla birlikte denetçinin adının geçtiği bütün durumlarda, denetim çalışmasının niteliği ve varsa denetçinin üstlendiği sorumluluk derecesi denetim raporunda yer almalıdır.²⁰ Bu standart denetçinin finansal tablolarla olan ilişkisinin ve aldığı sorumluluğun derecesinin belirtilmesini de zorunlu kılmaktadır. Finansal tabloların kullanıcıları, denetçinin görüşüne güvenerek, finansal tablolardaki bilgileri doğru ve güvenilir kabul ederler ve alacakları kararlarda kullanırlar.

Denetim raporunda denetim faaliyetin sonucunu ortaya koyacak şekilde mali tabloların bütünüyle ilgili bir yargıya ulaşılmalı ve görüş açıklanmalı, görüş bildirmekten kaçınılacaksa bu durumun nedenleri ayrıntılı olarak raporda yer almalıdır. İncelemenin özellikleri ve denetçinin sorumluluğunun derecesi raporda açıkça belirtilmelidir.²¹

Denetçi görüşünü dört farklı şekilde açıklar. Bunlar; olumlu, şartlı, olumsuz ya da görüş bildirmekten kaçınma şeklindedir.

¹⁹ GÜREDİN, a.g.e., s.35.

²⁰ KEPEKÇİ, a.g.e., s 20.

²¹ ÇÖMLEKÇİ, Ferruh; Münevver YILANCI, Nurten ERDOĞAN, Saime ÖNCE, Seval KARDEŞ SELİMOĞLU, Ergun KAYA; Muhasebe Denetimi Ve Mali Analiz, Açıköğretim Fakültesi Yayını, 1.Baskı, Eskişehir, 2004, s.24

II.BÖLÜM

İÇ KONTROL SİSTEMİ

Bu bölümde öncelikle iç kontrol sisteminin tarihsel gelişimi ve iç kontrol kavramının özellikleri üzerinde durulup; daha sonra iç kontrolün önemi, iç kontrol sisteminin amaçları ve iç kontrol sisteminin unsurlarından bahsedilecektir.

2.1. İç Kontrol Sisteminin Tarihsel Gelişimi

Son yıllarda finansal piyasalardaki risklerin artması sonucu, etkin bir iç kontrol sistemine ihtiyaç duyulmaktadır. Etkili bir iç kontrol sistemi varsa, kurum işleyişinde güvenli bir yapı sağlanıp, riskler azaltılabilecektir. Bu nedenle söz konusu sistemlerin ayrıntılı olarak incelenmesi önemlidir.

İç denetimin önemli unsurlarından biri olan iç kontrolün gelişimi de iç denetim kavramının ortaya çıkışıyla başlar.İç kontrol 1946 yılında Victor Z. Brink'in makalesinde tanımlanmıştır. Brink işletmelerde etkin bir iç kontrolün sağlanması için; zamanında bilgi sağlayan muhasebe sisteminin, yazılı politika ve yordamların, faaliyetlerin etkinliğini ölçmek için iyi düzenlenmiş bütçelerin ve iç denetimin gerekli olduğunu vurgulamıştır.²²

1940'lardan sonra, iç denetim hızla gelişmiş ve 1941 yılında Amerika'da kurulan İç Denetçiler Enstitüsü (The Institute Of Internal Auditors, IIA) ile kurumsallaşmıştır. Bu enstitü giderek gelişmiş, günümüzde çok sayıda üyeye sahip hale gelmiştir.Ayrıca yeni Amerika'da 1992 yılında yayınlanan Committee of Sponsoring Organisations of the Treadway Commission tarafından yayınlanan ve COSO Raporu (COSO Report) olarak bilinen "İnternal Control, Integrated Framawork" iç kontrol standartlarının uygulanmasında dünyada pek çok kurumun örnek aldığı bir rapordur. COSO (The Committee of Sponsoring Organizations of The Treadway Commission) finansal raporlamanın kalitesinin, iş etiği, etkili iç kontrol ve kurumsal yönetim ile

²² Şaban UZAY, İşletmelerde İç Kontrol Sistemini İncelemenin Bağımsız Dış Denetim Karar Sürecindeki Yeri ve Türkiye'deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma, Ankara: SPK Yayınları, Yayın No:132, 1999, s.6-7.

arttırılması amacıyla oluşturulmuş, gönüllü bir özel sektör organizasyonudur. COSO Raporu diye isimlendirilen “İç Kontrol – Birleştirilmiş Çerçeve (İnternal Control-İntegrated Framework)” başlıklı rapora göre iç kontrol; “bir işletmede faaliyetlerin etkinliği ve verimliliği, finansal raporlamanın güvenilirliği ve ilgili yasa ve düzenlemelere uygunluk amaçlarına ulaşma konusunda makul bir güvence sağlamak üzere yönetim kurulu üyeleri, yönetim ve diğer personeli tarafından tasarlanıp, gerçekleştirilen bir süreçtir.”²³.COSO Modeli iç kontrol sistemlerine ilişkin standartların temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle COSO Modeli tüm dünyada ortak kabul edilip uygulanmaktadır.

İç kontrole ilişkin IIA ve COSO’ın çalışmalarını, diğer ülkelerde çeşitli zamanlarda yayımlanan raporlar izlemiş ve bu raporlar sayesinde kurumlar faaliyetlerini etkili ve etkin bir biçimde yerine getirmeyi ve olası risklerini minimize etmeyi hedeflemişlerdir.

Ülkemizde de bu gelişmelere paralel olarak, Bankacılık Düzenleme Ve Denetleme Kurumu’nun (BDDK) düzenlemiş olduğu ve 08.02.2001 tarih ve 24312 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik” yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelik bankaların karşılaştıkları risklerin izlenmesini ve kontrolünü sağlamak üzere kuracakları iç denetim sistemleri ile risk yönetim sistemlerine ilişkin esas ve usulleri belirlemeyi amaçlamaktadır.²⁴

2.2. İç Kontrol Kavramı Ve Temel Özellikleri

İç kontrol kavramı organizasyonun hedeflerini gerçekleştirmek üzere ihtiyaç duyduğu bütün plan, politika, süreç ve uygulamaları kapsayan bir yönetim aracıdır.İç kontrol sistemi, bir kurum tarafından amaçlarına ve hedeflerine ulaşmak için kontrol edilmiş bütünleşik sistemler topluluğunu ifade etmekte olup karakteri itibariyle kavramsal bir terimdir. İç kontrol sistemi planlama, bütçe, muhasebe, denetim ve teknoloji türünden sistemleri birbiriyle kaynaştıran bir kavram olarak düşünülmelidir.²⁵

²³Internal Control - Integrated Framework Executive Summary

http://www.coso.org/publications/executive_summary_integrated_framework.htm

²⁴ BDDK (2001), (YÖNETMELİK) Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik, 08.02.2001 Tarih ve Sayılı Resmi Gazete, Madde:1

²⁵ Baran ÖZEREN, İç Denetim Standartları ve Mesleğin Yeni Açılımları, 2000, s.3-4

İç Denetçiler Enstitüsü (IIA - Institute of Internal Auditors) 1978 yılında “İç Denetim Mesleki Uygulama Standartları” adlı bir rapor yayımlamış ve bu raporda iç kontrol konusu geniş olarak ele alınmıştır.²⁶ İç denetçiler enstitüsüne göre iç kontrol; işletme içinde elde edilen bilgilerin doğruluk, güvenilirlik ve dürüstlüğü, işletme politikası ve planı ile yasal düzenlemelere uygunluk, işletme varlıklarının korunması, işletme kaynaklarının etkin kullanımı ve işletmece belirlenmiş hedeflere ulaşılması amaçlarına erişmede bir sigorta işlevi görmek üzere düzenlenen kontroller bütününden ibarettir.

İç kontrolle ilgili en genel kabul görmüş tanım, Treadway Komisyonu'nun Sponsor Organizasyonlar Komitesi (COSO) tarafından 1992 yılında yayınlanan raporla yapılmıştır. Bu raporda “İç kontrol; bir kuruluşun yönetim kurulu üyeleri, yöneticileri ve diğer tüm personeli tarafından, faaliyetlerin etkinliği ve etkililiği, finansal raporların güvenilirliği ve kanunlara ve yasal düzenlemelere uygunluk hedeflerinin gerçekleşmesine makul bir güvence sağlayabilmek amacıyla kurulan ve yürütülen bir süreçtir” şeklinde tanımlanmaktadır.²⁷

Güçlü bir kontrol sistemi herhangi bir organizasyonun etkin işleminin temel unsurudur. Yöneticilerin yönettikleri işlerin zamanında gerçekleşmesinden ve kalitesinden sorumlu olmaları, kullanılan kaynakların maliyetini kontrol etmeleri, yapılan işlerle yürütülen programların düzenlemeler uygun biçimde yerine getirilme beklentisi etkin bir kontrol sistemi oluşturmanın başlangıç noktasıdır.²⁸

İç kontrol sistemi, işletme yönetimi ve yönetimden sorumlu kişiler ile diğer ilgili personel tarafından; işletmenin amaçlarına ulaştığına, faaliyet ve işlemlerin etkin olarak gerçekleştirildiğine, kanun ve düzenlemelere uyulduğuna dair makul bir güvence sağlamak üzere tasarlanan ve uygulanan bir sistemdir.” şeklinde ifade edilmektedir.²⁹

İç kontrolün temel özellikleri; iç kontrole ilişkin standartların düzenlenmesinde temel çerçeveyi oluşturur. İç kontrol faaliyetlerin sürekli bir parçasıdır. Sadece bir olay olmayıp işlemler sırasında oluşan aktiviteler serisidir. İç kontrol kişiler tarafından hayata geçirilir ve kesin çözümler değil mantıklı çözümler sunar.

²⁶ UZAY, a.g.e, s.7

²⁷ Nihal SALTİK, 2007, İç Kontrol Standartları, Bütçe Dünyası Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 26, s.58- 69.

²⁸ ÖZEREN, a.g.e, s.4

²⁹ SPK Tebliğ, Seri X, No: 22, 12.06.2006 Tarih ve 26196 Sayılı Mükerrer Resmi Gazete, <http://www.spk.gov.tr/teblig/files/SeriX> (17.01.2008)SPK Tebliğ, Kısım.10, Madde:11

Bir süreç olarak iç kontrol kendi içerisinde bir son değil, hedeflere ulaşmak için kullanılan bir araçtır. İç kontrol önemli derecede bir teminat sağlayabilir, fakat hiçbir zaman kesin güvence vermez.³⁰

İç kontrol; banka faaliyetlerinin, mevcut mevzuata uygun yürütülmesini ve kayıt düzeninin güvenilirliğini sağlar. Her seviyedeki personel tarafından uyulması gereken kontrol faaliyetlerinin tümüdür.

2.3. İç Kontrolün Amacı

Kontrol amaçları, yönetim amaçlarının aynısı olarak düşünülmelidir. İç kontrol sistemi işletmenin gerek yönetsel gerekse finansal bakımdan karşılaşılabileceği veya karşılaştığı riskleri en aza indirmek ya da önlemek için kurulduğundan risklerin genelde ve ayrıntıda ele alınışına göre sistemin amaçları üç düzeyde aşağıdaki başlıklar altında incelenebilir:³¹

- İç kontrolün esas amaçları
- İç kontrolün genel amaçları
- İç kontrolün özel amaçları

2.3.1. İç Kontrol Sisteminin Esas Amaçları

-Kaynakların ekonomik ve verimli kullanımını sağlamak: Kaynakların ekonomik kullanımı; planlanmış maliyetle gerçekleşmiş maliyet arasındaki ilişkiden doğmaktadır. İşletmenin gerçekleşmiş maliyetleri planlanmış maliyetlerinin altında ise kaynakların ekonomik (tutumlu) olarak kullanıldığı kabul edilmektedir.³² Kaynakların verimli kullanımı ise doğru ve uygun zamanda en az kaynak kullanılarak işletme amaçlarına ulaşmayı gerektirmektedir. İşletme amaçlarının ekonomik ve verimli bir şekilde gerçekleşmesini sağlayacak iç kontrol usul ve yöntemleri işletmenin hedeflerini gerçekleştirirde önem arz etmektedir. Bir faaliyetin ekonomik olup olmadığını ya da

³⁰ YAVUZ, a.g.e, s.42

³¹ ÇÖMLEKÇİ v.d., a.g.e, s.44

³² Bülent AVAN, İç Kontrol Sisteminin Muhasebe Denetimindeki Yeri ve Önemi, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998, s.50

verimli kullanılıp kullanılmadığını ölçmek için belirlenmiş olan faaliyet standartlarında oluşan sapmalar tespit edilerek, düzeltici önlemler alınmalıdır.

-Faaliyetler için belirlenmiş amaçlara ve hedeflere ulaşılmasını sağlamak: Yönetimlerin temel amaçlarından birisi, işletme faaliyetlerinin etkin bir biçimde yürütülmesini sağlayabilmektir. Bir işletmenin başlangıçta belirlediği amaç ve hedeflere ulaşma derecesi, faaliyetlerindeki etkinliğini göstermektedir. İşletme tarafından oluşturulan iç kontrol sistemi bu etkinliği en üst düzeye çıkartmayı amaçlamaktadır.³³

-Muhasebe bilgilerinin doğruluğunu ve güvenilirliğini sağlamak: Muhasebe bilgilerinin doğruluğu, finansal nitelikteki işlemlerin kaydedilmesinde, sınıflandırılmasında, özetlenmesinde ve raporlanmasında genel kabul görmüş muhasebe ilkelerinin ve ilgili yasaların uygulandığını ifade eder. Muhasebe bilgilerinin güvenilirliği ise belge ve kayıtların işletmenin gerçek işlemlerini yansıtmasını, kayıt dışı bırakılmış işlemlerin olmadığını ifade eder. İç kontrol sistemi, bilgilerin sadece doğruluk ve güvenilirliğini sağlamakla kalmayıp, ayrıca bilgilerin karar alma zamanında hazır olmasını ve yeterli ölçüde açıklanmasını sağlayacak muhasebe yöntemlerini içermelidir.³⁴ Muhasebe bilgileri, işletme içi ve işletme dışına raporlandığı için iç kontrol sürecinden geçip, finansal kayıtların güvenilirliği sağlanmalıdır.

-İşletmenin varlıklarının korunması: İşlemlerin yürütülmesinde ve kaydında yapılan hata ve yolsuzluklardan doğacak zararlara karşı işletmenin korunması amacıyla yönetim tarafından uygulanacak usul ve yöntemlerin belirlenmesi ve kullanılması bu amacın özünü oluşturmaktadır.³⁵ Varlıkların fizikî olarak korunması için kullanılmayan belgeler, kayıtlar güvenilir yerlerde saklanmalı ve kaydetme fonksiyonundan bağımsız özel personel görevlendirilmelidir. Örneğin; nakit, menkul kıymetler, kullanılmayan belgeler ve kayıtlar güvenli yerlerde saklanmalı, kilitli kasalar gibi önlemler alınmalıdır. Varlıklara doğrudan erişim belirli personel tarafından gerçekleştirilmeli, dolaylı erişim ise yetkilendirme yapılarak sınırlandırılmış olmalıdır. Yetkilendirilmemiş satın alma, kullanma veya tasarruf etmeye karşı varlıkların korunmasına ilişkin iç kontrol sistemi, finansal raporlama ve faaliyet amaçlarıyla ilgili kontrolleri içerebilir.

-İşletme faaliyetlerinin yönetim politikalarına, planlara ve yasalara uygunluğunu sağlamak: İşletme faaliyetlerinin yönetim politikalarına, planlara ve yasalara uygunluğunu sağlayacak kontrol usul ve yöntemlerinin kabul edilmesinden yönetim

³³ BOZKURT, a.g.e, s.122

³⁴ KEPEKÇİ, a.g.e, s. 62

³⁵ ÇÖMLEKÇİ v.d., a.g.e, s. 46

sorumludur. Yasalara uygunluğu sağlamak ve işletme amaçlarını yasaların çizdiği sınırlar içinde geliştirmek için yönetim, politikaları kabul eder ve bunlara bağlı olarak kontrol usul ve yöntemlerini saptayarak işletme personeline iletir.³⁶

2.3.2.İç Kontrol Sisteminin Genel Amaçları

Genel kontrol amaçları, bir işletmenin belirli işlem gruplarını yürütmek için gerekli kontrol usul ve yöntemlerine sahip olup olmadığının göz önünde bulundurulmasında genel bir çerçeve oluşturur.Kaliteli bir denetim çalışması için kontrol amaçları doğru tanımlanmalıdır. Muhasebe kontrol sisteminin tanımlanmasında işlemlere ve varlıklara ilişkin kontrol amaçları aşağıdaki gibidir:³⁷

- İşlemler, yönetimin devrettiği genel ve özel yetkilere uygun olarak yürütülmelidir.
- İşletme varlıklarının korunmasını sağlanmalıdır.
- İşlemler, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun olarak ve hesap verme yükümlülüğünü yerine getirecek şekilde kaydedilmelidir.
- Faaliyetlerin işletme politikalarına ve yasalara uygunluğu sağlanmalıdır.
- Varlıklara ve belgelere erişim yetkili personelle sınırlandırılmalıdır.
- Bilgilerin doğruluğu ve güvenilirliği sağlanmalıdır.
- İşletme kaynaklarının ekonomik ve verimli kullanılmasını sağlanmalıdır.
- Hata ve hilelerin yapılmasını önlemeli ve yapılmış hata ve hileleri ortaya çıkarmalıdır.
- Muhasebe kayıtlarının doğru ve güvenilir şekilde yapılmasını sağlamalıdır.

2.3.3.İç Kontrol Sisteminin Özel Amaçları

. Belirli bir işlem grubunu yürütmek için, genel kontrol amaçlarına paralel olarak özel kontrol amaçlarının belirlenmesi gerekir. Özel kontrol amaçlarını belirlemeden önce, işlem gruplarını departmanlar düzeyinde, işletme fonksiyonlarına göre, mali

³⁶ Murat AZALTUN, Otel İşletmelerinde İç Kontrol, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, No.1075, 1999, s.16

³⁷ DEMİR, a.g.e., s.91.

tablolar sınıflamasına göre veya faaliyet döngülerine göre bölümlenmek gerekir. İkinci adımda, işletmelerin bölümlendirilmesine uygun olarak, genel kontrol amaçları, özel kontrol amaçlarına dönüştürülmelidir. Üçüncü adımda, özel kontrol amaçlarının gerçekleşmesini sağlayacak kontrol usul ve yöntemleri belirlenmeli ve uygulanmalıdır.³⁸ Genel amaçlarla ilişkilendirilmiş daha ayrıntılı iç kontrol amaçları ve kredili satış işlemlerinin yürütülmesine ilişkin örnek aşağıdaki şekilde açıklanabilir³⁹:

- Varlıkları koruma; iç kontrol sistemi ile varlıklara erişim, görevli personelle sınırlandırılmalıdır. Varlıkların fiziksel korunmasından sorumlu personel; kaydetme, belgeleri onaylama ve işlemleri yürütme fonksiyonlarından bağımsız olmalıdır. Bu amaca uygun örnek olarak müşteri ve stok kartlarının kilitli yerde tutulması verilebilir.

- Yetkililik; işlemler yönetimin özel ve genel yetkilerine uygun olarak yürütülmelidir. İç kontrol sistemi, tüm işlemlerin yetkiye dayalı olarak yapılmasını sağlamalıdır. Yetkisiz kişi tarafından yapılan işlemler, varlıkların kaybına yol açabilir.⁴⁰ Örneğin; müşterilere satılan malın gönderilmesinde, müşteriye tanınan kredi limitleri asılmamalıdır.⁴¹

- Kayıtların uygunluğu; gerçek işlemler uygun bir şekilde kayıtlara geçirilmelidir. Kayıtlar zaman esasına göre özetlenir, nakledilir, sınıflandırılır ve değerlendirilir. Değerlendirmede genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygunluk araştırılır. Sınıflandırmada, işletmenin finansal tablolarının doğru bir biçimde sunulabilmesi için hesap planının uygun şekilde hazırlanmış olması gerekir. Zamanlılıkta, işlemlerin meydana geldiği anda kayıt altına alınması gerekliliği kastedilmektedir. Aksi takdirde finansal tablolar hatalı düzenlenmiş olacaktır. Muhasebe sisteminde işlemleri kaydetmek için sınıflandırmanın, nakletmenin ve özetlemenin doğru olduğundan emin olmak için uygun kontrollere ihtiyaç vardır. Örneğin kredili satış işlemleri miktar ve tutar olarak belgelendirilmeli ve kaydedilmelidir. Kredili satışlar müşteri hesaplarına ve stok kayıtlarına kaydedilirken doğru hesaplara ve işlemin gerçekleştiği zamanda kaydedilmelidir.

³⁸ Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik Sınav Soruları ve Cevapları, Tesmer, 4.Baskı, Yayın No:22,Ankara, s.115

³⁹ UZAY, a.g.e, s. 20

⁴⁰ ELİTAŞ, a.g.e, s.25

⁴¹ KEPEKÇİ, a.g.e, s. 64

- Geçerlilik; kaydedilen işlemler meydana gelmiş olayları göstermelidir.⁴² Hayali işlemlerin muhasebe kayıtlarında yer almasına izin verilmemelidir. Örneğin; kredili satış kayıtları işletmenin gerçek kredili satışlarını göstermelidir. Satılan bir malın gönderilmesinde müşteriye tanınan kredi limitleri aşılmamalıdır.

- Eksiksiz olma; geçerli olan bütün işlemler kaydedilmiş olmalıdır. İç kontrol sistemi işlemlerin kayıt dışı kalmasını önlemelidir. Örneğin; teslim edilen tüm mallar için fatura ve yollama belgesi "irsaliye" düzenlenmelidir.

- Mutabakat; fiili durumla amaçlanan plan ve politikalar zaman zaman karşılaştırılmalı ve faaliyetlerin standartlara uygun yürütülmesi sağlanmalıdır. Böylece işletme kaynakları hem etkin olarak kullanılmış olur hem de belirlenmiş plan ve politikalara bağlılık sağlanmış olur. Satış kayıtlarıyla belgelerin karşılaştırılmasının, müşteri kartlarının ticari alacaklar ana hesaplarıyla karşılaştırılmasının kayıtlarla ilgili olmayan bir personel tarafından yapılması örnek olarak verilebilir.

Özel kontrol amaçları denetçi için hem kontrol riskinin belirlenmesinde, hem de maddi doğruluk testlerinin hazırlanmasında yardımcı olabilmektedir. Çünkü denetçi kanıt toplarken muhasebe verilerinin bizzat kendisini test edebildiği gibi iç kontrol yordamlarının uygulanmasını test edebilir veya her ikisini birlikte yapabilir.⁴³

2.4. İç Kontrol Sisteminin Önemi

Her işletmede yazılı hale getirilmemiş olsa bile bir iç kontrol sistemi mevcuttur. Ancak her işletmenin iç kontrol sistemi farklı olur. Şirketin hacmi, merkezileşme derecesi, yönetim stili gibi çok sayıda faktör iç kontrol sistemini etkiler.

Muhasebe sisteminin, muhasebe kayıtlarının güvenilirliğini sağlamak için iç kontrole ihtiyacı vardır. İç kontrol sistemi; zamanlı, tam ve doğru bilgiye ulaşılması, mali raporlamalardaki hata riskinin en aza indirilmesi, isin azami bir güven içinde yapılabilmesi, operasyonların sekteye uğramasına engel olunması konularında yönetime yardımcı olunmasında önemli bir rol oynamaktadır.⁴⁴ Etkin bir iç kontrol sistemi sayesinde işlemlerin, kanun ve düzenlemelere uygun yapılması sağlanır.

⁴² YILANCI, a.g.e, s.9

⁴³ UZAY, a.g.e, s.21

⁴⁴ MEMİŞ, a.g.e, s.74

İç kontrol sisteminin güvenilir olması, yönetim açısından önemli olduğu kadar bağımsız denetçiler açısından da önemlidir. İç kontrol sistemi sayesinde bağımsız denetçiler, faaliyet sonuçları hakkında daha rahat görüş bildirebilecektir. Yararlanılan bilgilerin güvenilir olması, işletmenin geleceğini garanti altına alacaktır. Bir işletmedeki iç kontrol sistemi o işletmede yürütülmekte olan iç denetim ve bağımsız denetim faaliyetlerine de doğrudan etki etmektedir.⁴⁵

İç kontrol, bir işletmenin gitmek istediği yöne gitmesini, gitmek istemediği yollardan kaçınmasını sağlar. Bu açıdan işletmenin başarısına katkıda bulunarak, temel amaçlara ulaşılmasını ve işletmenin devamını sağlamaktadır.⁴⁶ Dolayısıyla çalışanların sorumluluklarını yerine getirmede ve işletme hedeflerine ulaşmada iç kontrol sistemin önemi göz ardı edilmemelidir.

İşletmeler fiziki olarak büyüdükçe, faaliyetlerin sayısı ve karmaşıklığı arttıkça yönetimin işletme faaliyetlerini doğrudan doğruya kontrol etme imkânı azalmaktadır.⁴⁷ İşletme yönetimi açısından ortaya çıkan bu olumsuz gelişme ancak savurganlık ve yolsuzlukları en aza indirecek, verimliliği arttıracak, bilgilerin doğru ve güvenilir raporlanmasını sağlayacak, işletmenin yapısına ve büyüklüğüne uygun etkin bir iç kontrol sisteminin kurulması ve yürütülmesi ile ortadan kaldırılabilir. İşletmenin yapısına ve büyüklüğüne uygun etkin bir iç kontrol sisteminin kurulmasında ve işletilmesinde sorumluluk ise yöneticilere aittir.⁴⁸

Kontrolün olmadığı veya olup da etkinliğin sağlanamadığı durumlar; şirket varlıklarının kaybına, yönetimin eksik ya da hatalı kararlar almasına, suiistimallere ve çeşitli kayıplara neden olabilmektedir.⁴⁹ İşletmenin iç kontrol sistemi yoksa maddi varlıkları çalınabilir veya yanlış kullanılabilir böylece işletme varlıklarının korunması da iç kontrol sistemi sayesinde gerçekleştirilir.

Standart hale getirilen kontroller sayesinde, personel tarafından gerçekleştirilen yolsuzlukların önlenmesi mümkün olacaktır. İşletme amaçlarının çalışanlar tarafından anlaşılmasının sağlanması da iç kontrolle mümkün olacaktır.

İç denetçiler üst yönetimin belirlediği kurallara göre davranılıp davranılmadığının saptanması⁵⁰ ve yönetim kararlarına esas olan çeşitli raporların

⁴⁵ GÜREDİN, a.g.e, s.165

⁴⁶ YILANCI, a.g.e, s. 41

⁴⁷ DEMİR, a.g.e, s. 89

⁴⁸ KEPEKÇİ, a.g.e, s.59

⁴⁹ MEMİŞ, a.g.e, s.76

⁵⁰ ÖNDES, a.g.e, s.81

doğru, zamanlı ve eksiksiz olarak hazırlanarak yönetime sunulup sunulmadığının belirlenmesi⁵¹ amacı ile iç kontrol sistemini incelemektedirler.

Yetki ve sorumlulukların tam olarak belirlenemediği, bilgi akışında aksaklıklar olan ve kontrolün zayıf olduğu işletmeler olumsuz yönde etkilenecektir. Üst yönetim açısından ortaya çıkan bu olumsuz gelişme, ancak etkin bir iç kontrol yapısının kurulması ve işletilmesi durumunda giderilebilecektir.

Günümüzde artık iç kontrolün bu konularda güvence sağlar bir yapı olduğu, faaliyetlerin etkinliğini sağladığı ve işletme hedeflerine ulaşmada itici bir güç olduğu genel kabul görmektedir.⁵²

İç kontrol ile ilgili bazı temel gerçekler aşağıda sıralanmıştır:⁵³

- İç kontroller işletmelerin ve işletmelerde gerçekleştirilen her işin ayrılmaz bir parçasıdır.
- İç kontrolün gerçek amacı, çalışanları kontrol etmek değil, iş sürecini kontrol etmektir.
- İç kontroller işlerin ilk seferinde ve her seferinde doğru olmasına yardımcı olur.
- Şirketin büyümesi veya küçülmesi gibi durumlarda farklı kontrollere ihtiyaç duyulur.
- İç kontroller işletmelerin amaçlarına ulaşmasında makul ölçüde bir teminat sağlar, tam olarak güvence vermez.
- İç kontrol ile işletme verimliliği arasında doğrudan ve dolaylı yakın bir ilişki vardır.
- İç kontroller iş akışlarının üstüne değil, içine yerleştirilmelidir.
- Etkili olmak için kontrolleri denetime değil, önemli noktalara yerleştirmelidir.

Etkin bir iç kontrol yapısı, işletmeyi ve çalışanları yersiz suçlamalardan ve soruşturmalardan koruyabilir. İç kontrol yapıları ile çalışanlar da daha başarılı bir organizasyon içerisinde takım oyuncuları olur ve önemli rol oynarlar. Bunun yanında güçlü iç kontrol yapıları muhasebe sistemlerini daha da etkili kılar. Eğer iç kontrol yapısı iyi ise etkin bir denetim yolu kurulmuştur.

⁵¹ GÜREDİN, a.g.e, s.165

⁵²Ali Altuğ BİÇER, Kontrol Sisteminin Etkinliğini Sağlamada İç Denetimin Rolü ve Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s.41.

⁵³Şaban UZAY, İç Denetimin Geleceği ve Yeni Eğilimler, XXII. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu Muhasebe-Eğitim: Eğilim ve Etkileşimler, Belek/Antalya: T.C. Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü, (21-25 Mayıs 2003), s.207.

Verimsizliğe neden olan etkenlerin azaltılması veya yapılabiliriyorsa ortadan kaldırılması verimliliğin arttırılmasına olanak sağlar. İşletmelerde verimliliğin arttırılması veya verimsizliğin azaltılarak yok olma aşamasına getirilmesinde iç kontrol sisteminin bir “Zarar Önleme Metodu” olarak montesi ile çalıştırılması önem arz etmektedir.⁵⁴

Etkin bir iç kontrol yapısı, işletme yönetiminin bilgi ihtiyacının sağlıklı şekilde karşılanmasını kolaylaştıracağından işletme politikalarının başarısını ve verimliliğini olumlu yönde etkiler ve işletmenin rekabet gücünü arttırır. Kısaca etkin bir iç kontrol yapısını gerekli kılan nedenler aşağıda özetlenmiştir:⁵⁵

İşletmeyle ilgili mali olayların doğru şekilde muhasebeleştirilmesi,

İşletme varlıklarının her türlü zarara karşı korunması,

İşletmeye ilişkin bilgilerin ve yönetime sunulan verilerin güvenilirliği,

Etkin bir personel yönetimi,

İşletme politikalarına, yönetimin kararlarına, yönergelere ve diğer idari düzenlemelere uyulmasını sağlama,

Yönetimin bilgi ihtiyacının sağlıklı bir şekilde karşılanabilmesi.

Etkin olmayan bir iç kontrol sisteminde ise hilenin yapılması kolaydır. Zaten hileli işlemleri yapanlar iç kontrol sistemini saf dışı bırakabileceklerine inanarak bu tür işlemleri gerçekleştirmektedir. İç kontrol sisteminin kalitesi, hata ve hilelerin oluşumunu en aza indirecek ve bağımsız denetçinin bunları ortaya çıkartmadaki yeteneğini arttıracaktır. Etkin iç kontrol sistemi ile öncelikle amaçlanan, her durumda çalışma alanlarının birbirinden ayrılması ve birimlerin birbirini kontrol etmesinin sağlanmasıdır. Yapılan araştırmalar sonucunda, hilelerin %59'unun etkin bir iç kontrol sistemi ile ortaya çıkarıldığı görülmüştür.⁵⁶

Etkin bir iç kontrol sistemi; hata, hile ve suiistimal gibi olaylara karşı bir güvencedir. Bu sistem; hırsızlığı güçleştirmeyi, takip edilemeyen hırsızlıkları olanaksızlaştırmayı ve muhasebe hatalarını önlemeyi öngörmektedir, ayrıca işletmede oluşabilecek çalma eğilimini ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır.⁵⁷

⁵⁴ Mehmet Ali AKTAŞ, İç Kontrol Sistemi ve Verimlilik İlişkisi

<http://www.malianaliz.com/ikontrolverimlilik.htm>

⁵⁵ Mevlüt ÖZER, Denetim 2, Gelirler Kontrolörlüğü Yayınları, 2.Cilt, 1.Baskı, Ankara 1997, s.322

⁵⁶ Gülfer ÖZŞAHİN, Bağımsız Denetçinin Hata ve Hilelere İlişkin Sorumluluğu, Yeterlik Etüdü, Sermaye Piyasası Kurulu Muhasebe Standartları Dairesi, Ankara 2000, s.27

⁵⁷ Arnold W. Johnson, Auditing Principles and Case Problems, Holt, Rinehart and Winston, Newyork:1964, s.49

İç kontrol sadece uygunsuzlukların bulunup ortaya çıkarılması değil, uygunsuzluğun daha basından tespit edilip ilgili önlemlerin alınmasıdır. İç kontrol ile faaliyetler ve faaliyetler sonucunda oluşan bulgularda işletme geneline tesir eden sorunlara düzeltici faaliyetlerin uygulanması ile sistem etkin hale gelmektedir.⁵⁸

Denetçinin çalışmalarının kapsamını belirlemede en önemli dayanağı işletmenin iç kontrol sistemidir.⁵⁹ Çünkü denetlenecek olan işletmenin muhasebe kayıtlarının, bilgi ve belgelerinin doğruluğu ve güvenilirliği işletmedeki iç kontrol sisteminin varlığına ve bu sistemin etkin olarak çalışıp çalışmadığına bağlıdır. Bir işletmede etkin bir iç kontrol sisteminin bulunması yayınlanan finansal verilerin doğruluk ve güvenilirlik derecesini artırır. Etkin bir iç kontrol sisteminin varlığı finansal verilerin hatalı olma riskini azaltır.

İç kontrol sistemi; işlemlerin etkinliğini ve verimliliğini artırır, yolsuzluğun önlenmesine ve tespitine yardımcı olur, varlıkların korunmasını sağlar, kararlarda kullanılan verilerin doğruluğunu artırır, kanunlar ve düzenlemelerle ilgili uygunluğun sağlanmasına yardımcı olur.⁶⁰

Son olarak iç kontrol sisteminin avantajları; işletmede iç kontrol sistemi mevcutsa, fizikî varlıkların çalınmaya, kaybolmaya, amacı dışında kullanılmaya karşı korunması, fire ve artıkların minimum seviyede olması sağlanır. İç kontrol sistemi kurulursa, belirlenen amaçlara ulaşmak için izlenecek politika ve kurallara uyulup uyulmadığı belirlenebilir. Ayrıca güvenilir bilgiler üretilir ve faaliyetler verimli olur.

2.5. İç Kontrol Sisteminin Unsurları

İç kontrolle ilgili genel kabul görmüş tanım Treadway Komisyonu'nun Sponsor Organizasyonlar Komitesi (COSO) tarafından yayınlanan raporla yapılmıştır. COSO Raporu'na göre, iç kontrol sisteminin birbiriyle ilintili beş unsurdan meydana geldiği ve iç kontrol sisteminin etkili olduğunun söylenebilmesi için bu beş unsuru aynı anda içermesi gerektiği belirtilmiştir.⁶¹ Yani etkili bir iç kontrol çevresi olmadan, yalnız diğer dört bileşen ile etkili bir iç kontrol sağlamak mümkün olmayabilir.⁶² İç kontrolün unsurları; kontrol çevresi, risk değerlemesi, kontrol faaliyetleri, bilgi ve iletişim,

⁵⁸ Gülsen ÖKTEN, Kontrol Sistemi Yönetimi ve Operasyonel Risk Yönetimi ile Entegrasyon, İç Denetim, Sayı:10, 2004, s.30-31

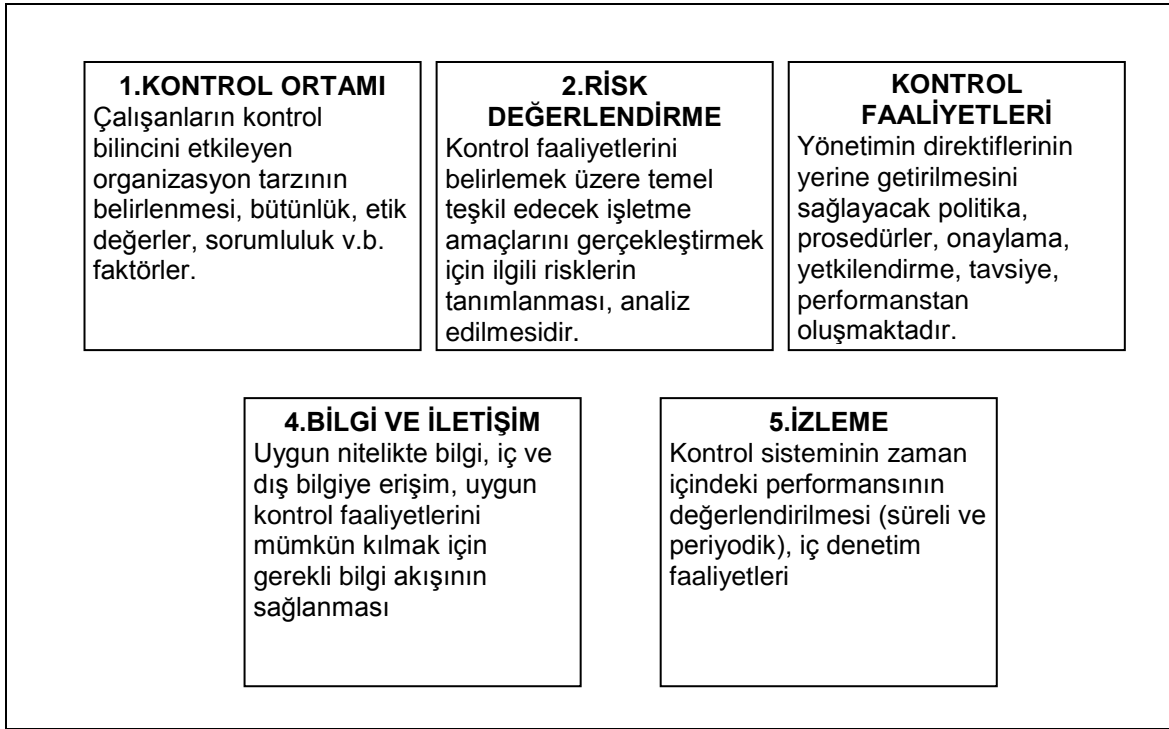
⁵⁹ KAVAL a.g.e, s. 96

⁶⁰ Ali Kemal UZUN, Kurumsal Yönetim ve İç Denetimin Etkinliğinde Başarı Faktörleri, Mayıs 2006,s.13

⁶¹ YAVUZ, a.g.e, s. 42

⁶² ARENS,ELDER,BEASLEY,a.g.e ,s.274

izlemedir. Sistemin beş unsurundan ilki ve en temel elamanı olan kontrol ortamı, diğer unsurları şemsiyesi altında toplamaktadır. Bu ortam içerisinde yönetim, özel amaçlara ulaşmadaki riskleri belirler ki bu da sistemin ikinci unsurudur. Kontrol faaliyetleri, işletmenin amaçlarına ulaşmasını engelleyecek risklerin önlenmesine yardımcı olan politikaların ve prosedürlerin uygulanmasıdır. Bu eylemler yapılırken, aynı zamanda ilgili bilgilerin toplanması ve örgüt içerisinde iletişimin sağlanması gerekir. En son unsur olarak, tüm süreç izlenmeli ve koşullara göre gerekli düzeltmeler yapılmalıdır.⁶³

Şekil 3: İç Kontrol Sürecinin Unsurları

Kaynak: PricewaterhouseCoopers, COSO Back in the Timelight, Nisan 2003, <http://www.pwc.com>

2.5.1.Kontrol Çevresi

Kontrol ortamı; yönetimin, iç kontrolün önem ve mahiyetine ilişkin bakış açısı, tutum ve davranışlarını ifade eder.İşletme içi ve dışı unsurların oluşturduğu ortamdır. Etkin bir iç kontrole esas teşkil eder. Bir işletmede etkin bir iç kontrol yapısı kurabilmenin ön koşulu, uygun bir ortamın sağlanmasıdır, İşletme içi ve dışı unsurların oluşturduğu bu ortama , “İç Kontrol Ortamı” adı verilmektedir.⁶⁴ Kontrol ortamı, işletme yönetimi ve sahiplerinin iç kontrol sistemiyle ilgili davranış, tavır ve eylemleri,

⁶³ YILANCI, a.g.e, s. 47- 90

⁶⁴ ATAMAN, BOZKURT, a.g.e., s.62.

yönetim felsefeleri,işletmenin organizasyon yapısı, yetki ve sorumlulukların verilmesinde izlenecek prosedürler ve personel politikalarından oluşur.Kontrol ortamını oluşturan veya etkileyen faktörlerin belli başlıları;⁶⁵

-Yönetim felsefesi ve faaliyet şekli; kontrole ilişkin yönetimin oluşturduğu felsefe ve yaklaşım, risk olgusunu, finansal raporlamayı ve iç kontrol amaçlarına ulaşılmasını içine alan çok önemli bir unsurdur. Yönetim çalışanlara iç kontrolün önemini vurgulamalı, bununla ilgili işaretler vermelidir. Risklerin incelenmesine ilişkin işletme yönetiminin yaklaşımını, finansal raporlamayla ilgili işletme yönetiminin muhasebe fonksiyonlarına, çalışanlara tavrı gibi unsurları içermektedir.

-Dürüstlük ve ahlaki değerler; kurum yönetimi, kuruma ait etik anlayışın oluşturulması ve bu anlayışın devamını sağlanması, doğru davranış şekillerini gösteren bir rehber ortaya konması, ahlak dışı davranışlara mahal verecek ayartıcı unsurların ortadan kaldırılması ve disiplinin yerinde sağlanmasında etkili bir görev icra etmelidir. Çalışanların ve yönetimin dürüstlük ve ahlaki değerleri kontrol çevresini etkilemektedir.

- Uzmanlığın değerlendirilmesi; yeterlilik, bir işin yapılabilmesi için gerekli olan bilgi ve becerilerdir.İşletme yönetiminin sorumluluğu ise işin gerektirdiği yeterlilik düzeyini ve ne tür yetenek ve bilgi gerektirdiğini belirlemektir.Tüm personel, mesleğine özgü tanımlanmış görevleri yerine getirmek için gerekli beceri ve bilgiye sahip olmalıdır. Yönetim de bunun gerçekleşebilmesi için belirli iş tanımları yapmalı, mesleki uzmanlıklar için yeterli birikime sahip kişileri istihdam etmelidir.

- Yetki ve sorumluluk verme; faaliyetlerin yürütülmesiyle ilgili yetki ve sorumlulukların belirlenmesi sürecini içermektedir. Eğer sözlü veya biçimsel olmayan yöntemlerle faaliyetler sürdürülüyorsa, kontrolün çok zayıf olduğunu veya hiç olmadığını söyleyebiliriz.⁶⁶ İşletme içindeki haberleşme sisteminin yeterli olması aksaklıklar konusunda gerekli mercilerin zamanında bilgi sahibi olması ve personelin görev, yetki ve sorumluluklarını belirleyen esasların açıkça belirlendiği yazılı prosedüre bağlanması örgütteki kontrol bilincini arttıracaktır.⁶⁷

- Yönetim kurulu ya da denetim komitesinin katılımı; bu unsur yönetimin bir bütün olarak şirket faaliyetlerini etkin bir şekilde izleme kabiliyeti ile ilgilidir.⁶⁸Yönetimden sorumlu kişilerin katılımı ve tutumu iç kontrol sisteminin

⁶⁵ WATCHOM, a.g.e, s.14

⁶⁶ ERDOĞAN, a.g.e, s.93-95

⁶⁷ DAĞLI, a.g.e, s.5.

⁶⁸ UZAY, a.g.e, s.26

etkinliğini ve verimliliğini etkilemektedir.İşletmelerde pay sahiplerine karşı hukuki sorumluluk yönetime aittir. Bu nedenle kontrol faaliyetleri etkin bir şekilde ya yönetim kurulu tarafından izlenmeli ya da bu görevi yerine getirecek bağımsız bir denetim komitesi oluşturulmalıdır. Denetim komitesi tüm departmanların görevlerinin anlaşılması ve belirlenmiş faaliyetlerin gerçekleştirilmesi amacıyla yönetim kurulunu temsil eder.⁶⁹

- İnsan kaynakları politikası ve uygulamaları; iç kontrolün en önemli noktası personeldir. Çalışanlar yetenekli ve güvenilir ise diğer kontroller olmasa bile finansal tabloların güvenilirliği sağlanabilir⁷⁰Dürüst ve etkin kişiler yüksek performans göstererek etkin bir iç kontrol sisteminin devamını sağlayabilirler. Bu nedenle bir işletmede sadece yetenekli ve dürüst insanların çalışmasını temin edecek personel politikaları benimsenmelidir. Personelin seçimi, eğitimi, yükseltme ve gözetiminde etkili personel politikaları oluşturulmalı ve yürürlüğe konulmalıdır.⁷¹ Çalışanların seçilmesinden, işe yerleştirilmelerine kadar geçen süreçte görev tanımları iyi belirlenerek, iş için uygun nitelikli elemana görev verilmelidir. İşe alınan personelin verilen görevi yerine getirebilmesi için kendinse gerekli bilgi verilmeli ve gerekiyorsa işletme içi eğitim yaptırılmalıdır.

-Organizasyon yapısı; işletme birimleri arasında görevler, sorumluluklar ve yetki dağılımı uygun şekilde yapılmalıdır. İşletmenin örgüt yapısı işletmenin sorumluluklarını, yetkilendirme, kaydetme, koruma ve mümkünse yürütme olarak ayırmalı, yetki aktarımı yukardan aşağı iken sorumluluk aşağıdan yukarıya doğru olmalıdır. Kişisel sorumluluklar organizasyon yapısı içinde tanımlanmış olmalıdır.Bireyler günlük işlerini üstlerine danışmadan yapabilmelidirler. Ancak beklenmeyen olaylar ile karşılaşıldığında üstü ile bu konuyu kontrol etmelidirler. Organizasyon değişen şartlara uyum sağlayabilmek için yeterli ölçüde esnek olmalı ve organizasyon yapısı mümkün olduğu kadar basit ve anlaşılır olmalıdır.⁷²Organizasyon yapısını oluşturan elemanları ve yerlerini gösteren organizasyon el kitabı basılarak tüm çalışanlara dağıtılmalıdır.

⁶⁹ WHITTINGTON, K. Pany, W.B Megis, R.F. Meigs, Principles of Auditing, 10th edition, Irwin, 1992,s.227

⁷⁰ ARENS, Elder, Beasley, a.g.e, s.275,276

⁷¹ DOYRANGÖL, a.g.e, s.52.

⁷² Lawrence B SAWYER, The Practice of Modern Internal Auditing, The Institute of Internal Auditors, 2th ed., 1981, s.63

2.5.2. Risk Değerlemesi

İyi bir kontrol mekanizması için diğer şart ise risk değerlemedir. Karşılaşılan risklerin birçoğu işletmenin finansal tablolarında yanlışlıklara neden olabilir. İşletmede karşılaşılabilecek riskler; faaliyet çevresindeki değişiklikler, yeni personel, bilgi sisteminin yenilenmesi veya değiştirilmesi, büyüme hızı, yeni teknolojiler, yeni hatalar, ürünler, yeniden yapılandırma, yabancı faaliyetler, yeni muhasebe ilkelerinin kabulü ya da değişimi gibi durumlardır.

Risk değerlemesi, kurum hedeflerine ilişkin risklerin tanımlanması, analiz edilmesi ve bu risklerin yönetiminde nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini belirleyen bir çerçevenin oluşturulmasını sağlar. Risklerin belirlenmesi ve bunların gerçekleşme olasılıkları ile doğurabilecekleri etkilerin ve sonuçların analiz edilmesini içeren bu süreç, işletme yönetiminin amaçlarına ulaşmasını engelleyebilecek söz konusu risklere karşı nasıl bir önlem alması gerektiği konusunda vereceği kararlar için baz teşkil eder.⁷³

SPK Tebliğ’inde de risk değerlendirme süreci; “işletmenin tabi olduğu finansal raporlama standartları çerçevesinde, finansal tabloların tüm önemli yönleriyle gerçeği doğru ve dürüst bir biçimde yansıtacak şekilde hazırlanmasına ilişkin risklerin belirlenmesini, önem derecelerinin tahmin edilmesini, gerçekleşme ihtimalinin değerlendirilmesini ve söz konusu risklerin yönetilmesi için işletme yönetimince yapılacak işlemleri içerir” şeklinde ifade edilmektedir. Yine aynı Tebliğ; “Bu kapsamda, işletmenin kayda geçmemiş işlemleri ile finansal tablolardaki önemli tahminlere ilişkin analizleri bu süreç içinde değerlendirilir” demektedir.⁷⁴

Finansal raporlama için risk belirlemesi, finansal tabloların genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun bir şekilde hazırlanmasının, yönetimin tanımlanmasının ve risk analizinin ifadesidir.⁷⁵

İşletme riskini değerlendirme, bağımsız denetçinin finansal tablolarda hata olabileceği ihtimaline yönelik olarak yaptığı risk değerlendirmesinden farklı olarak, işletmenin amaçlarını etkileyen risklerin tanımlanması, analiz edilmesi ve yönetiminden oluşan bir süreçtir.⁷⁶

⁷³ YAVUZ, a.g.e, s.43

⁷⁴ SPK Tebliğ, Seri: X, No:22, Ek9

⁷⁵ ARENS, ELDER, BASLEY, a.g.e, s.276

⁷⁶ DOYRANGÖL, a.g.e.s.52

İşletmenin iç kontrol yapısı ile ilgili olarak oluşturduğu politika ve prosedürlerin, önemli hataları önleyememe veya ortaya çıkartamama riski, kontrol riskidir. Etkili bir iç kontrol yapısı kontrol riskini azaltmakta, zayıf bir iç kontrol yapısı ise riski yükseltmektedir. Ancak işletmelerde kontrol riskinin sıfıra indirilmesi mümkün değildir.⁷⁷

Bunun için öncelikle işletme hedeflerine ilişkin risklerin tanımlanarak analiz edilmesi ve risk yönetiminde nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini belirleyen bir çerçevenin çizilmesi şarttır. Her bir amaç için neyin ters gidebileceği, hangi varlıkların korunması gerektiği, nasıl hırsızlık yapılabileceği ve maruz kalınabilecek yasal düzenlemenin belirlenmesi gerekir. İkinci etapta risklerin olumsuz etkileri, yaratabileceği olumsuz sonuçlar analiz edilmeli ve spesifik risk yönetimi planlanmalı ve uygulanmalıdır.

Yalnız çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren farklı büyüklükteki firmaların siyasi, ekonomik, sektörsel farklılıkları da göz önünde bulundurularak farklı risk analizleri her biri için spesifik olarak yapılmalıdır.

2.5.3. Kontrol Faaliyetleri

İç kontrol yapısının üçüncü unsurunu kontrol faaliyetleri oluşturmaktadır. Kontrol faaliyetleri, risklerin yönetilmesi ve gerekli önlemlerin alınmasına yardımcı olan faaliyet, politika, prosedür, onaylama, yetkilendirme, tavsiye ve performanstan oluşmaktadır. Kontrol faaliyetleri, işletmenin amaçlarının gerçekleştirilmesi sırasında karşılaşılan risklere karşı gerekli tedbirlerin alınmasıdır.

Kontrol faaliyetleri genellikle iki elemanı içerir, bunlar politika ve prosedürlerdir. Önce ne yapılması gerektiğiyle ilgili bir politika oluşturulur ve daha sonra, bu politikaları başarabilmek için prosedürler teşkil edilir.⁷⁸ Genellikle kontrol faaliyetleri işletmenin büyüklüğüne, işletme tarafından kullanılan politika ve prosedürlere ilişkin hata ve yolsuzlukların önemlilik düzeyine bağlı olarak değişebilir. Ancak genel olarak kontrol faaliyetleri tanınırken kontrol amaçlarından yararlanır. İşletmenin kontrol amaçlarını (geçerlilik, eksiksizlik, kayıtların uygunluğu, varlıkları koruma, karşılaştırma) başarmaya yönelik baslıca kontrol faaliyetlerinin (görevlerin

⁷⁷ BOZKURT, a.g.e, s.108

⁷⁸ YILANCI, a.g.e, s. 93

ayrılığı, yetkilendirme, bağımsız iç doğrulama, yeterli kayıt ve belgelendirme, hassas verilere ve varlıklara erişimin sınırlandırılması gibi) oluşturulup oluşturulmadığına bakılmalıdır.⁷⁹

Kontrol faaliyetleri, işletmenin amaçlarına ulaşabilmek için yürütülen faaliyetlerde, güvenilirliği sağlayabilmek için yönetim tarafından oluşturulan çeşitli politika ve prosedürlerdir.⁸⁰ SPK tebliği kontrol faaliyetlerini dört gruba ayırmıştır:

- Performans incelemeleri; bu kontrol faaliyetleri; gerçek performansın, bütçeler, tahminler ve önceki dönem performansı ile karşılaştırılarak incelenmesini ve analizini; ilişkiler ile inceleme ve düzeltme işlemlerinin analiz edilmesi dahil farklı veri setlerinin faaliyetle ilgili veya finansal olarak birbiri ile ilişkilendirilmesini; işletme içinden elde edilen bilgilerin işletme dışı kaynaklardan elde edilen bilgilerle karşılaştırılmasını ve fonksiyonel veya faaliyet performansının gözden geçirilmesini içerir.⁸¹

Performans incelemeleri, yönetim belirlediği ve gerçekleştirmeyi planladığı hedeflerine ulaşmak için bir takım tekniklerle tahminler yapar. Bu süreçte kullanacağı kaynakları, bunların teminini ve kullanımını hesaplayarak, planlama yapar.

Örneğin; bütçeler, gelecek dönemde veya dönemlerde ulaşılması öngörülen amaçları rakamlarla ifade eden planlardır. Bütçeler, yöneticilerin deneyimlerini, bilimsel araştırmalarını, iç ve dış çevresel koşulları temel alarak elde edilen geleceğe yönelik tahminlerden oluşmaktadır. Bütçede yer alan bu tahminler, zamanla gerçekleştikçe, gerçekleşen ile tahmin arasındaki farklar incelenerek sapmaların nedenleri araştırılarak gerekli düzeltici önlemler alınır. Böylece işletme faaliyetlerinin etkiliği arttırılmış olur.⁸²

- Bilgilerin işleme tabi tutulması; işlemlerin doğruluğunu, tamlığını ve yetkili kişilerce yapılıp yapılmadığını kontrol amacıyla uygulanmaktadır. Bu konu, uygulama kontrolleri ve genel bilişim teknolojisi kontrolleri olmak üzere iki farklı şekilde incelenmektedir.

Uygulama kontrolleri, işlemlerin yetkili kişilerce gerçekleştirilmesini ve doğru olarak kayıtlara alınmasını sağlamaya yardımcı olur. Örneğin; hesapların gözden geçirilmesi, girdilerin kontrolü gibi..Genel bilişim teknolojisi kontrolü ise uygulama kontrollerinin etkin çalışmasını destekleyen politika ve yöntemlerdir.Sistem yazılımının

⁷⁹ UZAY, a.g.e, s.97

⁸⁰ BOZKURT, a.g.e., s.26.

⁸¹ SPK Tebliği, Seri: X, Ek: 9

⁸² ERDOĞAN, a.g.e, s.103

temini, geliştirilmesi ve muhafazası, giriş güvenliği, uygulama sisteminin geliştirilmesi ve muhafazasını kapsar.

Yeterli belge ve kayıt, bütün birimlerde faaliyet kayıtlarının oluşturulması için önemlidir. Örneğin muhasebe biriminde kredili satış işleminin kaydı için, satış gerçekleştiğinde satış yetkilisi satış belgesi hazırlamakla yükümlüdür.⁸³

Belgeler kanıt niteliği taşıdığı için düzenli olarak kayıt edilmeli ve saklanmalıdır. Yeterli ölçüde kontrol sağlamak ve içi kontrolün etkinliğini ölçmek içinde bu kayıtlara ihtiyaç vardır. Belge ve kayıt düzenini sağlamak için belgeler; numaralı sıralanmalı, işlem meydana geldiğinde hazırlanmalı, kolaylıkla anlaşılacak basitlikte olmalı, değişik şekillerde kullanılacak ve doğru hazırlanmalarını sağlayacak yapıda olmalıdır.⁸⁴

- Fiziksel kontroller; fiziki varlık ve kayıtları korumaya yönelik yapılan kontrollerdir. İşletmede varlıklar korunmazsa çalınabilir, kayıtlar düzenli kontrol edilmezlerse çalınabilir, tahrip edilebilir yada kaybolabilirler. Özellikle işletme korunmasında zorluk yaşanabilecek varlıklarının güvenliği ve korunması sağlayacak fiziki bir kontrol mekanizması oluşturmalıdır.

Fiziksel kontrollerin bir kısmı önleyici güvenlik kontrolleri şeklindedir. Bundan kasıt; işletmede kayıp, kaçak, hırsızlık gibi durumlardan koruyan önlemlerdir. Bunların bazıları varlıklara erişimin sınırlanması şeklinde isimlendirilebilen önlemlerden oluşur. Örneğin; işletmeye, girişlerin kontrol altına alınması, veznenin ayrı bir mekânda bulundurulması, ambar ve depolara girişin sınırlandırılması bu tür güvenlik önlemleridir. Bunlara fiziki kontroller de denilmektedir.⁸⁵

Kaybolma riski olan yada yetki dışı kullanıma konu olabilecek nakit para, teminat, envanter ve teçhizat gibi varlıklarının güvenliğinin sağlanması ve bunlara erişimin sınırlı olması bu çeşit kontrollere örnek olarak gösterilebilir. Likit ve alternatif kullanımı olan varlıklar, tehlikeli varlıklar ve hayati belgeler ile ana sistemler ve gizli bilgiler korunması gereken varlıklar olarak sıralanabilir. Bu çeşit varlıklar düzenli olarak dönemler itibarıyla sayılmalı ve kontrol kayıtları ile karşılaştırılmalıdır.

Varlıkların kullanımı yetkili personelle sınırlandırılmalıdır. Yetkinin sınırlanmasına ilişkin kontrol faaliyetleri hem varlıkların fiziksel kullanımını hem de varlıkların kullanılması yetkisini veren belgelerin işleme konulması suretiyle varlıkların

⁸³ WHITTINGTON, EGİS, MEİGS, a.g.e, s.159

⁸⁴ ARENS, ELDER, BEASLEY, a.g.e, s.279.

⁸⁵ KAVAL, a.g.e, s. 93

dolaylı kullanımını kapsar.Varlıkların kullanımı ne kadar az personelle sınırlandırılırsa iç kontrol amaçlarının gerçekleştirilme oranı o kadar artacaktır. Bilgisayar programlarına erişim, bilgi işlem merkezinin fiziksel güvenliği, erişimin yetkilendirilmesi, varlıkların belirli zaman aralıklarında envanterinin yapılarak sayılması ve kayıtlarla karşılaştırılması fiziksel kontrollere örnek olarak verilebilir.⁸⁶

- Görev ayrımları; bir işletmede varlıkları koruma, işlemleri kaydetme yetki ve sorumluk aynı kişiye veya bölüme verilmemelidir. Aksi takdirde zimmete geçirme, kayıtların değiştirilmesi gibi yolsuzlukların ortaya çıkma ihtimali artacaktır.⁸⁷Örneğin sabit bir varlığın alımına bir kişi karar verirken, başka bir kişi bunun kaydını yapmalı, bir diğeri de varlığı koruma görevini üstlenmelidir.⁸⁸

İşlemlerin gerçekleştirilmesi, kaydedilmesi ve varlıkların muhafaza edilmesi sorumluluklarının farklı kişilere verilmesinde amaç, herhangi bir personelin günlük olağan işlerin yürütülmesi sırasında hata veya hile yapan ve gizleyen pozisyonunda kalmasına imkân sağlayacak olasılıkları azaltmaktır.⁸⁹ Tespiti zor olan hatalarla veya kötüye kullanımları önlenmesi amacıyla işletmede gerçekleştirilen işlemlerin her aşaması farklı kişilerce yapılmalı ve sorumluluk aynı kişiye yüklenmemelidir. İşletme içindeki işlemler işletme içinde o işi gerçekleştirilmeyen ikinci bir kişi tarafından tarafsız bir gözle incelenerek karşılıklı kontrol sağlanmalıdır. Bu yolla hataların gözden kaçması ve yolsuzluk riski asgariye düşürülebilecektir.⁹⁰Örneğin; satın alma yetkisine sahip bir personel aynı zamanda satın alma kayıtlarını tutmaması gerekmektedir. Bu ayırım yapılmazsa personelin sahtecilik yapabilmesi kolaylaşacaktır. Yine kasadaki bir memur, aynı zamanda muhasebe kayıtları yapıyorsa, müşteriden toplanan paraları müşterinin hesabına kaydetmeyerek bir alacak gibi gösterebilir. Aldığı parayı zimmetine geçirebilir. Dolayısıyla yetkilendirme yapılarak, işlemlerin ayrımlanması işletme açısından ve iç kontrol sisteminin işlerliği açısından büyük önem taşır.

⁸⁶ ERDOĞAN, a.g.e, s.102

⁸⁷ UZAY, a.g.e, s.29

⁸⁸ Nejat BOZKURT, Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerde Yapılan Hileler, Ortaya Çıkartılması ve Önlenmesi, Yaklaşım Dergisi, Yıl 8, sayı 96, 2000.

⁸⁹ SPK Tebliğ, Seri: X, Ek: 9

⁹⁰ DAĞLI, a.g.e, s.6

2.5.4. Bilgi ve İletişim

SPK Tebliğ'ine göre, “bir bilgi sistemi; tüm geçerli işlemleri tanımlayan ve kaydeden, finansal raporlama açısından işlemlerin uygun sınıflanmasına imkân verecek detayda işlemleri tarih esasına göre tanımlayan, işlemlerin değerini, finansal tablolarda uygun parasal değerlerine göre kaydedilmesine imkân verecek şekilde belirleyen, işlemlerin uygun muhasebe döneminde kaydedilmesine imkân verecek şekilde gerçekleştiği dönemi belirleyen, işlemleri ve ilgili açıklamaları finansal tablolarda uygun biçimde sunan yöntemleri ve kayıtları kapsar” şeklinde tanımlanmıştır.⁹¹

Kurumların faaliyetlerini sürdürebilmeleri ve kontrol edebilmeleri için doğru, güvenilir ve zamanında iletişim sağlanması şarttır. İletişim, kontrol etkinliğini artırır. Finansal raporlama açısından bilgi ve iletişim sistemleri, muhasebe sistemini içeren bir şekilde; işletmenin ilgili varlıklarının ve yükümlülüklerinin muhasebeleştirilmesi için, verilerin derlenmesi, kayda hazırlanması, işlenmesi, özetlenmesi ve bu özetlerin analiz ve raporlanmasında kullanılan teknik ve yöntemlerden oluşur.⁹²

İşletmelerin faaliyetlerini sürdürebilmesi ve kontrol edebilmesi için, kurum içi ve dışı olaylara ilişkin olarak, doğru, güvenilir ve zamanında iletişimin sağlanması şarttır. Bunun yanı sıra işletmenin hedeflerine ulaşabilmesi yönünde, kuruluş bünyesinde yaygın şekilde gerekli bilginin sağlanması gerekir. Bilgi paylaşımına dayalı iletişim, kontrol etkinliğini arttıran bir faktördür.

Etkili bir iletişim sistemi, bütün personele iç kontrol sisteminin ne olduğu, personelin sistem içerisindeki yeri ve rolleri hakkında açık ve anlaşılır mesajların iletiminin sağlandığı sistemdir. Etkin iletişimin sağlanabilmesi için dikey ve yatay olarak iletişimin sağlanması gerekmektedir. Böylece kişiler, yaptıkları işlerin diğer işlerle bağlantısını ve işletme içerisindeki rollerinin ne olduğunu anlayabileceklerdir.

2.5.5. İzleme

İzleme; kurumda performans kalitesinin değerlendirilmesi anlamına gelir. İzleme, işletme içi faaliyetlerle bir bütün olarak sürmeli çalışanların faaliyetlerini de kapsamalıdır. İzleme sürecinde ortaya çıkan eksiklikler, faaliyetten sorumlu kişiye ve

⁹¹ SPK Tebliğ, Seri: X, No:22, Ek 9

⁹² ERDOĞAN a.g.e, s.103

bir üst yöneticiye iletilmelidir. Buna banka mutabakatlarının düzenli aralıklarla yapılıp yapılmadığı hususunun işletme yönetimince gözden geçirilmesi, satış personelinin satış sözleşmesi koşullarına ilişkin işletme politikasına uyumunun iç denetçi tarafından değerlendirilmesi ve işletmenin ahlaki veya iş disiplini politikalarına uyumun hukuk isleri bölümü tarafından gözetimi gibi faaliyetler örnek olarak verilebilir.⁹³

Kontrollerin gözetimi esnasında yöneticiler, regresyon gibi istatistiksel metotlar, trend analizi gibi basit teknikler kullanmaktadırlar. Yönetici, bu teknikler sayesinde mevcut durumdaki miktar ile tahmini miktarı karşılaştırır. Eğer aralarında anlamlı fark varsa bu farklılığın tespitine yönelik daha derin araştırmanın içine girer.⁹⁴

Güçlü bir iç kontrol sisteminin varlığı amaçlanan hedeflere ulaşmada önemlidir. Dolayısıyla iç kontrol sisteminin etkinliği, güçlülüğü birbiriyle ilintili beş unsurunu bünyesinde bulundurulması ve bunları dikkate alması halinde mümkün olabilmektedir.

⁹³ SPK Tebliğ, Seri: X, Ek: 9

⁹⁴ Lee ve Colbert, a.g.e, s. 392

III.BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE İÇ KONTROL SİSTEMİ

Bankacılıkta denetim ve risk yönetimi konusunda sürdürülen çalışmalar çerçevesinde Basel Bankacılık Gözetim Komitesi, iç kontrol sistemlerinin değerlendirilmesine ilişkin olarak bir dizi prensip oluşturmuştur. Bankacılık faaliyetlerinin tam ve güvenli olarak sürdürülmesi ve güvenilir mali raporlamaların hazırlanabilmesi için etkin bir iç kontrol sistemi gerekmektedir. İç kontrol sistemi aynı zamanda bankaların, ilgili yasa ve yönetmeliklere, bankanın yönetmelik ve politikalarına uygun faaliyet yürütmesine, beklenmedik risklerin minimize edilmesine yardımcı olmaktadır. Bankanın amaçlarına ulaşması ve kar hedeflerinin gerçekleştirilmesi için de iç kontrol sistemi oluşturulmalıdır.

Bankalarda iç kontrol konusu, pek çok bankanın önemli miktarlardaki zararları neticesinde önem kazanmıştır. . İç kontrol sistemi bankayı zarara uğratabilecek problemlerin daha önce fark edilmesine ve böylece olası zararların önlenmesine imkân vermektedir.

Basel Bankacılık Gözetim Komitesi, iç kontrol prensiplerinin oluşturulmasında üye ülkelerdeki bankaların yaptığı tespitleri dikkate almıştır. Faaliyetlerin sürekli sürdürülebilmesi ve finansal sistemde istikrarın sağlanması için iç kontrolün taşıdığı önem belirtilmiştir. Bankaların iç kontrol sistemleri değerlendirilirken uyguladıkları yöntem ve prosedürlerde bu prensiplerin dikkate alınması beklenmektedir.

Bankalar; iç kontrol sistemi kapsamında, muhasebe ve raporlama sisteminin bütünlüğünü, güvenilirliğini ve bilgilerin zamanında elde edilebilirliğini her seviyedeki personeli tarafından uyulacak ve uygulanacak sürekli kontrol faaliyetleri ile sağlamak, görevlerin fonksiyonel ayrımlarını, yetki ve sorumlulukların paylaşımını, fon ödemelerini, banka işlemlerinin mutabakatını, varlıkların korunmasını ve yükümlülüklerin kontrol altında tutulmasını temin etmek, maruz kalınan her türlü riski tanımak, değerlendirmek ve yeterli iletişim ağını oluşturmak için faaliyetlerinin mevzuata, iç düzenlemelerine ve bankacılık teamüllerine uygun olarak yürütülmesini sağlamakla yükümlüdürler. Bundan dolayı üçüncü bölümde öncelikle bankacılık

sektöründe iç kontrol sisteminin tanımı, önemi ve amaçları üzerinde durulacak olup sonrasında iç kontrol sisteminin ulusal ve uluslar arası yasal mevzuatı hakkında açıklama yapılacaktır.

3.1.Bankacılıkta İç Kontrolün Tanımı Ve Kapsamı

5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'nun 29. maddesi uyarınca BDDK tarafından yayımlanan "Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik"te, İç Kontrol; bankanın tüm faaliyetlerinin, belirlenen politika ve yöntemlere, uygulama talimatlarına, limitlere uygun olarak yürütülmesini sağlamak amacıyla, iç kontrol elemanları tarafından yerine getirilen, bir sistem içinde izlemeyi, bağımsız değerlendirmeyi, yönetim kademelerine eş zamanlı rapor etmeyi içeren finansal, operasyonel ve diğer kontrol sistemlerinin tümü olarak tanımlanmıştır.

Banka iç kontrol sistemi, banka yönetim kurulu, banka yöneticileri ve diğer banka personelinden etkilenen bir süreç olduğu ve iç kontrolün herhangi bir zamanda uygulanan prosedür ve politikaların ötesinde süreklilik arz eden ve bankanın her noktasında tüm banka çalışanlarının katılımı ile uygulanan bir sistemdir.⁹⁵

Bankalara, bünyelerinde, faaliyetlerinin kapsamı ve yapısıyla uyumlu, değişen koşullara cevap verebilecek nitelik, yeterlilik ve etkinlikte, iç denetim, iç kontrol ve risk yönetim sistemlerini kurmak, idame ettirme ve geliştirme zorunluluğu getirilmiştir.

İç kontrol sistemi; bankanın varlıklarının korunmasını, faaliyetlerin etkin ve verimli bir şekilde banka içi politika ve kurallara ve bankacılık teamüllerine, yasalara uygun olarak yürütülmesini, muhasebe ve finansal raporlama sisteminin güvenilirliğini, bütünlüğünü ve bilgilerin zamanında elde edilebilirliğini sağlamaktır. İç kontrol politika ve prosedürleri kendi basına oluşturulup hayata geçirilebileceği gibi, risk yönetim politikasıyla da birleştirilebilir.

Şubeler aktif büyüklükleri dikkate alınarak aylık ya da iki aylık dönemlerde kontrol programına alınmaktadır. İç kontrol elemanları, görevli olduğu Bölge Koordinatörlükleri dışındaki şubelerde de geçici olarak görevlendirilmektedir. Bir iç kontrol elemanı, bir şubede en fazla üç kontrol periyodunda görev yapmakta ve

⁹⁵ Basel Committee, Framework For Internal Control Systems in Banking Organisations, 1998, Basel Committee On Banking Supervision, s 1-15

rotasyon yoluyla şubelerimizin farklı iç kontrol elemanlarınca kontrol edilmesi sağlanmaktadır.

Kontrol edilen şubede tespit edilen hata ve noksanlıklar giderilmesi amacıyla yetkili kişilere sözlü olarak bildirilir. Risk giderilirse düzeltilen işlemler formu düzenlenir. Eğer risk giderilememiş ise risk uyarı raporu düzenlenir. Risk uyarı raporuna şube tarafından cevap verilmesi istenir. Cevap alındıktan sonra ilgili daire başkanlığına düzenlenen rapor gönderilir. Başkanlıkta rapor analiz edilip, daha sonraki denetimlerde kontrol edilmek üzere takibe alınır. Sonraki kontrollerde riskin tamamen giderilmişse takip kapatılır. Risk giderilememişse tembihname düzenlenir ya da ikinci kez risk uyarı raporu düzenlenerek takibe devam edilir.

3.2.Bankacılıkta İç Kontrolün Önemi Ve Amacı

Son yıllarda bankacılık sektöründe meydana gelen krizlerin ve bunalımların temel nedenleri arasında, bankaların bünyelerinde yeterli iç kontrol sistemlerini kurmamış olmaları, erken uyarı modelleri ve risk yönetimi sistemleri geliştirmemiş olmaları gelmektedir.

İç kontrol sistemi, kurumsal politikaların, amaçların ve hedeflerin gerçekleşmesine yönelik riskleri belirleyen devamlı bir prosese dayanır, risklerin özelliklerini ve büyüklüklerini değerlendirir ve bu riskleri ekonomik, verimli ve etkin bir tarzda yönetir” denilmektedir.⁹⁶

İç kontrol sistemi sayesinde banka hata ve noksanlıklarını tespit etmektedir. Risk ölçüm sonuçlarını sayısallaştırarak, şubelerin risklilik düzeylerini izler, erken uyarı mesajları oluşturur ve bunun gibi birtakım önlemler almaktadır.

Bankacılık faaliyetlerinin yürütülmesinde iç kontrolün amacı; bankanın varlıklarının korunmasını, operasyonel risklerin asgari düzeye indirilmesi, kaynakların kullanımında bankanın daha iyi performans göstermesine yardımcı olması, kredi risklerinin asgari düzeye indirilmesi, hatasız ve kaliteli hizmet üretimi, kredi risklerinin bankamız karlılık ve verimlilik ilkeleri doğrultusunda yönetilmesi, risklerin ortaya çıkmadan önce önlenmesidir.

⁹⁶ Sacit YÖRÜKER, Başka Ülke Örnekleri Temelinde Kontrol, Denetim, Teftiş ve Soruşturma: Kavramsal Bir Çerçeve, Ankara, Mayıs 2004, s.4

Ayrıca iç kontrol sisteminin amacı; kanun ve düzenlemelere, bankada belirlenen politika, yöntem, uygulama talimatları ve limitlere uygun olarak işlemlerin yürütülmesini, finansal ve yönetsel bilgilerin güvenilir, tam ve zamanında yapılmasını sağlamaktır.

İç kontrol sisteminden beklenen amacın sağlanabilmesi için; banka bünyesinde işlevsel görev ayrımının tesis edilmesi ve sorumlulukların paylaştırılması, muhasebe ve finansal raporlama sisteminin, bilgi sisteminin ve banka içi iletişim kanallarının etkin çalışacak şekilde tesis edilmesi, acil ve beklenmedik durum planı hazırlanması, iç kontrol faaliyetlerinin oluşturulması, bankanın iş süreçleri üzerinde kontrollerin ve iş adımlarının gösterildiği iş akım semalarının oluşturulması zorunludur.⁹⁷

İç kontrol, bankanın her seviyesinde süreklilik gösteren bir faaliyettir. Bütün banka personelinin kontrol işlevine katılımı gerekmektedir. İç kontrolün amaçları şöyle sıralanabilir:

-Faaliyetlerin verimliliği ve etkinliği: Bankanın kuruluş amaçlarının gerçekleştirilmesinde katkıda bulunur. Ayrıca performansa ilişkin amaçları, banka kaynaklarının etkin ve verimli olarak kullanılması ve olası zararların önlenmesidir. Banka personelinin banka amaçları doğrultusunda, banka çıkarlarını her türlü çıkarın üstünde tutarak, birlik ve beraberlik içinde etkin olarak çalışması amaçlanır.

-Mali bilginin güvenilirliği, tamlığı ve zamanında yapılması: Banka karar organlarına ve diğer üçüncü kişilere verilen raporların güvenilir ve doğru olması, ayrıca bu raporların zamanında teslim edilmesi amaçlanmaktadır.

-Mevcut yasalara ve düzenlemelere uygunluk: Banka faaliyetlerinin ilgili yasalara, kendi belirlemiş oldukları düzenlemelere uygun olması amaçlanmaktadır. Banka itibarının korunması için bahsedilen esaslara uygunluk önemlidir.

İç kontrol sistemi ile banka yönetimi; daha hızlı, etkin ve sağlıklı kararlar alabilmekte, riskler minimize edilerek faaliyetler daha güvenli bir ortamda yürütülebilmekte, bankanın kuruluş amaçları ve karlılığına olumlu katkılar sağlamaktadır.

⁹⁷ Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik, Resmi Gazete, 2006, Sayı 26333

3.3.Bankacılıkta Etkin Gözetim Ve Denetime İlişkin Temel Prensipler

Bankacılıkta gözetim ve denetim işlevinin temel amacı, mali sistemde istikrarı ve güveni sağlamak ve olası riskleri minimize etmektir. Gözetim ve denetim otoritesi, sağlıklı bir bankacılık sistemi için banka yönetimini teşvik etmeli ve mali piyasalarda şeffaflığın ve denetimin artırılmasını sağlamak suretiyle piyasa disiplininin oluşturulmasını desteklemelidir. Gözetim ve denetim otoritesi, bankanın taşıdığı risklere ilişkin etkin risk yönetimi yapmasını sağlamalı ve yeterli kaynak bulundurmalarını temin etmelidir.

Mali sistemlerin güçlendirilmesi ve sağlıklı bir bankacılık sistemi için Basel Bankacılık Gözetim Komitesi 1998 yılında, G-10 ve diğer ülkelerin temsilcilerinden oluşan bir grupla birlikte “Bankacılıkta Etkin Gözetim ve Denetime İlişkin Temel Prensipler”i ve Basel Komite'nin bankaların etkin denetimine ilişkin tavsiye kararları ve oluşturduğu standartları kapsayan rapor hazırlamıştır. Her iki doküman G-10 ülkeleri merkez bankaları guvernörleri tarafından kabul edilerek onaylanmıştır. Bu prensipler, tüm ülkelerde ve uluslararası alanda gözetim ve denetim otoriteleri ve diğer kamu otoritelerince başvurulacak temel bir kaynak olmuştur.

Bankacılıkta gözetim ve denetime ilişkin bu prensipler güvenilir bir gözetim ve denetim sisteminin sağlanmasına yönelik gerekli altyapıyı oluşturmaktadır. Bankacılıkta gözetim ve denetim, piyasa koşullarındaki değişmelere cevap verebilecek nitelikte dinamik bir işlev olmalıdır. Gözetim ve denetim otoriteleri, değişen koşullara ve yeni gelişmelere göre politika ve uygulamalarını periyodik olarak gözden geçirmelidirler.

Basel Komite'nin bankacılıkta etkin gözetim ve denetim prensipleri yirmi beş maddeden oluşmaktadır. Bunlar konuları itibariyle aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:⁹⁸

- Etkin bankacılık gözetim ve denetimi için ön koşullar (1)
- Faaliyet izni ve yapı (2-5)
- Bankaların ihtiyati yönetimine ilişkin düzenleme ve yükümlülükler (6-15)
- Aralıksız banka gözetimine ilişkin yöntemler (16-20)
- Bilgi verme yükümlülükleri (21)

⁹⁸ http://www.tbb.org.tr/turkce/basle/etkin_gozetim.doc,

-Gözetim ve denetim otoritelerinin yasal yetkileri (22)

-Sınır ötesi bankacılık (23-25)

Komitenin daha önce yaptığı çalışmalara paralel olarak iç denetime ilişkin aşağıdaki temel prensipler tanımlanmıştır:⁹⁹

3.3.1. Bankalarda Etkin Gözetim ve Denetimin Önkoşulları

Basel Komitesi'nin belirlemiş olduğu ilk prensip, gözetim ve denetim otoritesinin yasal çerçevesi ile ilgilidir. Gözetim ve denetim hususunda bağımsızlık, denetim elemanlarının yasal olarak korunması, yasalara uyma zorunluluğuna ilişkin yasal çerçevelerin olması gerektiğinden bahsedilmektedir.

1. Prensip : Bankacılık gözetim ve denetim otoritesinin amaçları ve sorumlu oldukları kuruluşlara ilişkin yetkileri açıkça tanımlanmalı, bankacılık gözetim ve denetimi konusunda faaliyetlerine ilişkin bağımsızlığı ve yeterli ölçüde kaynağı bulunmalıdır. Ayrıca, gözetim ve denetim sisteminin, bankaların kuruluş izinleri ve denetimlerinin devamlılığının sağlanmasına, güvenilir ve sağlıklı bir sistem içinde yasalara uyma zorunluluğuna ve denetim elemanlarının yasal olarak korunmasına ilişkin hükümler içeren yasal bir çerçevesi olmalıdır. Elde edilen bilgilerin gözetim ve denetim otoritelerince paylaşılması ve bu tür bilgilerin gizliliği konusuna yasal düzenlemelerde ayrıca yer verilmelidir.

3.3.2. Faaliyet İzni ve Yapı

Basel komitesinin belirlemiş olduğu dört prensip ise faaliyet izni ve yapı ile ilgilidir. Denetim ve gözetimi yapılacak kuruluşların faaliyet alanları tanımlanmalı, gözetim ve denetim otoritesi bankaların yatırımlarını inceleme ve yeni risklerin oluşmaması için gerekli tedbirleri alma yetkisine sahip olmalıdır. Prensipler aşağıda yer almaktadır:

⁹⁹ Basel Committee on Banking Supervision; "Core Principles for Effective Banking Supervision", Eylül 1997, s.1, <http://www.bis.org>

2. Prensiip : Bankacılık faaliyetlerinde bulunmasına izin verilen ve bu kapsamda denetim ve gözetiminin yapılmasına karar verilen kuruluşların faaliyet alanları açıkça tanımlanmalıdır. Banka unvanının kullanımı mümkün olduğu ölçüde kontrol altında tutulmalıdır.

3. Prensiip : Bankacılık faaliyetlerinde bulunulmasına izin veren kurumun faaliyet iznine ilişkin esasları belirleme yetkisine ve bunlara uygun olmayan başvuruları reddetme hakkı olmalıdır. Faaliyet iznine ilişkin prosedürde en azından bankanın mülkiyet yapısı, genel müdür ve diğer üst yöneticilerin nitelikleri, faaliyet planı, iç denetim sistemi ve sermaye yeterliliğini de içerecek şekilde bankanın mali yapısıyla ilgili projeksiyonların değerlendirilmesine yer verilmelidir. Başvuru sahibinin yabancı bir banka olması durumunda ise ait olduğu ülkenin gözetim ve denetim otoritesinin onayının alınması gerekmektedir.

4. Prensiip : Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, bankaların büyük hissedarlarına ait paylarının ya da bunlar üzerindeki kontrol haklarının el değıştirmesine ilişkin taleplerini inceleme ve reddetme yetkisine sahip olmalıdır.

5. Prensiip : Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, bankaların önemli büyüklükteki ele geçirme faaliyetlerini ve yatırımlarını inceleme ve bu oluşumların banka için yeni riskler yaratmasına ya da denetimin etkinliğini azaltmasına yol açmaması için gerekli kriterleri belirleme yetkisine sahip olmalıdır.

3.3.3. Bankaların İhtiyatlı Yönetimine İlişkin Yükümlülükler ve Düzenlemeler

Bu başlık altında incelenecek konu, Basel Komitesi'nin belirlemiş olduğu on prensip, bankaların ihtiyatlı yönetimine ilişkin yükümlülükler ve düzenlemelerle ilgili. Bu prensipler şunlardır:

6. Prensiip : Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, bankaların taşıdıkları riskleri karşılayacak şekilde asgari sermaye yükümlülüklerini tanımlamalıdır. Ayrıca, sermayenin banka zararlarını karşılayabilmesine yönelik sermaye alt kalemlerinin tanımlanması gerekmektedir. Uluslararası alanda faaliyet gösteren bankalar için bu standart Basel Komite'nin belirlediği Sermaye Yeterliliği Rasyosu'nun altında olmamalıdır.

7. Prensip : Gözetim ve denetim sistemlerinin en önemli özelliklerinden birisi bankaların kredi verme, yatırım yapma, kredi ve yatırım portföylerini yönetmelerine ilişkin politika, yöntem ve uygulamalarının bağımsız olarak değerlendirilebilmesidir.

8. Prensip : Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, bankaların aktif kalitesi ve kredi karşılıklarının yeterliliğinin değerlendirilmesine ilişkin oluşturduğu politikaları ve kullandığı yöntemleri yeterli bulmalıdır.

9. Prensip : Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, bankaların portföylerindeki yoğunlaşmayı belirlemelerine olanak verecek yeterli kapasitede bilgi iletişim ağına sahip oldukları konusunda tatmin olmalıdır. Ayrıca, gözetim ve denetim otoritesi bir kişi ya da gruba verilebilecek kredilerin sınırlandırılmasına ilişkin esasları belirleme yetkisine sahip olmalıdır.

10. Prensip : Bankaların birbiriyle bağlantılı kuruluşlara verdikleri krediler nedeniyle artabilecek zararlardan korunabilmesi için bankacılık gözetim ve denetim otoritesi bankaların söz konusu bu kuruluşları sürekli gözetim altında bulundurmalarına imkân verecek gerekli düzenlemeleri oluşturmalıdır. Ayrıca, bu riskleri kontrol altına alabilmek ve bilançoya yayılmasını önlemek için bankaların gerekli önlemleri almalarını sağlamalıdır.

11. Prensip : Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, bankaların uluslararası kredilendirme ve yatırım faaliyetlerine ilişkin olarak ülke ve transfer risklerinin saptanması, izlenmesi ve kontrol edilmesine ilişkin yeterli politika ve uygulamalara sahip olduklarından ve söz konusu risklerin karşılanması için yeterli rezervlerinin olduğundan emin olmalıdır.

12. Prensip : Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi bankaların piyasa risklerinin etkin olarak ölçülmesi, izlenmesi ve kontrol edilmesine imkân veren sistemlere sahip olduklarından emin olmalıdır. Piyasa riskine maruz kalındığında, gözetim ve denetim otoritesi üstlenilebilecek piyasa riskine limit getirme ya da sermaye artırımı gibi yaptırımları uygulayabilme yetkisine sahip olmalıdır.

13. Prensip : Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, bankaların taşıdıkları tüm risklerini tespit edecek, ölçecek, yönetecek, kontrol edecek ve bu riskler için yeterli sermayeyi bulunduracak şekilde geniş kapsamlı bir risk yönetimi sistemi (yönetim kurulu ve üst düzey yönetimin izlenme işlevini de içermek üzere) olduğuna ikna olmalıdır.

14. Prensip : Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, bankaların faaliyetlerinin yapısına uygun ve yeterli iç kontrollerinin bulunduğundan emin olmalıdır. Söz konusu kontroller yetki ve sorumlulukların paylaşılması, fonksiyonel ayrımlar, fon ödemeleri, aktif-pasif yönetimi, bu işlemlerin mutabakatı ve varlıkların korunmasına ilişkindir. Hem bu iç kontrollere hem de yasal ve idari düzenlemelere uyulup uyulmadığını kontrolü için uygun iç veya bağımsız dış denetimin fonksiyonları belirlenmelidir.

15. Prensip : Mali sektörde mesleki ve ahlaki yüksek standartların gelişmesi ve bankacılık faaliyetleriyle bilerek ya da bilmeyerek kötüye kullanımların engellenebilmesi için bankacılık gözetim ve denetim otoritesi müşterini tanı prensibinin uygulanmasına yönelik bankaların uygun politika ve uygulamalarının olduğundan emin olmalıdır.

3.3.4.Aralıksız Banka Gözetim Yöntemleri

Basel Komitesi'nin belirlemiş olduğu beş prensip, aralıksız banka gözetim yöntemleri ile ilgilidir. Gözetim ve denetim otoritesi, banka yönetimiyle düzenli temaslarda bulunmalı, bankalara ait istatistiklerin analiz edilmesi ve gözetim bilgilerinin doğruluğunu tespit etmesi için uygun araçlara sahip olmalıdır. Bu prensiplerden aşağıda bahsedilmektedir:

16. Prensip : Bankacılıkta etkin gözetim hem yerinde hem de uzaktan denetimi kapsamalıdır.

17. Prensip : Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, bankaların faaliyetlerini tam olarak anlamalı ve banka yönetimiyle düzenli olarak temaslarda bulunmalıdır.

18. Prensip : Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, denetim raporları ve bankalara ait istatistiklerin toplanması, banka bazında ve konsolide olarak analiz edilmesi için uygun araçlara sahip olmalıdır.

19. Prensip : Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, bağımsız denetçiler kullanarak ya da yerinde denetim yaparak gözetim bilgilerinin doğruluğunu bağımsız olarak değerlendirebilecek araçlara sahip olmalıdır.

20. Prensip : Bankacılıkta etkin gözetim ve denetimin gereklerinden birisi de banka gruplarının konsolide bazda denetlenmesi konusunda bankacılık gözetim ve denetim otoritesinin yetkisinin bulunmasıdır.

3.3.5. Bilgi Verme Yükümlülükleri

Basel Komitesi'nin belirlemiş olduğu yirmi birinci prensip, bilgi verme yükümlülüğü ile ilgilidir. Gözetim ve denetim otoritesi, bankanın gerçek finansman durumunu yansıtacak şekilde düzenli olarak yayımladığından emin olmalıdır.

21. Prensip : Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, her bankanın muhasebe uygulamaları ile uyumlu şekilde bankanın karlılığı ve finansman durumu hakkında doğru ve yeterli bilgiyi sağlayacak kayıtların mevcut olduğundan ve bankanın bunları gerçek durumlarını yansıtacak şekilde düzenli olarak yayımladığından emin olmalıdır.

3.3.6. Bankacılık Gözetim ve Denetim Otoritesinin Yasal Yetkileri

Basel Komitesi'nin belirlemiş olduğu yirmi ikinci prensip, bankacılık gözetim ve denetim otoritesinin yasal yetkileri ile ilgilidir.

22. Prensip : Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, bankaların sermaye yeterliliği yükümlülüğünü yerine getiremez duruma düşmeleri, yasal düzenlemelere aykırı davranmaları ya da mevduat sahiplerinin menfaatlerine yönelik herhangi bir şekilde tehdit oluşturmaları halinde düzenleyici tedbirler alma yetkisine sahip olmalıdır.

3.3.7. Sınır Ötesi Bankacılık

Basel Komitesi'nin belirlemiş olduğu son üç prensip, sınır ötesi bankacılıkla ilgilidir. Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi; global konsolide denetimin gereklerini yerine getirmeli, yabancı bankaların ülke içindeki faaliyetlerine ilişkin olarak yerel bankalara uygulanan aynı yüksek standartları aramalıdır. Bu prensipler şunlardır:

23. Prensip : Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, bankaların yabancı ülkelerdeki şubeleri, ortaklıkları ve iştiraklerince yürütülen işlemlerinin temel prensiplere uygunluğu ve ihtiyatlı yönetimi konusunda gereken yaptırımları uygulayarak, global konsolide denetimin gereklerini yerine getirmelidir.

24. Prensiip : Konsolide gözetim ve denetimin temeli, ev sahibi ülkenin yetkili otoriteleri başta olmak üzere, tüm gözetim ve denetim otoriteleri ile temaslarda bulunmak ve bilgi alış verişini sağlamaktır.

25. Prensiip : Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, yabancı bankaların ülke içindeki faaliyetlerine ilişkin olarak, yerel bankalara uygulanan aynı yüksek standartları aramalıdır. Konsolide bazda gözetim ve denetimin yapılabilmesi için söz konusu yabancı bankaların ait oldukları ülke otoriteleri ile bilgi paylaşımı yetkisine de sahip olmalıdır.¹⁰⁰

3.4.Bankacılıkta İç Kontrol Sisteminin Temel Unsurları

İç kontrol sistemi birbirleriyle ilişkili altı temel unsurdan oluşmaktadır.¹⁰¹

-Banka yönetiminin gözetim faaliyetleri ve kurum içi denetim kültürü

-Risk tanıma ve değerlendirme

-Denetim faaliyetleri ve fonksiyonel ayırım

-Bilgi erişim sistemi ve kurum içi iletişim

-İzleme faaliyetleri ve iç denetim sisteminde hataların düzeltilmesi

-Banka gözetim ve denetim otoritesinin banka iç denetim sistemini değerlendirmesi

İç kontrol bankanın karşılaşılabileceği her türlü riski ortaya çıkarabilen bir sistem haline gelmiştir. Banka amaçlarının gerçekleştirilmesi ve risklerinin minimize edilebilmesi için iç kontrol sistemi önem arz etmektedir. Yukarıdaki altı temel unsur etkin olarak çalışırsa iç kontrol sisteminin başarısı o derece sağlanmış olur.

Basle Bankacılık Gözetim Komitesi Risk Yönetimi Alt Çalışma Grubunun bankalardaki iç kontrol sistemi için yayınlamış olduğu prensipler aşağıda yer almaktadır:¹⁰²

¹⁰⁰ http://www.tbb.org.tr/turkce/basle/etkin_gozetim.doc,

¹⁰¹ Baran ÖZEREN, INTOSAI-Kamu Kesimi İç Kontrol Standartları, Özet Çeviri, 2000, s.3

¹⁰² Basel committee on Banking Supervision, Bankalarda İç Denetim Sistemleri, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, Basel, Eylül 1998

3.4.1. Banka yönetiminin sorumlulukları ve iç kontrol kültürü

1.Prensip: Banka yönetim kurulu, bankanın tüm faaliyetlerine ilişkin önemli politika ve stratejilerin onaylanması ve periyodik olarak incelemek; bankanın taşıdığı temel riskleri bilmek ve bu risklere ilişkin kabul edilebilir asgari ve azami sınırları belirlemek ve üst düzey yönetimin söz konusu riskleri tespit etmesi, ölçmesi, yönetmesi ve kontrol etmesi konusunda gerekli tedbirler almasını temin etmek; bankanın kurumsal yapısını onaylamak ve üst düzey yönetimin iç denetim sisteminin işlerliğini izlemesini sağlamaktan sorumludur. Banka Yönetim Kurulu uygun ve etkin bir iç denetim sisteminin kurulması ve sürdürülmesinden nihai olarak sorumludur.

2. Prensip : Banka üst düzey yönetimi, yönetim kurulu tarafından onaylanan politika ve stratejilerin yürütülmesi; bankanın taşıdığı risklerin tespit edilmesi, ölçülmesi, izlenmesi ve kontrol edilmesi için gerekli yöntemlerin geliştirilmesi; yetki ve sorumlulukların açık olarak paylaşıldığı bir kurum yapısının sürdürülmesi ve görev ve sorumlulukların etkin olarak yerine getirilmesinin takip edilmesi; uygun iç denetim politikalarının oluşturulması, iç denetim sisteminin etkinliğinin ve uygunluğunun izlenmesinden sorumludur.

3. Prensip: Banka yönetim kurulu ve üst düzey yönetimi, mesleki ve ahlaki yüksek standartların geliştirilmesinden ve bankada her seviyedeki personelin iç denetim önemini anlamasını sağlayacak kurum içi denetim kültürünün oluşturulmasından sorumludur. Banka bünyesindeki her çalışan iç denetim sisteminin işleyişinde kendi rolünü anlamalı ve bu işleve katılmalıdır.

3.4.2. Risk tanıma ve değerlendirme

4. Prensip: Etkin bir iç denetim sistemi, banka amaçlarına ulaşılmasını engelleyebilecek maddi risklerin tespit edilmesini ve değerlendirilmesini gerektirir. Risklerin değerlendirilmesinde bankanın ve konsolide bazda banka grubunun karşı karşıya olduğu tüm riskler (kredi riski, ülke riski, transfer riski, piyasa, faiz riski, likidite riski, faaliyet riskleri, yasal risk, itibar riski vb.) dikkate alınmalıdır. İç denetimlerin, yeni ya da daha önceden test edilmemiş risklere yönlendirilmek üzere yeniden yapılandırılması gerekebilir.

3.4.3. Denetim işlevi ve görev dağılımı

5. Prensip: Denetim faaliyetleri bankanın günlük faaliyetlerinin ayrılmaz bir parçası olmalıdır. Etkin iç denetim sistemi bankanın tüm seviyelerinde denetim faaliyetinin tanımlandığı uygun bir denetim yapısının kurulmasını gerektirir. Denetim faaliyetleri içinde; üst düzey incelemeler, farklı birim ve bölümlere ilişkin uygun denetim faaliyetleri, fiziki denetimler, belirlenen asgari ve azami limitlere uygunluğun denetimi ve uygun olmayanların takibi, yetki ve onay sistemi ile doğrulama ve mutabakat sistemi yer almalıdır.

6. Prensip : Etkin iç denetim sistemi banka faaliyetlerine ilişkin uygun fonksiyonel ayrımların olmasını, farklı yetki ve sorumlulukların çakışmamasını gerektirir. Muhtemel çıkar çatışmalarının olabileceği faaliyet alanları belirlenerek, en aza indirilmeli ve bağımsız izlemeye tabi olmalıdır.

3.4.4. Bilgi ve iletişim

7. Prensip: Etkin iç denetim sistemi, bankanın mali yapısına ve faaliyetlerine ilişkin tam ve kapsamlı bilgiyi ve aynı zamanda banka karar alma sürecinde etkili olabilecek dış piyasadaki gelişmeler ve koşullara ilişkin bilgiyi gerektirir. Bilginin güvenilir, zamanında erişilebilir ve uygun formatta olması gerekmektedir.

8. Prensip: Etkin iç denetim sistemi, bankanın tüm önemli faaliyetleri hakkında güvenilir bilgi sistemlerinin olmasını gerektirir. Bilginin elektronik ortamda saklanması ve kullanılmasına olanak veren bilgi sistemleri aynı zamanda güvenilir olmalı, bağımsız olarak izlenmeli ve değişen koşullara uygun düzenlemeler yapılarak desteklenmelidir.

9. Prensip: Etkin iç denetim sistemi, tüm banka personelinin kendilerine ait görev ve sorumluluklara ilişkin kural ve prosedürleri bilmelerini ve bunlara bağlı kalmalarını temin edecek ve bilgilerin ilgili personele ulaşmasına imkân verecek şekilde etkin iletişim kanallarının olmasını gerektirir.

3.4.5 İzleme faaliyetleri ve denetim sisteminde hataların düzeltilmesi

10. Prensip: Bankanın iç denetim sisteminin etkinliği aralıksız olarak izlenmelidir. Temel risklerin izlenmesi bankanın günlük faaliyetlerinin içinde yer almalı ve banka yönetimi ve banka müfettişleri tarafından yapılacak periyodik değerlendirmelerin bir parçası olmalıdır.

11. Prensip: İç denetim sisteminin, bağımsız ve uygun eğitime sahip banka müfettişlerince yürütülecek etkin ve kapsamlı kontrolünün yapılması gerekir. Banka müfettişlerince yürütülen kontroller iç denetim sisteminin önemli bir parçasıdır ve doğrudan yönetim kurulu, teftiş kurulu ve üst düzey yönetime rapor edilmelidir.

12. Prensip: Banka yönetimi, banka müfettişleri ya da denetimden sorumlu diğer banka personeli tarafından tespit edilen iç denetime ilişkin hata ve eksiklikler zamanında uygun yönetim birimlerine rapor edilmeli ve ivedilikle ele alınmalıdır.

3.4.6. İç kontrol sistemlerinin banka gözetim ve denetim otoritelerince değerlendirilmesi

13. Prensip: Banka gözetim ve denetim otoritesi, büyüklüğüne bakılmaksızın tüm bankalardan, faaliyet yapısı ve kapsamı ile bilanço ve bilanço dışı işlemlerinde taşıdıkları risklere uyumlu ve değişen koşullara cevap verebilecek nitelikte bir iç denetim sistemine sahip olmasını istemelidir. Banka gözetim ve denetim otoritesi, bankanın taşıdığı riskler açısından (örneğin; yukarıdaki prensiplere uygun özelliklerin tamamının taşınmaması gibi) yeterli ve etkin bir iç denetim sisteminin bulunmadığının belirlenmesi durumunda gerekli düzenleyici tedbirleri almalıdır.

3.5.Banka İç Kontrol Sisteminin Değerlendirme Esasları

Denetçi tarafından iç kontrol yapısının incelenmesi iki aşamada gerçekleşmektedir. Bunlardan ilki, müşteri işletmede uygulanmakta olan iç kontrol yapısı hakkında bilgi toplanmasıdır. İkinci aşama ise denetçinin yapıyı

değerlendirmesidir. Bu değerlendirmeler neticesinde denetçi iç kontrol yapısının güçlü ve zayıf yanlarını belirler.

Denetçi, yönetimin kontrol ile ilgili iddialarını gözden geçirirken iç kontrol yapısı ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmalıdır. Bu bilgi; işletme personelinin sorgulanması, ilgili dokümanların incelenmesi ve işletme operasyonlarının gözlemlenmesi ile elde edilir.¹⁰³ Denetçi tüm denetimlerinde denetim çalışmalarını planlamak ve gereken testleri belirlemek için iç kontrol yapısının unsurları hakkında bilgi toplamalı, incelemeli ve değerlendirmelidir. Denetimi planlamak amacıyla iç kontrol sistemini tanıyan denetçi; uygulayacağı testlerin yapısını, zamanını ve kapsamını belirler.¹⁰⁴

Denetçinin kontrol riskini değerlendirmesi ve iç kontrol yapısını incelemesi işletmeden işletmeye değişir. Küçük işletmelerde etkin bir iç kontrol yapısını yerine getirmek zordur. Çünkü personel sayısının sınırlı olmasından dolayı kaydetme, varlıkların korunması ve görev sorumluluklarının dağıtımını gerçekleştirmek güçtür.

İşletme sahiplerinin yönetici olduğu küçük işletmelerde, kontrol yordamlarını oluşturmak için işletme yöneticileri gereken bilgiye sahip değildir. Bir diğer neden ise, küçük işletmelerde aile ilişkileri, arkadaşlık gibi nedenlerden dolayı çalışanlar zaman zaman hak etmedikleri görevlere getirilebilirler.¹⁰⁵

Denetçi büyük işletmelerde ise muhasebe sistemini ve kontrol çevresini ayrıntılı olarak inceler, kontrol riskini azaltacak ve kontrol riskinin değerlendirmesini yapacak kontrolleri belirler. Daha sonrada işletmede uygulanan kontrollerin etkinliğini test edip kontrol riskini belirler.¹⁰⁶

Yönetim, kontrol kriterlerini ve iç kontrol yapısını oluşturan unsurları seçer. Farklı kriterler, farklı gereksinimlere sahip olabilir. Mesela, COSO'nun kontrol ortamı kriterinde yönetim kurulunda danışman ve müşavirlerin bulunması gereklidir. Eğer böyle değilse; denetçi, yönetimin iddiaların kendi görüşü üzerinde ne gibi bir etkiye sahip olacağını göz önünde bulundurmalıdır. Verilen herhangi bir kontrol amacı çeşitli

¹⁰³ Janet L COLBERT, Reporting on Internal Control – A Business Opportunity for Ac, 4. Baskı, Cilt 40, Washington – U.S.A: The National Public Accountant, 1995, s.29.

¹⁰⁴ CARMICHAEL, D. R.; WILLINGHAM, John J.; Auditing Concepts and Methods, 6 th Edition, U.S.A., Mc. Graw Hill Book Company, 1996, s.149.

¹⁰⁵ ZORLUOĞLU, a.g.e., s.113.

¹⁰⁶ ARENS, LOEBBECKE, a.g.e., s.303.

kontrol prosedürlerine başvurularak karşılanabilir. Denetçi, iç kontrol yapısı politika ve prosedürleri hakkında bilgi edinmelidir.¹⁰⁷

İç kontrol yapısı güçlü ise, denetçi sisteme güvenir ve bunun sonucunda denetim çalışması daha az yapılır, çalışmalar yıl içerisinde kaydırılabilir. İç kontrol yapısı zayıf ise, denetçi sisteme güvenmez ve çalışma kapsamını genişletir. Denetim çalışmalarının tamamını kapanış tarihine yakın veya sonra bir zamanda gerçekleştirir.¹⁰⁸

3.5.1 İç Kontrol Yapısını Değerlendirme Yaklaşımları

İç kontrol yapısının yüzeysel olarak incelenmesi sonucu bu yapıyla ilgili olarak iki görüş ortaya konulmaktadır. Bunlar yapının etkin ve yeterli ya da eksik veya yetersiz olması durumudur.

Bu iki farklı durum farklı inceleme ve testleri gerektirir:¹⁰⁹

1. Yapının etkin ve yeterli olduğu durumlarda, yapının gerçekten uygulamada da yeterli olarak takip edildiğinin onaylanmasına yönelik testler uygulanır. Bu testlere “Uygunluk (Compliance) Testleri” adı verilir. Uygunluk testleri, yapılan işlemlerin iç kontrol prosedürlerine uygun olarak yapılıp yapılmadığını inceleyen ve denetim için kanıt oluşturmaya yarayan testlerdir. Uygunluk testlerinin tamamlanmasından sonra işlemlerin, bakiyelerin, prosedürlerin tamamlılıklarını, kesinliklerini ve geçerliliklerini doğrulamak için “Doğrulama (Substantive) Testleri” uygulanır.

2. Yapının eksik veya yetersiz olduğu durumlarda, denetçinin kapsamı genişletilmiş doğrulama testlerini uygulamaktan başka bir seçeneği yoktur. Bu işlem daha fazla harcanan ve daha az tatmin edici bir uygulamadır.

İç kontrol yapısının değerlendirilmesinde çeşitli yaklaşımlar mevcuttur. Bir işletmenin iç kontrolleri aşağıdaki gibi bölümlenebilir:¹¹⁰

1. Mali tablolara göre bölümlendirme,
2. Departmanlara göre bölümlendirme,
3. İşletme fonksiyonlarına göre bölümlendirme,

¹⁰⁷ Joseph TACAKS, Attestation Engagements Internal Control Structure Over Financial Reporting, 8. Baskı, Cilt 63, New York, U.S.A.: The CPA Journal, (Ağustos 1993), s.53.

¹⁰⁸ KETEN, a.g.e., s.102.

¹⁰⁹ ATTWOODS, A. Frank; Neil D. STEIN, De Paula’s Auditing, 17th Edition, London-England, English Language Book Society (E.L.B.S.), Pitman Publishing Ltd., 1986, s.97-98.

¹¹⁰ GÜRBÜZ, a.g.e., s.66.

4. Devrelere göre (satışlar, üretim ve hizmetler, finansman, yönetim, hasılat, finansal rapor verme, planlama ve kontrol) bölümlendirme.

3.5.2 İç Kontrol Yapısını Değerlendirme Aşamaları

İç kontrol yapısının değerlendirilmesi üç aşamada gerçekleştirilmektedir:

- Sistemin Ön Değerlendirilmesi,
- Sistemin Uygulamadaki Etkinliğinin Test Edilmesi,
- Sistemin Son Değerlendirilmesi.

3.5.2.1. Sistemin Ön Değerlendirilmesi

İç kontrol yapısını gözden geçiren denetçi, yapının bir ön değerlendirmesini yapar ve iç kontrollere ne derece güvenebileceği konusunda geçici bir karar verir. İç kontrollerin gerçekten uygulanıp uygulanmadığı belirlenmediği için bu değerlendirme, geçicidir. Denetçi, bu geçici kanaatine dayanarak denetim programı hazırlar.¹¹¹

Denetçi her önemli kıymet hareketi işlem türü ile ilgili iç kontrolün bir ön değerlendirmesini yapmalıdır. Ön değerlendirme yapılmasının amacı finansal tablolarda yer alan tutarların ve bu tutarları etkileyen kıymet hareketlerinin maddi doğruluğunun araştırılmasında ne dereceye kadar güvenilebilir kontrol yordamlarının bulunduğu veya kontrol açısından hangi önemli aksaklıkların var olduğunun saptanmasıdır. Ön değerlendirme sistemin kuvvetli ve aksak yanlarının daha başlangıçta araştırılmasıdır.

Ön değerlendirmenin yapılmasında denetçinin izleyeceği yollar aşağıdaki gibidir:¹¹²

- Denetçi meydana gelmesi mümkün olabilecek hata, yolsuzluk ve uyumsuzlukları belirleyip sıralamalıdır.

- Denetçi meydana gelmesi mümkün hata, yolsuzluk ve uyumsuzlukların daha başlangıçta önlenmesi ya da sonrada ortaya çıkarılabilmesi için gerekli muhasebe kontrol yordamlarının neler olması gerektiğini saptamalıdır.

¹¹¹ UZAY, a.g.e., s.108.

¹¹² ZORLUOĞLU, a.g.e., s.135.

• Denetçi müşteri işletmenin muhasebe kontrol sisteminde bu tür kontrollerin bulunduğunu ve gereği gibi uygulanmakta olduğunu araştırmalıdır.¹¹³

Denetçi ön değerlendirme aşamasında, kontrol çevresinin ve muhasebe sistemindeki işlem akışlarının durumunu saptamaya çalışacaktır.¹¹⁴ Kontrol çevresinin incelenmesi, denetçinin temel olarak; işletmedeki yönetsel yapıyı ve bu yönetsel yapının kontrollere yansımalarının koşullarını ayrıca yönetsel bütünlüğü ve güdülemedeki (motivasyon) diğer belirleyicileri anlamasını sağlayacaktır. İşlem akışlarının anlaşılması ise denetçinin iç kontrol yapısındaki muhasebe kontrollerine ilişkin görüş oluşturmaya olanak verir. İşlem akışlarının elde edilmesi, muhasebe bilgilerinin, hesapları temel alarak finansal tablolara nasıl yansıdığını denetçiye göstermektedir.¹¹⁵ Denetçi, kontrol çevresini ve muhasebe sistemindeki işlem akışlarını anlayabilmek için bu evrede soruşturmalar ve gözlemler yapacak, işletmenin önceki yıllara ilişkin çalışma kağıtlarını, sistem tanımlarını ve bağlantılı diğer dokümanlarını inceleyecektir. Kontrol çevresinin ve muhasebe işlem akışlarının anlaşılması, denetçiye denetlenebilirlik için değerlendirme yapmasında ve maddilik testlerinin tasarımında yardımcı olacaktır.¹¹⁶

İç kontrolün ön değerlendirme evresinin tamamlanmasından sonra denetçi, iç kontrolün güvenilirliğine ilişkin belirli bir yargıya varacaktır. Bu yargı; denetçinin denetim çalışmasında, maddilik testlerine yönelmesine veya maddilik testlerini sınırlandırmasına karar vermesini sağlar. Denetçinin ön değerlendirme evresinde vardığı yargı, iç kontrol için kesin bir yargı değildir. Denetçinin iç kontrolün incelenmesinde ve değerlendirmesinde bir yön saptamasıdır.¹¹⁷

Denetçi, maddilik testlerini sınırlandırmaya karar verebiliyorsa, iç kontrole ilişkin yargısını daha da güçlendirebilmek için ikinci aşamaya geçebilir. Yok eğer, iç kontrolün maddilik testlerini sınırlandırmak için yeterli güveni sağlamadığına karar veriyorsa denetçi, iç kontrolün daha fazla incelenmesi ve değerlendirmesini bırakarak, iç kontrol yordamlarına bağlı olmayan maddilik testlerinin tasarımına girer.¹¹⁸

Sonuç olarak, denetçi, ön değerlendirme aşamasında, iç kontrolün güvenilirliğine ilişkin ipuçlarını elde edemiyorsa, sisteme ilişkin bir takım

¹¹³ GÜREDİN, a.g.e., s.194.

¹¹⁴ ERDOĞAN, a.g.e., s.67.

¹¹⁵ ÇÖMLEKÇİ, ERDOĞAN, a.g.e., s.92.

¹¹⁶ ZORLUOĞLU, a.g.e., s.136.

¹¹⁷ GÜREDİN, a.g.e., s.195.

¹¹⁸ ERDOĞAN, a.g.e., s.68.

belirsizliklerle karşı karşıya demektir. Bir diğer deyişle sistemdeki muhasebe kontrollerini güvenilir bulmayacaktır. Bu belirsizlikleri yaratan ve daha ötesinde denetçiyi maddilik testlerinin alanını genişletmeye yönelten olumsuzlukları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Görev ayrımları ve yetkilendirme, yürütme ve işlemlerin kaydı ile varlıkların gözetimi uygun değildir.
- Kontrol yordamlarının gerçekleştirilebilmesine ilişkin belgelendirme uygun değildir ve uygunluk testlerinin yapılmasına olanak vermemektedir.
- Tüm sistemin gözden geçirilmesinin maliyeti veya uygunluk testlerinin yapılmasının maliyeti, azaltılmış maddilik testlerinin yapılmasının maliyetini (veya yararını) aşmaktadır.

3.5.2.2. Sistemin Uygulamadaki Etkinliğinin Test Edilmesi

Ön değerlendirme yapıldıktan sonra denetçi iç kontrol yapısını test eder. Bir işletmede var olduğu iddia edilen iç kontrollerin gerçekten amaçlandığı gibi çalışıp çalışmadığını tespit etme işlemine denetim literatüründe işlem testi veya uygunluk testi adları verilir. Bu testlerde denetçi, örnekleme yöntemiyle bir işlemi ele alır. Bu işlemi, başlangıç noktasından bitiş noktasına kadar gözden geçirir. Böylece işlemlerin iç kontrollere uygun olarak yapılmış olup olmadığı araştırılır.¹¹⁹

Sonuç olarak denetçi, muhasebe kontrollerine ilişkin yordamlar, uygun biçimde tasarlanmışlardır yargısına varıyorsa, sistemin anlaşılmasına ve kontrol yordamlarının uygun biçimde tasarlandığına temel oluşturacak bir belgelendirme çalışması yapar. Bu belgelendirmeye genellikle not alma, iç kontrol soru formu ve akış şemaları dayanak oluşturur.¹²⁰

3.5.2.3. Sistemin Son Değerlendirilmesi

Tanıyan, ön değerlendirmesi yapılan ve uygulamadaki etkinliği test edilen iç kontrol yapısı, denetçi tarafından son kez değerlendirilir. Uygulanan testlerin, yapılmış olan ön değerlendirmeyi doğrulayıp doğrulamadığı test edilir. Denetçi gerektiğinde,

¹¹⁹ GÜRBÜZ, a.g.e., s.74.

¹²⁰ ERDOĞAN, a.g.e., s.74.

denetim programında düzeltmelerde bulunur. İç kontrol yapısında zayıf bulunduğu taraflar için programa ek denetim çalışması koyabileceği gibi, kuvvetli taraflar için de denetim programını daraltabilir. Denetçi, iç kontrol yapısı hakkında yaptığı son değerlendirme sonuçlarını çalışma kağıtlarına aktarmalı ve;

- Yapının güçlü olan taraflarına,
- Yapının zayıf taraflarını,
- Denetim teknikleri üzerine etkiyi,
- İşletme yönetimine bildirilmesi gereken aksaklıkları açık ve net bir biçimde belirtmelidir.

BDDK, tarafından 08.02.2001 tarihinde yayımlanmış olan “Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik” hükümlerine göre, iç kontrol sistemi, banka bünyesinde tesis edilen finansal, operasyonel ve diğer kontrol sistemlerinin tümünü kapsar ve istenilmeyen olayları önleyici kontrol faaliyetlerini, istenilmemekle beraber meydana gelmiş olaylarda kanıtlayıcı ve düzeltici niteliğe sahip araştırmacı kontrol faaliyetlerini ve beklenen bir faaliyetin oluşmasını teşvik edici niteliğe sahip yönlendirici kontrol faaliyetlerini düzenlemektedir. Söz konusu kontroller, idari kontroller ile yönetim, finans ve muhasebe kontrollerini, operasyonel kontrolleri, finansal ürün ve hizmetlere ilişkin kalite kontrollerini ve diğer kontrolleri içermektedir.¹²¹

2001 yılında BDDK tarafından yayınlanan yönetmelik kapsamında Türk Bankacılık sektörü İç Kontrol ve Risk Yönetimi Sistemlerini, organizasyon yapıları içerisine entegre etmişler ve yönetmelik hükümleri uyarınca “Teftiş Kurulu, İç Kontrol ve Risk Yönetimi Sistemi” doğrudan bankaların yönetim kurullarına bağlı olarak faaliyet göstermeye başlamıştır.

BDDK tarafından 01.11.2006 tarihinde “Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik”in Resmi Gazete’ de yayınlanması ile 2001 tarihli yönetmelik yürürlükten kaldırılmış olup, 01.11.2006 tarihli yönetmelik kapsamında BDDK, İç Sistemlere ilişkin yeni düzenlemeler getirmiştir.

01.11.2006 tarihli yönetmelikte belirtildiği üzere, iç kontrol sisteminin amacı, bankanın varlıklarının korunmasını, faaliyetlerin etkin ve verimli bir şekilde Kanuna ve ilgili diğer mevzuata, banka içi politika ve kurallara ve bankacılık teamüllerine uygun

¹²¹ a.g.y, Madde:23

olarak yürütülmesini, muhasebe ve finansal raporlama sisteminin güvenilirliğini, bütünlüğünü ve bilgilerin zamanında elde edilebilirliğini sağlamaktır.

2006 yılında yayınlanan yönetmelik hükümlerine göre; Bankalar iç kontrol işlevini etkin bir şekilde yerine getirmek amacıyla, asgari olarak,

Banka bünyesinde işlevsel görev ayrımının tesis edilmesi ve sorumlulukların paylaşılması,

Muhasebe ve finansal raporlama sisteminin, bilgi sisteminin ve banka içi iletişim kanallarının etkin çalışacak şekilde tesis edilmesi,

Acil ve beklenmedik durum planı hazırlanması,

İç kontrol faaliyetlerinin oluşturulması,

Bankanın iş süreçleri üzerinde kontrollerin ve iş adımlarının gösterildiği iş akım şemalarının oluşturulması hususlarında gerekli düzenlemeleri yapmakla yükümlüdürler.¹²²

İç kontrol işlevi kapsamındaki faaliyetlere ilişkin olarak; banka nezdinde, hata ve sahtekarlığın, menfaat çatışmalarının, bilgi manipülasyonunun ve kaynakların kötüye kullanımının önlenmesi amacıyla aynı konudaki faaliyetlere ilişkin görev ayrıştırması yapılarak, banka içindeki tüm birimlerin, personelin ve komitelerin yetki ve sorumluluklarının açıkça ve yazılı olarak belirlenmesi gerekmektedir. Menfaat çatışması doğabilecek faaliyetlerin tespit edilerek mümkün olduğunca en aza indirilmesi ve risk doğuran bir işlemin yapılmasına karar verilmesi, işlemin muhasebeleştirilmesi ve işlemde kaynaklanan riskin yönetilmesi işlevlerinin farklı personelin sorumluluğuna verilmesi sağlanmalıdır.¹²³

Teftiş kurulu, iç kontrol merkezi ve risk yönetim grubunun yetki ve sorumluluk alanları, eleman sayısı ve bunların aralarındaki işbirliği, yönetim kurulunca belirlenmektedir.

Her banka, BDDK düzenlemelerine aykırı olmamak kaydıyla kendi faaliyetlerinin kapsamı ve yapısal özelliklerini de dikkate alarak iç denetim sistemi ile iç kontrol ve risk yönetimi sisteminin teşkilat yapısını ve işbirliği usul ve esaslarını geliştirebilmektedir.

¹²² a.g.y, Madde:9

¹²³ a.g.y, Madde:10

İç kontrol, yönetim kurulunun, üst düzey yönetimin ve diğer banka personelinin içinde yer aldığı, her düzeyde süreklilik göstermesi zorunlu bir faaliyet olarak yürütülmektedir.

İç kontrol süreci ve faaliyetlerinde aşağıdaki unsurlara yer verilmektedir:

Faaliyetlerin icrasına yönelik işlemlerin kontrolü: Bankaların faaliyetlerinin icrasına ilişkin işlemler operasyonel faaliyetleri oluşturmaktadır. Operasyonel faaliyetlere ilişkin kontroller ile operasyonların verimliliği ve etkinliğinin sağlanması amaçlanmaktadır. Operasyonel faaliyetlere ilişkin olarak aşağıda belirtilen kontrol faaliyetlerinin bankalar tarafından uygulanması gerekmektedir.

- Raporlama: Üst yönetime sunulmak üzere, günlük, haftalık veya aylık bazda olağanüstü durum, şüpheli işlem, aykırılık ve genel performans raporları hazırlanması,

- Fiziki kontrol: Bankaya ait veya müşteriler ve diğer taraflar adına saklanan nakit para, menkul kıymetler gibi finansal varlıklar da dahil olmak üzere maddi varlıklara erişilebilmesine, bunların kullanımına ve saklanmasına yönelik kurallar ve sınırlamalar konulması, tüm maddi varlıkların düzenli aralıklarla envanterinin çıkarılması,

- Onaylama ve yetkilendirme: Çift taraflı ve çapraz kontrol ve imza usullerinin tesis edilmesi, belirli limitlerin üzerindeki işlemler için onay ya da yetki alınması,

- Sorgulama ve mutabakat sağlama: İşlemlerin detaylarının, faaliyetlerin ve risk yönetim modellerine ait çıktıların doğruluğunun sorgulanması, hesapların karşılaştırılması, düzenli aralıklarla mutabakatların gerçekleştirilmesi,

- Limitlere uygunluk incelemeleri, aşım ve aykırılıkların takibi: Genel ve özel risk limitlerine uyulup uyulmadığının incelenmesi ve limit aşımalarının izlenmesi.

İletişim kanallarının ve bilgi sistemlerinin kontrolü: Bankanın iletişim kanallarının ve bilgi sistemlerinin kontrolü ile, banka bünyesinde elde edilen bilginin güvenilir, tam, izlenebilir, tutarlı ve ihtiyacı karşılayacak uygun biçim ve nitelikte olması ve ilgili birim ve personel tarafından zamanında erişilebilmesi imkanının sağlanması amaçlanmaktadır.

İletişim kanallarına ilişkin kontroller;

- Banka içinde ya da konsolidasyona tabi ortaklıklarında üretilen ve Kanun ve ilgili diğer mevzuat ile banka yönetim kurulunca onaylanan politika ve stratejilere göre

herhangi bir sınırlamaya tabi tutulması gereken bilgilerden ilgili birim ve personele erişim imkanı tanınanlar üzerinde sınırlamalar bulunup bulunmadığına,

- Banka, çalıştığı birim ve kendi performansı hakkında personele düzenli olarak bilgi verilip verilmediğine,

- Kanunda ve ilgili diğer mevzuatta yapılan değişiklikler ile yeni ürün veya faaliyetler hakkında personelin bilgilendirilip bilgilendirilmediğine,

- Karşılaşılan problemler, mutad uygulamalara göre tereddüt edilen hususlar hakkında ilgili personel tarafından kendi birimlerindeki yönetim kademelerine ve iç kontrol birimine ne kadar sıklıkla raporlama yapıldığına, ilişkin kontrol faaliyetlerinden oluşmaktadır.

Bilgi sistemlerine ilişkin kontroller, genel bilgi sistemi kontrolleri ve uygulama kontrollerinden oluşmaktadır. Genel bilgi sistemi kontrolleri, bilgi sistemi ve yönetimine ilişkin faaliyet ve bu faaliyetlere ilişkin süreçlerin kontrollerini kapsamaktadır. Uygulama kontrolleri, bilgi sistemleri içerisinde yer alan ve bankacılık faaliyetlerini yürütmek veya desteklemek için kullanılan finansal verilerin tanımlanması, üretilmesi, kullanılması, bütünlük ve güvenilirliğinin sağlanması, verilere erişimin yetkilendirilmesi gibi tüm iş süreçlerinde kullanılması gereken iç kontrolleri kapsamaktadır. Uygulama kontrolleri kapsamında asgari olarak veri oluşturma/yetkilendirme kontrolleri, girdi kontrolleri, veri işleme kontrolleri, çıktı kontrolleri ve sınır kontrolleri gerçekleştirilmektedir.

Finansal raporlama sistemlerinin kontrolü: Finansal raporlama sistemlerinin kontrolü, muhasebe ve raporlama sistemlerinin bütünlüğünün ve güvenilirliğinin sağlanmasını hedeflemektedir. Bu kapsamda gerçekleştirilecek kontroller, asgari olarak;

- Finansal tablolara dahil edilmemesi veya finansal tablolarda yanlış ifade edilmesi halinde, kullanıcıların finansal tablolardaki bilgilerden yararlanarak aldıkları ekonomik kararları etkileme düzeyi yüksek olan bilgiler dikkate alınarak, finansal raporlarda yer alan bilgilerin özel kontrolü ve kontrol edilen bilgilere dayanak teşkil eden işlemlerin kontrolünü,

- İşlemlerin, varlık ve yükümlülüklerin kayda alınması ile finansal raporlara yansıtılması arasında uygulanan sürecin, oluşabilecek hataların ve eksikliklerin saptanabilmesine yönelik kontrolü,

- Finansal raporların Kanuna ve Kanuna istinaden yürürlüğe konulan düzenlemelere uygun olarak hazırlanıp hazırlanmadığının kontrolünü içermektedir.

Uyum kontrolleri: Uyum kontrolleri vasıtasıyla, bankanın gerçekleştirdiği ve gerçekleştirmeyi planladığı tüm faaliyetlerin ve yeni işlemler ile ürünlerin Kanuna ve ilgili diğer mevzuata, banka içi politika ve kurallar ile bankacılık teamüllerine uyumunun sağlanması hedeflenmektedir. Kanun ve ilgili diğer mevzuat ile banka içi politika ve kurallardaki değişiklikler hakkında, banka personelinin en kısa sürede bilgilendirilmesinin sağlanması gerekmektedir.

Uyumun kesintisiz kontrolü, iç kontrol birimi veya uyum kontrolüyle görevlendirilecek ve iç kontrol birimi ile aynı iç sistemler sorumlusuna bağlı olarak çalışacak bankanın diğer faaliyetlerinden bağımsız olarak örgütlenilecek bir birim tarafından gerçekleştirilmelidir.

Bankanın yurt dışı şubelerinde ve konsolidasyona tâbi ortaklıklarında, yurt dışı düzenlemelere uyumu kontrol edecek asgari birer personel görevlendirilmeli ve uyum kontrolüyle görevlendirilmiş birime bağlı olarak raporlama yapmaları sağlanmalıdır.¹²⁴

Uluslararası finans piyasalarında meydana gelen gelişmeler, diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi, Türk bankacılık sektöründe de, gözetim ve denetim başta olmak üzere çeşitli alanlarda düzenleme yapılmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu itibarla ilk olarak Haziran 1999'da, 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun 9/4ncü maddesinde; "Bankalar işlemleri nedeniyle karşılaştıkları risklerin izlenmesi ve kontrolünü sağlamak amacıyla faaliyetlerinin kapsamı ve yapısıyla uyumlu, esas ve usulleri kurumca çıkarılacak yönetmelikle belirlenecek etkin bir iç denetim sistemi ve risk kontrol ve yönetim sistemi kurmakla yükümlüdürler." denilerek, Risk Yönetimi ve İç Denetim Sisteminin hukuki zemini hazırlanmıştır. Söz konusu kanun maddesi ve Bankacılık Sistemine yönelik olarak ortaya konulan yeni anlayış çerçevesinde gerekli düzenlemeler yapılmaya başlanmış ve BDDK tarafından hazırlanan "Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik" 08.02.2001 tarih ve 24312 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

İçeriği, Basel Komitesinin prensipleriyle örtüşen bu yönetmeliğin 3. maddesi ile Türk Bankacılık Sisteminde bu esasların uygulanması zorunlu kılınmış ve yaptırıma bağlanmıştır. Buna göre, Bankalar iç denetim ve risk yönetimi sistemlerini 01.01.2002

¹²⁴ a.g.y, Madde: 15, 16, 17, 18

tarihine kadar söz konusu yönetmelik hükümlerine uygun hale getirmekle yükümlü kılınmıştır.

Halk Bankası; yeniden yapılandırma süreci kapsamında organizasyon yapısını değiştirirken belirtilen kanun maddesi ve yönetmelikler dikkate alınmıştır. Bu organizasyon şemasının en temel özelliği işlemi yapanlar, fiyatlayanlar ve kontrol edenlerin farklı birimlerde ve farklı yönetim kurulu üyelerine bağlı olmasıdır. Matriks organizasyon şeması olarak da adlandırılan bu yapıda her işlem bazında kontrol sağlanmaktadır. Bu organizasyon şeması ile Banka “ Risk Yönetimi Sistemi” nin mantığına uygun bir yapıya kavuşmaktadır.

BDDK tarafından 2006 yılında yayımlanan Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik hükümlerine uygun şekilde, Halk Bankası organizasyon yapısı içerisinde Teftiş Kurulu Başkanlığı, İç Kontrol ve Risk Yönetimi Daire Başkanlıkları; Yönetim Kurulu Başkanı ile Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısından oluşan Denetim Komitesine bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.

Bu kapsamda; bankada etkin bir İç Kontrol sistemi tesis etmek amacıyla, İç denetim sisteminin temel felsefesi, amaçları ve yönetim birimleri belirlenip, bağımsız çalışan iç kontrol örgüt yapısına ait organizasyon şeması oluşturulmuştur. İç Kontrol elemanlarının, seçim ve atamaları gerçekleştirilerek birimin kadro ve örgütlenmesi için temel çalışmalar yapılmıştır.

Genel Müdürlük Birimleri ile şubelerde uygulanan kontrol prosedürlerinin oluşturulması amacıyla kontrol noktaları saptanmış ve Eylül – 2001 itibariyle iç kontrol faaliyetlerine bağlanmıştır. 6.12.2001 tarih ve 54/7 sayılı Yönetim Kurulu kararı ile “İç Kontrol Daire Başkanlığı Yönetmeliği” yürürlüğe girmiştir.¹²⁵

İç kontrol sistemi ile iç kontrol faaliyetleri ve bunların nasıl icra edileceği, bankanın gerçekleştirdiği tüm faaliyetlerin nitelikleri dikkate alınarak, iç kontrol birimi tarafından ilgili birimlerin üst düzey yöneticileri ile birlikte tasarlanmaktadır.

BDDK tarafından iç kontrol biriminde bir yönetici ile bankanın ölçeği, faaliyetlerinin niteliği ve karmaşıklığına göre yeterli sayıda ve mesleki uzmanlığa sahip iç kontrol personelinin görev yapması öngörülmüştür. İç kontrol birimi fiziken banka genel müdürlüğünde yer almaktadır. Türkiye’de şube açarak faaliyet gösteren yurt dışında kurulu bankalarda iç kontrol birimi, merkez şubede tesis edilmektedir.

¹²⁵ Şenol ŞENGÜL, Toplam Kalite Yönetimi Uygulamaları ve İç Kontrol Birimlerinde Toplam Kalite Yaklaşımı, Türkiye Halk Bankası Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Temmuz 2005, s.120

İç kontrol faaliyetlerinin yerine getirilip getirilmediği, kurallara ve sınırlamalara uyulup uyulmadığı, hedeflere ulaşıp ulaşılamadığı hususları, belirlenen değişik yönetim kademelerinde ve ilgili kontrol basamak ve noktalarında kontrol edilerek tespitlerin niteliği de dikkate alınmak suretiyle normal veya acil bir şekilde iç kontrol personeline iç kontrol birimine bildirilmektedir.

İç kontrol faaliyetlerinin, bankanın operasyonel faaliyetlerini gerçekleştiren personel ile iç kontrol personeli arasında dağılımına ilişkin usul ve esaslar ile her iç kontrol faaliyeti için tahsis edilecek iç kontrol personeli sayısı ve hangi kontrol mekanizma ve yöntemlerinin kullanılacağı, iç kontrol birimi yöneticisi ve ilgili üst düzey yönetim tarafından birlikte belirlenmektedir. İç kontrol personelinin görev yaptığı mahaldeki bankanın faaliyetlerini yürüten diğer personelle eşgüdümü ve işbirliği iç kontrol birimi tarafından sağlanmalıdır.

İç kontrol birimine raporlanan kontrol sonuçları bu birim bünyesinde muhafaza edilmektedir. Raporlamalar, operasyonel faaliyetleri yürüten banka personeli ve iç kontrol personeli tarafından yapılanlar olarak ayrıştırılmakta ve bunlar da niteliklerine göre sınıflandırılmaktadır. Belirtilen şekilde gruplandırılan raporlamalar iç kontrol birimi yöneticisi ve ilgili üst düzey yönetim tarafından değerlendirilmekte ve iç kontrol sisteminin geliştirilmesi ya da iç kontrol faaliyetlerinin aksamadan yürütülmesi için gerekli görülen tedbirler alınmaktadır. Bu kapsamdaki uygulamalar hakkında en fazla üçer aylık dönemler itibarıyla denetim komitesine bilgi verilmesi söz konusudur.

İç kontrol birimi yöneticisinin en az yedi yıllık bankacılık deneyimine sahip olması şartı bulunmaktadır. İç kontrol birimi yöneticisi, iç kontrol personelinin görev, yetki ve sorumluluklarının gerektirdiği nitelikleri haiz olup olmadıklarını değerlendirmekte, mesleki bilgi, beceri ve yeteneklerinin geliştirilmesine yönelik eğitim programları hazırlamakta ve bunların görevlerini icrai birimlerin etkisinde kalmaksızın tarafsız olarak icra edip etmediklerini izlemektedir.¹²⁶

İç kontrol süreci ile iç kontrol faaliyetleri, bankanın gerçekleştirdiği operasyonların nitelikleri dikkate alınarak, iç kontrol merkezi, teftiş kurulu, banka risk komitesi ve üst düzey yönetimi ile beraberce tasarlanmakta, planlanmakta ve koordine edilmektedir. İç kontrol faaliyetlerinden bazılarının teftiş kurulunca gerçekleştirilmesinin kararlaştırılması halinde, diğer kontrol faaliyetlerinin nasıl ifa

¹²⁶ a.g.y, Madde: 19

edileceği iç kontrol merkezi tarafından saptanacaktır. Bankada standartların yerine getirilip getirilmediği, kurallara ve sınırlamalara uyulup uyulmadığı, hedeflere ulaşılıp ulaşılmadığı hususları, belirlenen değişik yönetim kademelerinde ve ilgili kontrol basamak ve noktalarında kontrol edilerek tespitlerin niteliği de dikkate alınmak suretiyle normal veya acil bir şekilde iç kontrol elemanlarınca ilgili yönetim kademesine ve iç kontrol merkezine aynı zamanda bildirilmektedir.

İç kontrol merkezi; kontrol sonuçlarının, raporlanmasını takiben bünyesinde muhafaza edilmesi; genel ve dönemsel olarak değerlendirmek suretiyle çeşitli kontrol sistemlerinin geliştirilmesinin planlanması; kontrol işlemlerinin aksamadan yürütülmesi için gerekli tedbirlerin alınması, kontrol faaliyetlerinin yürütülmesinde gerekli donanımın temini ve idame ettirilmesinden de üst kademelere karşı sorumludur.

İç kontrol sürecinin etkinliği iç kontrol merkezi tarafından izlenerek değerlendirilmekte ve gerektiğinde bu süreçte yeni ya da daha önceden karşılaşılmamış veya tanımlanmamış riskleri de kapsamına almak üzere kontrol etkinliğini koruyacak değeriklikler gerçekleştirilmektedir.

3.5.3. İç Kontrol Personelinin Görev ve Yetkileri

İç kontrol birimine bağlı i kontrol personeli görevlerini, operasyonel faaliyetlerin gerçekleştirildiği birim veya şubelerde ve genel müdürlükte yürütürler. Bankalar, şube faaliyetlerinin banka toplam işlem hacmi içerisindeki payı, taşıdıkları operasyonel riskleri, bankanın toplam risk profili içerisindeki etkisi, personel sayısı ve günlük faaliyetlerin merkezden kontrol edilebilme imkanları gibi hususları da dikkate alarak bazı şubelerde sürekli i kontrol personeli bulundurulabilmektedir. İç kontrol personelinin görev yerleri, iç kontrol birimi yöneticisi tarafından uygun görülecek sürelerde değeritirilebilmektedir. İç kontrol personeli, iç kontrol faaliyetleri dışında bir faaliyette grevlendirilememektedir.

İç kontrol personeli, bankanın tüm faaliyetlerinin güvenli bir biçimde icra edilmesini izlemek, incelemek ve kontrol etmek amacıyla ilgili birimlerden raporlamaya dayalı bilgi talebinde bulunmak, çeşitli kontrol dokümanları ve araçları üzerinden genel veya özel gözlemlere ve izlemeye dayalı kontrol ya da inceleme yapmak, tespitlerini raporlara bağlamak veya uyarı mesajları hazırlayarak ilgili birimlere tebliğ etmekle

yetkili ve görevlidir. İç kontrol personeli, izledikleri, inceledikleri ve kontrol ettikleri hususlara ilişkin olarak banka personelinden ilave açıklama isteme ve bunların fikirlerine başvurma yetkisine sahiptir.

İç kontrol birimi tarafından hazırlanan, ilgili iç sistemler sorumlusu tarafından uygun görülen ve yönetim kurulu tarafından onaylanarak kabul edilen iç kontrol birimi yönetmeliğinde iç kontrol personelinin öğrenim durumu, deneyim, bilgi ve beceri seviyeleri ile diğer niteliklere yer verilmektedir.¹²⁷

İç kontrol sürecinin izlenmesinden sorumlu personel, iç kontrol merkezi ve risk yönetimi grubunun görüşleri ve üst düzey yönetimin önerisi üzerine yönetim kurulunca görevlendirilmektedir.

Bankanın farklı faaliyetlerinin izlenmesinin sıklığı, bankanın taşıdığı mevcut riskler ile banka içi ve dışındaki diğer gelişmelere göre belirlenmektedir.

İç kontrol sisteminde ortaya çıkan zayıflıkların giderilmesi, hata ve eksikliklerin en kısa sürede düzeltilmesi için kesintisiz izleme faaliyetleri aracılığıyla iç kontrol süreci ve muhtelif işlemler üzerindeki kontrol mekanizmalarının etkinliği bankalarca gözden geçirilmelidir.

İç kontrol sürecinin etkinliği dönemsel olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme yetkili personelin kendi sorumluluk alanıyla ilgili olarak, uygulanan kontrol mekanizmalarının etkinliği hususunda kişisel değerlendirmelerini yapması şeklinde gerçekleştirilmektedir. Söz konusu değerlendirmeler üst düzey yönetim, iç kontrol merkezi ve teftiş kurulu tarafından incelenmektedir. Değişik düzeylerde yapılan değerlendirmeler bir raporla bu konuda sorumlu yöneticilere ve yetkililere ulaştırılmaktadır. İç kontrol sürecinin etkinliğinin ve bu sürece ilişkin politikalara ve uygulama usullerine uyulup uyulmadığının izlenmesi görevi, nihai olarak teftiş kurulu tarafından yerine getirilmektedir.

3.6.İç Kontrol Sistemini Oluşturan Yasal Düzenlemeler

Bankaların, iç kontrol sistemi kapsamında, faaliyetlerinin mevzuata, iç düzenlemelerine ve bankacılık teamüllerine uygun olarak yürütülmesini, muhasebe ve raporlama sisteminin bütünlüğünü, güvenilirliğini ve bilgilerin zamanında elde

¹²⁷ a.g.y, Madde: 20

edilebilirliğini her seviyedeki personeli tarafından uyulacak veya uygulanacak sürekli kontrol faaliyetleri ile sağlamak, görevlerin fonksiyonel ayırımlarını, yetki ve sorumlulukların paylaşımını, fon ödemelerini, banka işlemlerinin mutabakatını, varlıkların korunmasını ve yükümlülüklerin kontrol altında tutulmasını temin etmek, maruz kalınan her türlü riskin tanınması, değerlendirilmesi ve yönetimi için gerekli altyapıyı hazırlamak ve yeterli iletişim ağını oluşturmak zorunda olduğu, iç kontrol faaliyetlerinin yönetim kuruluna bağlı olarak çalışacak iç kontrol birimi ve personeli tarafından yürütüleceği belirtilmiştir.¹²⁸

İç kontrol ve iç denetim sistemlerinin yeterliliği, bankaların faaliyetlerini etkin ve güvenilir bir şekilde icra edebilmesi açısından çok önemlidir. Uluslararası düzenlemelerde de bu sistemlerin sağlıklı ve güvenilir bir şekilde işlemesi üzerinde durulmakta, söz konusu sistemler kapsamında üst yönetimin görev ve sorumlulukları ile oluşturulacak birimlere ilişkin açıklamalar yapılmakta ve yeni düzenlemeler getirilmektedir. Söz konusu gelişmeler çerçevesinde usul ve esasların belirlenmesi yetkisi Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumuna verilmiştir. Oluşturulan kontrol ortamı ile finansal bilgilerin doğru ve zamanında ilgili birimlere ulaştırılması sağlanmaktadır.

3.6.1.İç Kontrol Sistemi İle İlgili Uluslararası Düzenlemeler

Giderek karmaşıklaşan mali piyasalar, bilgi teknolojilerindeki hızlı değişim, sermayenin serbest dolaşımı, mevcut düzenlemelerdeki yetersizlikler finansal sistemdeki kırılganlığın temel nedenlerini oluşturur ve bir ülkede yaşanan sıkıntılar artık bulaşma etkisi ile diğer ülkelere kolayca yayılabilmektedir. Bu gelişmeler krizlerin ülke sınırları içerisinde kalmasının artık söz konusu olmadığını göstermiş ve finansal sistemin ve bu sistemde yer alan kurumların işleyişinin global düzeyde yeniden düzenlenmesini gerektirmiştir. Uluslararası işbirliğinin sağlanmasını ön plana çıkaran düzenlemeler, uluslararası finansal yapının güçlendirilmesi, rekabetçi, istikrarlı, şeffaf ve etkin bir finansal yapının oluşturulması, finansal sistemde denetim yapısının güçlendirilmesi ve denetimin etkinliğinin arttırılmasını amaçlamaktadır.

¹²⁸ “01.11.2005 tarihli 5411 sayılı Bankalar Kanunu”, Madde: 30; s.18

Bu kapsamda, 1992 yılında AICPA, IIA'nın öncülüğünde kurulan COSO tarafından oluşturulan model çerçevesinde kuruluşların denetiminde iç kontrol sistemlerinin yeri ve fonksiyonlarına ilişkin standartların temeli oluşturulmuştur.

COSO raporunda belirtildiği üzere; iç kontrol sistemi organizasyonlarda etkinliğin sağlanması, risklerin minimize edilmesi, finansal tabloların şeffaf ve güvenilir olması ve yasalar ile diğer düzenlemelere uyumun sağlanması konularında ihtiyaç duyulan ve oluşturulması gereken bir yapıdır. İç kontrol sistemi bir kuruluştaki tüm süreçleri kapsamaktadır.¹²⁹

Sözü edilen düzenlemelerden birisi de bankacılık sisteminin sağlıklı bir yapıya kavuşturulması ve istikrarlı işleyişinin sağlanması amacıyla getirilen “Basel II Bankacılık Sermaye Yeterliği Düzenlemeleri”dir.

Son dönemlerde, Türk Bankacılık Sektöründe iç kontrol - iç denetim sistemine ilişkin yapılan düzenlemeler AB ve ABD Bankacılık sektörlerindekiyle paralellik arz etmektedir. AB ve ABD bankalarında daha önce başlayan iç denetim ve risk yönetimi sistemlerini, Türk bankalarının da kendi mevcut yapılarına uygun hale getirmeleri, bilgi teknolojilerini sürekli yenilemeleri, daha etkin ve verimli çalışmalarını sağlayacak modeller geliştirmeleri gerekmektedir.

İngiltere örneğinde görüldüğü üzere FSA, iç kontrol ve iç denetime ilişkin düzenlemelerinde; iç kontrol sistemlerini muhasebe kayıtları ve diğer kayıtlarla bir arada ele almaktadır. Bankanın faaliyetleriyle uyumlu sistem ve kontrolleri kurup, devam ettirmenin, sağlıklı bir kayıt düzeni oluşturma görevinin bankanın en üst düzeydeki yönetiminin sorumluluğu ile başladığını vurgulamaktadır. Bu açıdan etkin bir iç kontrol sistemi için üst düzey yönetim, gerekli tüm tedbirleri almak zorundadır.

AB ve ABD bankalarında çok önceleri başlayan “Merkezi Denetim” ve “IT (Bilgi Teknolojileri) Denetimi”, ülkemizdeki bankalarda yeni yeni uygulamaya konulmaktadır.

Bankalardaki riskler günlük işlemler sırasında veya süregelen hatalı uygulamalar sonucunda oluşmaktadır. Merkezi denetim ile “Erken Uyarı Modelleri” geliştirilebilmekte, henüz risk oluşmaya başlamadan birtakım tedbirler alınması mümkün olabilmektedir.

¹²⁹ IIA; “Tone at the Top”, Kasım 2005, Sayı: 28, <http://www.theiia.org>

IT denetimi ise, bankaların sahip olduğu bilgi sistemlerinin periyodik olarak veya eş zamanlı kontrol ve denetim faaliyetidir.

Denetçiler kurumsal yönetimde çok önemli bir rol üstlenmektedirler. Yönetim kurulu ve üst düzey yönetimin etkinliğinin sağlanması için öncelikle denetim işlevinin önemi anlaşılmalı ve tüm banka personeli bu konuda bilgilendirilmeli, denetçilerin statü ve bağımsızlıklarının korunmasına ilişkin gerekli önlemler alınmalı, denetim bulgularından zamanında ve etkin olarak yararlanılmalı, denetim kurulu başkanının bağımsızlığı, yönetim kurulu ya da denetim kuruluna raporlama yapması suretiyle sağlanmalı, iç denetimlerin etkinliğinin değerlendirilmesi için bağımsız denetçiler görevlendirilmeli, denetçiler tarafından ortaya çıkarılan yönetim problemleri zamanında çözümlenmelidir.¹³⁰

3.6.1.1. Basel Komitesine Göre İç Kontrol Sistemi

Basel II’de yer alan 3 temel prensip aşağıdaki gibidir:

Sermaye Yeterliliğinin Hesaplanması ; minimum sermaye yeterliliği, 3 temel maddeden oluşmaktadır; düzenleyici sermaye, risk ağırlıklı aktifler ve sermayenin risk ağırlıklı aktiflere oranı. Sermaye rasyosu hesaplanırken şu işlemler yapılmaktadır: Paydada yer alan toplam risk ağırlıklı aktifler, piyasa ve operasyonel risk için sermaye gerekliliği, 12.5 (% 8 olan minimum sermaye rasyosunun tersi – 1/0.08) ile çarpılarak ve kredi riski için toplam risk ağırlıklı aktifler bu çarpıma eklenerek belirlenir. Sermaye Yeterlilik Standart Rasyosu toplam sermaye için % 8’in altında kalmamalıdır.

$$\text{SYSR} = \text{Sermaye Tabanı} / \text{Piyasa Riski} + \text{Kredi Riski} + \text{Operasyonel Risk} \geq \%8$$

Sermaye Yeterliliğinin Denetimi ; bu prensip, Gözetim ve Denetim Otoritesinin, bankaların sermaye durumunun genel risk profilleri ve stratejileri ile uyumlu olmasını sağlayacak biçimde denetlemesini gerektirmektedir. Bootlace, Gözetim ve Denetim Otoritesi, bir bankanın sermayesinin riskini karşılamakta yetersiz kalması durumunda erken müdahale edebilecek, gerekli gördüğünde bankalardan asgari sermaye yeterliliği oranından daha fazla bir sermaye bulundurmalarını talep edebilecektir.

¹³⁰ Basel Committee on Banking Supervision; “Enhancing Corporate Governance in Banking Organizations”, Eylül 1999, S.6, <http://www.bis.org>

Denetimde amaç, bankaların doğru bir şekilde değerlendirilmiş risklerine karşılık tutmaları gereken sermayeyi belirleyecek birer içsel yöntemle sahip olduklarından emin olabilmektir. Denetim otoriteleri, bankaların riskleri oranında sermaye tutmalarından sorumludurlar. İçsel yöntemler, gerektiğinde denetime ve müdahaleye konu olabilecektir.

Piyasa Disiplini ; bir bankanın mali durumunun diğer piyasa katılımcıları tarafından değerlendirilebilmesi için, bankaların gerekli bilgileri, zamanında ve saydamlık ilkesi çerçevesinde açıklamaları gerekmektedir. Basel Komitesi, bankaları, yeterli sermayeyi bulundurmaları için cesaretlendirirken yüksek standartların ortaya çıkarılması ve piyasa katılımcılarının rollerinin güçlendirilmesini amaçlamaktadır.

Bu prensip, UMS'nin (Uluslararası Muhasebe Standartları) gerektirdiği daha detaylı açıklamaya dayalı finansal raporlama zorunluluğunu getirmektedir. Yeni yapı, bankaların açıklamalarında kullanılmak üzere sermaye yeterliliğinin hesaplanması ve risklerin değerlendirilmesi de dahil olmak üzere bir kaç alanda gereken şartları ve önerileri ortaya koymaktadır. Kredi riski, kredi riskinin azaltılması teknikleri ve aktif menkul kıymetleştirmelerinin denetimsel kabulü için gereken daha detaylı şartlarla beraber, şeffaflık/açıklama gibi standartlar, tüm bankalar için geçerlidir.

Basel, finansal risklerle ilgili açıklamaların genel olarak altı ayda bir yapılmasını önermektedir, çabuk değişen sermaye rasyoları ve diğer verilerin ise üçer aylık periyotlarda yayınlanması uygun görülmüştür.

Basel II düzenlemeleri, Uluslararası Ödemeler Bankası (Bank for International Settlements – BIS) bünyesinde kurulan “Bankacılık Denetim Komitesi” tarafından 1988 yılında yapılandırılan Basel I düzenlemelerinin yetersiz görülmesi sonrasında, 1999’da yine “Basel Komitesi” tarafından hazırlanan ve bankacılık sisteminin finansal risklere ve krizlere karşı korunmasını amaçlayan düzenlemelerdir. BIS bünyesindeki Bankacılık Denetim Komitesi, ortak ve standart yaklaşımlar saptayarak, belirli bir vizyonu dünyaya yayabilmek amacıyla oluşturulmuştur. Bu çerçevede, Komitenin önemli hedeflerinden birisi de uluslararası denetim sistemindeki boşlukları doldurmaktır. Bu hedef kapsamında iki önemli prensip belirlenmiştir; birinci prensip, hiçbir bankacılık kuruluşunun denetlemeden kaçmaması gerektiği, ikinci prensip ise, yapılan denetlemelerin yeterliliğidir. Basel Komite’sinin temel amacı, bankaların maruz kaldıkları riskleri daha doğru bir biçimde yansıtan esnek bir uygulama alanı

oluşturmaktır. Sağlıklı ve istikrarlı bir finansal sistemi sürdürülebilir kılmak elbette tek başına asgari sermaye yeterliliğinin sağlanması ile olanaklı değildir. Bunun için, etkin bir denetim ve gözetim sistemi oluşturulup uygulanması ve piyasa disiplininin etkinliğinin artırılmasının sağlanması da gereklidir. Özellikle 90'larda sermaye yeterliğine sahip olan bankaların dahi iflas etmiş olması bu konuda daha farklı yaklaşımların gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu noktada bankacılık sisteminin yeniden düzenlenmesi ve denetimin önemi açık bir şekilde görülmüş ve yeni düzenlemeler bunun üzerine yoğunlaşmıştır.¹³¹

Basel Bankacılık Gözetim Komitesi, 1974 yılının Aralık ayında "Bankacılık Düzenleme ve Denetim Uygulamaları Komitesi" (Committee on Banking Regulations and Supervisory Practices) adıyla oluşturulmuştur. Amacı, bankacılık gözetim ve denetiminde uluslararası işbirliğini sağlamaktır. G-10 ülkeleri merkez bankaları guvernörleri tarafından oluşturulan Basel Komitesi'ndeki ülkeler, (Belçika, Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Lüksemburg, Hollanda, İsveç, İsviçre, İngiltere, ABD) ulusal bankacılık gözetim ve denetim otoriteleri ve merkez bankaları üst düzey yetkilileri tarafından temsil edilmektedir.

Basel Komitesi 1998 yılında "Framework For Internal Control Systems in Banking Organizations" isimli çalışmayı yayımlamıştır. Bu çalışmada bankalarda iç kontrol sisteminin nasıl oluşacağı, hangi koşulları sağlaması gerektiği ve iç kontrol sisteminin unsurlarına ilişkin prensipler belirlenmiştir. Çalışmada iç kontrol sisteminin iç içe geçmiş beş unsurundan bahsedilmiş, bu unsurların birinin eksikliğinde bile tüm sisteme etki edebilecek bir başarısızlığın olabileceğine değinilmiştir. Buna göre bu beş unsur şöyledir.¹³²

- Banka yönetiminin gözetimdeki rolü ve kurum içi denetim kültürü
- Risk tanıma ve değerlendirme süreci
- Denetim işlevi ve görev dağılımı
- Bilgi ve iletişim sistemi

İzleme faaliyetleri ve denetim sisteminde hataların düzeltilmesi

BIS (Bank for International Settlements) tarafından 1989'da yayımlanan, ülkemizde ise Şubat/2001'de uygulanmaya başlayan Basel I standartları risk ölçümünde yetersiz kaldığından, Haziran/2004'te Basel II nihai metni ile geliştirilmiş bankacılık

¹³¹ Aras, GÜLER; "Basel II Bankacılık Düzenlemeleri ve İç Denetim", İç Denetim Dergisi, Sayı: 17, 2007

¹³² Basel Committee On Banking Supervision, a.g.e

risk yönetimi standartları oluşturularak yürürlüğe girmiştir. BIS'in iç kontrol ve iç denetim ile ilgili olarak yayınlamış olduğu dokümanlara genel olarak bakıldığında, BDDK tarafından çıkarılan Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik hükümlerinin büyük oranda söz konusu dokümanlarla paralellik gösterdiği görülmektedir.

Basel II' ye göre iç kontrol sisteminin yeterliliği ve etkinliği son derece önem kazanacaktır. Yeni dönemde, risklerini iyi değerleyemeyen ve etkin bir iç kontrol sistemi olmayan bankaların, sisteme uyum sağlamaları olanaksız olacaktır.¹³³

Basel II sürecinde işletmeler derecelendirme şirketleri tarafından değerlendirilecektir. değerlendirme konuları finansal tablolar, şeffaflık, kurumsal yönetim, muhasebe standartları, denetim ve iç kontrol sistemi olacaktır. Elde edilen sonuca göre işletmelere not verilecektir. Bu notun yüksekliği işletmelerin bankalardan daha uygun şartlarda finansman sağlamalarını kolaylaştıracaktır.¹³⁴ Yönetim kurulunun, sağlam iç kontrol, yazılı politika ve prosedürler belirlemesi ve bunları desteklemesi ile yönetimin bunları tüm banka organizasyonlarına etkili bir şekilde iletmesini sağlaması gerekir.¹³⁵

Ayrıca Basel II'ye göre, yönetim kurulu, varsa iç kontrol sistemindeki yetersizlikleri hemen belirlemelidir. Basel II' de komite, bankanın riskleri için bulundurduğu sermaye miktarı ile bankanın risk yönetimi ve iç kontrol süreçlerinin gücü ve etkinliği arasındaki ilişkiyi benimsemektedir. Basel II sürecinin kısa vadede bankacılık sektörüne ve ekonomiye ilave bir yük getireceği kanaati yanında, orta ve uzun vadede Basel II' ye uyumlu, reel ekonomiyi destekleyen güçlü bir bankacılık sektörü ile şeffaf ve kayıt altına alınmış, kurumsallaşmış ve uluslararası rekabete hazır işletmelerden oluşan sağlıklı bir reel ekonominin ülke kalkınmasına ivme kazandıracığı düşünülmektedir.¹³⁶

¹³³ Güler ARAS, Basel II Bankacılık Düzenlemeleri Ve İç Denetim, İç Denetim Dergisi,2007, Sayı 17

¹³⁴ Ramazan KOKEZ, <http://www.mazarsdenge.com.tr/publishDocument.php?id=1321>, Erişim Tarihi:01.03.2008

¹³⁵ Basel-II'nin Denetim Otoritesinin İncelemesi İkinci Yapısal Blok, <http://www.bddk.org.tr/turkce/Basel-II/Basel-II.aspx>,

Erişim Tarihi: 8.03.2008

¹³⁶ Gökhan TAŞPINAR, Basel Komitesi ve Basel II Kararları, -, Erişim Tarihi: 27.03.2008

3.6.1.2.Sarbanes-Oxley Kanunu İle Yapılan Düzenlemeler

Sarbanes-Oxley Kanunu, Amerika Birlesik Devletleri'nde (ABD) yaşanan şirket ve muhasebe skandalları sonucunda kamunun güvenini geri kazanmak için çıkarılmış olan bir kanundur. Kanun'un çıkarılma amacı, muhasebe hizmetleri ve finansal raporların kalitesinin artırılması, skandallar nedeniyle muhasebe ve denetim dünyasında oluşan güvensizlik ortamının sıkı denetimlerle kontrol altına alınması ve şeffaflığın sağlanması olarak özetlenebilir.¹³⁷

Kanunda vurgulanan en önemli konulardan biri, bir denetim komitesinin kurulması ve bu komitenin iç kontrol sistemini ölçmek ve üst birimlere rapor etmekle görevli olmasıdır.¹³⁸ Ayrıca Kanun'un finansal raporlamaya yönelik iç kontroller kısmında(section 404), şirket yönetimlerine şirketin finansal raporlamasına yönelik iç kontrollerin yeterliliğinin değerlendirme zorunluluğu getirmiştir.¹³⁹

Sarbanes Oxley Kanunu 11 tane ana başlık ve birçok alt başlıktan oluşmaktadır. Kanun'da denetçi bağımsızlığı, kurumsal yönetim ve sorumluluk, halka açık şirketler muhasebe gözetim kurulu başlıklarında bu çalışmanın kapsamına giren yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeleri özetleyecek olursak:

-İç kontrollerin standart bir şablonu yoktur ve şirketler iç kontrolü değişik şekillerde uygulayabilirler

-İç kontroller finansal raporlamanın güvenilirliğine ve finansal tabloların genel kabul görmüş muhasebe standartlarına uygun olarak hazırlanmasına makul güvence vermek için tasarlanmış bir süreçtir.

-İç kontrollerdeki kayda değer eksikliklerin, dönem içinde düzeltilenler de dahil olmak üzere, uygun bir şekilde açıklanması gerekir.

-İç kontrollerin kayıtların, işlemlerin ve varlıkların karakterini tam ve doğru yansıtacak detayları muhafaza etmesi gerekir.

Enron, Worldcom gibi büyük firmalarda yaşanan skandallar sonucu bir önlem olarak 29 Temmuz 2002 tarihinde "Sarbanes Oxley Yasası" çıkarılmıştır. Bu kanunun

¹³⁷ Yavuz ÇİFTÇİ, Alper ERSERİM, İç Kontrol Sistemi bağımsız Denetim İlişkisi ile İlgili Ulusal ve Uluslar arası Düzenlemelerin İncelenmesi, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Ankara, 2007, Cilt 9, Sayı 3, S 86

¹³⁸ Eveleyn R. Patterson, J. Reed Smith, The Effects of Sarbanes Oxley on Auditing and Internal Control Strength, The Accounting Review, 2007, Vol 82, no 2

¹³⁹ Ron Eaton, James Tansey, Evolution In The Roll of Internal Control, Journal of Accounting and Finance Research, Fall 2004, s 147

temel amacı; finansal raporlama yapan şirketlerin yaptıkları açıklamalar ve düzenleyip kamuya sundukları finansal tabloların doğruluğunun ve güvenilirliğinin arttırılarak yatırımcıların koruma altına alınmasıdır.¹⁴⁰Yasa ile bağımsız denetimde etkin bir gözetim sisteminin oluşturulması, denetçi bağımsızlığına ilişkin kuralların yeniden ele alınması, kurumsal yönetim ilkelerinin gözden geçirilmesi sağlanarak, muhtemel skandalların önüne geçilmesi ve yatırımcı güveninin tesis edilmesi amaçlanmaktadır. Yasa koyucu, söz konusu düzenleme yetkisini sermaye piyasası suçlarını isleyenleri ağır şekilde cezalandırarak caydırıcı olma yönünde kullanmaktadır.¹⁴¹

Yasa ağırlıklı olarak kurumsal yönetim üzerine hükümler içermekle birlikte, yasada yer alan hükümlerin bir kısmı bağımsız denetçiler ve özellikle SEC gibi şirket dışı unsurları da içermektedir. Yasanın temelinde, yöneticilerin ve şirket çalışanlarının şirkete ilksin görevlerinde sadakat ve bağlılık ilkelerine uygun hareket etmelerini sağlamak ve buna uygun davranmayanları cezalandırmak yatmaktadır. şirket yöneticileri ve çalışanları için oldukça ağır para ve hapis cezaları öngörülmüştür. Ayrıca yasa ile ABD’de bağımsız denetime ilişkin yeni bir sistem oluşturularak, Muhasebe Denetim ve Gözetim Kurulu kurulmuş ve bağımsız denetim hizmeti görececek şirketlerin bu kurula kaydı zorunlu tutulmuştur.¹⁴²

İç kontrol sistemi ile ilgili düzenlemelere yasanın 103, 301, 302 ve 404. bölümlerinde yer verilmiştir. Yasanın 103. bölümünde, bağımsız denetim kuruluşları tarafından kullanılacak denetim, doğrulama ve kalite kontrol standartlarından bahsedilmektedir.301 nolu bölümde ise borsaya kayıtlı şirketlerin iç denetim komitesi oluşturmaları hüküm altına alınmıştır. “Finansal Raporlamada Şirketin Sorumluluğu” başlıklı 302. bölümde, şirketin aralarında genel müdürünün de bulunduğu üst düzey yöneticilerinin, çalışanların karıştıkları her türlü yolsuzluğu ve yanlış tasarrufları, nitelikleri ne olursa olsun, işletmenin iç denetim komitesine ve bağımsız denetimden sorumlu dış denetçilerine rapor etmeleri hüküm altına alınmıştır. Yasanın “Yönetim Tarafından İç Kontrol Sisteminin Değerlendirilmesi” başlıklı 404. bölümünde ise,

¹⁴⁰ Ayten ERSOY, Basak BERBEROĞLU, Adnan DÖNMEZ; “Ülkemiz Bağımsız Dış Denetim Standartlarının ABD Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları – AB Sekizinci Yönergesi ve Uluslararası Denetim Standartlarıyla Karşılaştırılması” Akdeniz, Đ.Đ.B.F. Dergisi (9), 2005, s. 55

¹⁴¹ http://www.spk.gov.tr/yayinlar/kye/2004_BurakPirgaip.pdf (16.04.2007), s.26

¹⁴² Cengiz Alp EROĞLU, “Sarbanes-Oxley Kanunu: Kurumsal Yönetim ve Kamunun Aydınlatılmasına İlişkin Getirdikleri”, Sermaye Piyasası Kurulu Meslek Personeli Derneği Dergisi, Mayıs-Haziran 2003,Sayı:7, s.1

bağımsız denetim hizmeti veren kuruluşların iç kontrol raporunu tasdik edecekleri belirtilmektedir.¹⁴³

Aynı bölümde şirket yönetimlerinin, şirketin finansal raporlamasına yönelik iç kontrollerin yeterliliğini sağlaması gerekliliği zorunlu hale getirilmiştir. Ayrıca bağımsız denetim firmasının hazırladığı raporu da değerlendirmesi gerekmektedir, bu değerlendirmeleri de kamuya açıklamalıdır. İç kontrol sisteminin oluşturulmasında denetim personelinin dahil edilmesi nedeniyle denetim bağımsızlığı zarar görebilir. Denetimin bağımsızlığının sağlanması için yönetimin gerekli özeni sağlaması gerekir. Denetleyen kuruluş yönetim tarafından hazırlanan yönetim raporunu değerlendirirken; uygun iç kontrol bileşenlerini kullanıp kullanmadığını, yönetimin iç kontrollerin etkinliğine dair değerlendirmesinin önemli bir hatayı içerip içermediğini, yönetimin değerlendirmesini genel kabul görmüş standartlara uygun yapıp yapmadığını, iç kontrollerdeki kayda değer eksikliklerin açıklanıp açıklanmadığı gibi konuları değerlendirmektedir.¹⁴⁴

Yasanın 302 ve 404 numaralı maddeleri çerçevesinde şirketlerin finansal raporlamaları üzerindeki risklerin belirlenmesi, belirlenen risklere ilişkin kontrollerin dokümanite edilmesi ve değerlendirilmesi zorunlu tutulmuş, kontrollerin etkinliğinden şirket yöneticileri direkt olarak sorumlu tutulmuştur. Yasa ile birlikte gelen ağır cezai yaptırımlar şirket yöneticileri basta olmak üzere tüm çıkar sahiplerini ve bağımsız denetçileri derinden etkilemiş, yasaya tabi tüm şirketler finansal raporlamaya yönelik iç kontrollerinin iyileştirilmesi için kapsamlı projeler başlatmışlardır.¹⁴⁵ Yasada; üst düzey yöneticilerin şirket denetçilerine, denetim kuruluna veya şirket içinde aynı fonksiyonu gören kişilere, şirket iç kontrol sisteminde mevcut olan ve şirketin finansal bilgileri kaydetmesine, islemesine, özetlemesine ve raporlamasına olumsuz yönde etkide bulunabilecek önemli eksiklikleri bildirmek ve denetçilere iç kontrol sistemindeki önemli zayıflıklar hakkında açıklamada bulunmak zorunda oldukları belirtilmiştir. Ayrıca iç kontrol sisteminde önemli rolleri olan yöneticiler veya diğer çalışanlar tarafından gerçekleştirilen hileli durumları, söz konusu durumun önem derecesi ne olursa olsun derhal denetçilere ve denetim komitesine bildirmek zorundadırlar. Önemli eksiklikler ve zaafllara ilişkin düzeltme işlemleri de dahil olmak üzere iç kontrol

¹⁴³ AKIŞIK, s. 95-96

¹⁴⁴ Füsün GÖKALP, “Genel Hatları ile Sarbanes – Oxley Kanunu ve Türkiye’deki Şirketlere Etkisi”, Muhasebe Finansman araştırma ve Uygulama Dergisi, Cilt 5, Ekim 2005, s. 112

¹⁴⁵“Sarbanes-Oxley Yasası’na Uyum”

<http://www.pwc.com/extweb/challenges.nsf/docid/a24673a3b9d4e3498025716200405e5c> (09.02.2007)

sisteminde veya iç kontrol sistemini etkileyen diğer faktörlerde meydana gelen önemli değişiklikler de üst düzey yöneticiler tarafından denetçilere ve denetim komitesine bildirilmek zorundadır. 146

SOX, iç kontrol sistemlerinin yapılandırılmasında işletme yönetimlerine önemli sorumluluklar getirmesinin yanı sıra, iç ve dış denetçilerin denetim hizmetinin verilmesi esnasında yakın işbirliği içinde olmalarını da öngörmektedir. Yasa uyarınca, bağımsız dış denetçilerin iç kontrol sistemini inceleme yanında, işletmede uygun iç kontrol bileşenlerinin kullanılıp kullanılmadığı, yönetimin iç kontrollere dair değerlendirmesinin önemli bir hatayı içerip içermediği, yönetimin değerlendirmesinin genel kabul görmüş standartlara uygun yapılıp yapılmadığı, iç kontrollerdeki kayda değer eksikliklerin, kontrol zayıflıklarının ve varılan sonuçların açıklanıp açıklanmadığı gibi hususları değerlendirmesi öngörülmüştür. Bu doğrultuda iç kontrol sisteminin etkinliğine yönelik olarak yönetimce hazırlanan iç kontrol raporunu da ayrıca tasdik etmeleri zorunlu kılınmıştır.147

Diğer taraftan, Yasa'nın muhasebe dünyasında kuşku uyandıran yönleri de bulunmaktadır. Örneğin, iç kontrol raporlamasının zamanla mekanize olacağı ve işletme yönetiminin rehavete kapılabileceği ileri sürülmektedir. Ayrıca, denetim standartlarının aşırı sıkılaştırılmasının denetçilerin muhakeme yeteneğini zedeleyebileceği, dolayısıyla mesleğin imajının kaybolacağı belirtilmektedir.¹⁴⁸

3.6.1.3.Amerikan Genel Kabul Görmüş Denetim Standartlarında (USGAAS) İç Kontrol

USGAAS, denetim isinin önemli bir misyonu olduğunu denetçilere hissettirmesi nedeniyle, dünyada en kapsamlı denetim standartlarından biri olarak değerlendirilmektedir.

USGAAS, denetçilerin yerine getirmek zorunda oldukları belirli yükümlülüklerle iliksin çok sayıdaki hükmü içermekle birlikte, bazı durumlarda yapılması gerekeni denetçinin değerlendirmesine bırakmaktadır. Bu geniş hareket alanının çerçevesi, risk

¹⁴⁶Duygu ANIL, "Kontrol Öz Değerlendirme ve İşletmelerin İç Kontrol Yapısının Tespitine Yönelik Bir araştırma" Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s.49

¹⁴⁷ Tamer AKSOY, "Kurumsal Yönetim Bağlamında SOX'nın Bağımsız Denetim Firmalarına Yönelik Getirdiği Temel Düzenlemeler" <http://www.asmmmo.org.tr/inc/Blten165.pdf> (15.05.2007), s.11

¹⁴⁸ http://www.spk.gov.tr/yayinlar/kye/2004_BurakPirgaip.pdf (16.04.2007), s.26

değerlendirmelerine, denetim yaklaşımlarına ve uygulanacak testlere esas teşkil eden bir “denetim risk modeli” ile çizilmekte olup buna göre, denetçinin sağlıklı muhakeme yapabilmesi için, işletmenin faaliyet, organizasyon, is akısı ve muhasebe politikalarını tam olarak idrak etmesi ve iç kontrol sisteminin etkinliğini sorgulaması gerekmektedir.

Ancak, söz konusu model; değişen şartlara uyum sağlayamaması, dolayısıyla gittikçe karmaşıklaşan işlem ve olaylar ile bunların muhasebe sisteminde yarattığı belirsizliklere çözüm getirememesi, denetçileri muhakemelerinde yeterince yönlendiremediğinden tutarlı olarak uygulanamaması, sözleşme riskini içermemesi, hile riskinin değerlendirilmesinde kontrol riskini ve doğal riski dikkate almaması ve geleceğe iliksin bilgiler ile makul değer denetimlerinin güvence hizmetlerinin kapsamına girdiği mevcut ortamda tarihî mali tabloların denetimine daha fazla odaklanması nedenleriyle eleştirilere maruz kalmaktadır.¹⁴⁹

Amerikan Genel Kabul görmüş Denetim Standartları’nda konu geniş bir çerçevede ele alınarak, bağımsız denetimin planlanması aşamasında, bağımsız dış denetçi tarafından müşteri firmanın iç kontrol sistemi ve bunun işleyişi konusunda yeterli bilgi edinilmesinin zorunlu olduğu belirtilmiştir.

Bu;

.Olası hata ve noksanlıkların ortaya çıkarılmasına,

.Finansal tablolarda maddi büyüklükte hatalara neden olması muhtemel faktörlerin belirlenmesine,

.Kontrol ve denetim esnasında uygulanacak doğrulama testlerinin planlanmasına, yardımcı olacaktır.¹⁵⁰

3.6.1.4.AICPA Ve Genel Kabul Görmüş Denetim Standartlarında İç Kontrol

AICPA’nın iç kontrol tanımında; işletmenin finansal tablolarının güvenilirliğinin, faaliyetlerin etkinliğinin, yasa ve yönetmeliklere uygunluğunun

¹⁴⁹Burak PİRGAİP, “Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartlarının Uluslararası Denetim Standartları ile Harmonizasyonu”, Yeterlik Etüdü, Sermaye Piyasası Kurulu Muhasebe Standartları Dairesi, Mayıs 2004 http://www.spk.gov.tr/yayinlar/kye/2004_BurakPirgaip.pdf (16.04.2007), s.25

¹⁵⁰Orhan AKIŞIK, “İç Kontrol Sistemi ve Bağımsız Denetim İçindeki Yeri” <http://www.turmob.org.tr/web/ekutuphane/bakis/sayi14/index.htm> (17.11.2006), s.95

sağlanması ve bunlara ilişkin sınırlı bir güvence verilmesi amacıyla işletme yönetimi veya yönetim kurulu tarafından oluşturulan bir sistem olduğu belirtilmiştir.¹⁵¹

1947 yılında AICPA tarafından geliştirilen Genel Kabul görmüş Denetim Standartları'ndan "Çalışma Alanı Standartları"na ilişkin bölümde; denetim çalışmasının planlanması ve gözlenmesi, işletmenin iç kontrol sisteminin incelenmesi ve değerlendirilmesi ve yapılan incelemelere ilişkin çeşitli denetim teknikleri aracılığıyla yeterli sayı ve güvenilirlikte kanıt toplanması gerektiği belirtilmiştir.Çalışma Alanı Standardına göre; iç kontrol sisteminin gözden geçirilip değerlemesinin yapılmasında iki amaç vardır:¹⁵²

Birinci amaç, sistemin kendisine olan güveninin araştırılarak sistemin etkinliğinin saptanmasıdır. Denetçiler denetlenen dönemde meydana gelmiş her bir kıymet hareketine ilişkin muhasebe kayıtlarını yeni bastan tek tek ele alıp inceleyemezler.Denetçiler işletmedeki iç kontrol sisteminin etkinliğini araştırarak, olayların uygun biçimde muhasebe kayıtlarına aktarıldığına ve düzenlenen finansal tabloların bu olayların sonucunu yansıttığına genel olarak güven getirmek isterler. Kurulup işletilen sistem ne kadar etkin ise, denetçinin güveni o kadar fazla olacak ve buna bağlı olarak da denetim riski azalacaktır.

İç kontrol sistemini denetlemenin ikinci nedeni, uygun bir denetim görüşüne ulaşmada uygulanacak denetim işlemlerinin kapsamını ve ayrıntı derecesini belirlemektir.İç kontrol yapıları, bağımsız denetçilerin çalışmalarında dayanak noktası olarak kullandıkları önemli düzenlemelerdir.İç kontrol yapısının nitelik düzeyi, işletmede oluşan mali nitelikli hareketlerin güvenilirlik göstergesidir. İki unsur arasında doğrusal bir ilişki vardır. İç kontrol yapısı ne kadar kaliteli ise, bilgilerin güvenilirliği de o oranda artmaktadır. Genel kabul görmüş denetim standartları, bağımsız denetçiden çalışmalarının yapısını, zamanlamasını ve kapsamını belirlemeden önce işletmenin iç kontrol yapısını incelemesini ve değerlendirmesini istemektedir.¹⁵³

AICPA'nın çıkardığı 55 nolu standart (SAS 55); finansal tabloların iç kontrol açısından önemini vurgulamakta ve iç kontrol yapısının unsurlarını, önemini belirtmektedir.55 nolu standart denetçinin iç kontrol yapısı ile ilgili su aşamaları izlemesini önermektedir:

¹⁵¹ AICPA, Codification of Statements on Auditing Standards, Numbers 1-10, 2003

¹⁵²Ahmet BAŞPINAR, "Türkiye'de ve Dünya'da Denetim Standartlarının Oluşumuna Genel Bir Bakış",Maliye Dergisi, <http://www.sgb.gov.tr/calismalar/yayinlar/md/md148/turkiyedevedunyada.pdf>, s.56

¹⁵³ BOZKURT, a.g.e, s.40

1. İç kontrol sistemini anlama,
2. İç kontrol sistemi ile ilgili doküman oluşturma,
3. Kontrol riskini belirleme,
4. Kontrol riskini belgelendirme.

SAS 55 bağımsız denetçilerin iç kontrol üzerindeki çalışmalarına yol gösterici kılavuz niteliği taşımasına karşın, iç denetçiler açısından mesleki yargıya ulaşmada yeterli bilgi sağlayamamaktaydı. Yönetici ve iç denetçilere ışık tutan Coso Raporu'nun yayınlanmasından sonra gerekli değişiklikler yapılarak SAS 78 yayınlanmıştır.

AICPA'nın yayınladığı 78 nolu standart (SAS 78), 55 nolu standarda yeni bir bakış açısı getiriyor ve iç kontrol yapısı ile iç kontrol yapısı unsurlarını yeniden tanımlıyor. Ayrıca 78 nolu standart denetçinin isinin işletme faaliyetlerinin etkinliğinin oluşturulması değil, bu faaliyetlerin sonuçlarının yansıdığı finansal tabloların denetimidir.¹⁵⁴

1988 yılında yayınlanan SAS 55'te bağımsız denetim açısından iç kontrol yapısını oluşturan öğelerin;

- Kontrol ortamı,
- Muhasebe sistemi,
- Kontrol prosedürleri olduğu vurgulanmıştır.

Kontrol ortamı, muhasebe sistemi, kontrol prosedürleri olarak belirlenen iç kontrol unsurlarına işletme çevresinde meydana gelen ve işletmenin faaliyetlerine ve sürekliliğine etki eden çeşitli risklerin varlığı ile risk değerlemesi, bilgi ile iletişim sistemleri ve izleme unsurlarının eklenmesi gereğini ortaya çıkarmıştır.¹⁵⁵

İç kontrolü dinamik bir süreç olarak tanımlayan AICPA, SAS 78'de Coso Raporu ile paralel olarak iç kontrolün birbiriyle ilişkili beş unsurdan oluştuğunu belirtmiştir.¹⁵⁶

- Kontrol ortamı,
- Risk değerlendirme süreci,
- Kontrol eylemleri,
- Bilgi ve iletişim,
- Gözleme

¹⁵⁴ Volkan DEMİR, "İç Kontrol Yapısı ve SAS 55 ile SAS 78'in Karşılaştırılması", Muhasebe Finansman Dergisi, Sayı:11, s.104

¹⁵⁵ DEMİRBAŞ, s.169

¹⁵⁶ William F. MESSIER, Auditing and Assurance Services A Systematic Approach, 3rd Edition, New York:Mc Graw Hill, 2003, s.244

3.6.2.Ulusal Düzenlemelerde İç Kontrol

Türkiye’de bağımsız denetim mesleğinin başlaması ve gelişmesinde en önemli etken mali piyasalarda faaliyet gösteren banka ve diğer mali kuruluşların talepleri olmuştur. 1960’lı yılların ortalarından itibaren mali piyasalarda faaliyet gösteren bankalar ile yurt dışından fon sağlayan kuruluşlar, yurtdışı muhabir ve fon kaynaklarının talebi üzerine mali tablolarının bağımsız denetimini yaptırmaya başlamışlardır. Başlangıçta yurtdışında yerleşik bağımsız denetim şirketleri tarafından yürütülen bu çalımsalar 1970’lerden itibaren uluslararası bağımsız denetim şirketlerinin Türkiye’de yerleşik üye firmaları tarafından gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bankalara ve daha sonra Sermaye Piyasası Kanunu’na tabi şirketlere bağımsız denetim zorunluluğu getirilmesi ve faaliyetlerinin yürütülmesini düzenleyen tebliğ ve yönetmeliklerin yürürlüğe girmesi ve 1989 yılında Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu’nun yayınlanması ile bağımsız denetim faaliyeti yürüten kuruluşların sayısı hızla artmıştır.¹⁵⁷

3.6.2.1.Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemlerine İlişkin Genelge

Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik ile bankaların, bünyelerinde, faaliyetlerinin kapsamı ve yapısıyla uyumlu, değişen koşullara cevap verebilecek nitelik, yeterlilik ve etkinlikte, bu Yönetmelik hükümlerine uygun iç denetim ve risk yönetim sistemlerini kurmak, idame ettirmek ve geliştirmek zorunda oldukları hükme bağlanmıştır.İç denetim sistemi kapsamındaki iç kontrol, teftiş ve risk yönetimi fonksiyonları kapsamındaki faaliyetler, yönetim kurulu, üst düzey yönetim, bankanın her seviyedeki personeli ile teftiş kurulu, iç kontrol merkezi ve risk yönetimi grubu tarafından yürütülür. İç denetim ve risk yönetim düzenlemeleri, bu birimlerin idari bakımdan birbirlerinden bağımsız, iç kontrol işlevi kapsamında banka yönetim kuruluna ve üst düzey yönetimine karşı ayrı ayrı sorumlu olmalarını sağlayacak şekilde yapılmalıdır. Bu kapsamda her banka kendi örgüt yapısı içinde ayrı bir teftiş

¹⁵⁷ Bağımsız Denetim Derneği; “Bağımsız Denetim Sektörü Raporu”, 3.İzmir İktisat Kongresi, Haziran 1992, s.1

birimine/kuruluna, ayrı bir iç kontrol merkezine/birimine ve risk yönetimi grubuna yer vermeli ve bunların idari açıdan doğrudan yönetim kuruluna bağlı olacak şekilde örgütlenmelerini sağlamalıdır.

İç kontrol sürecinin etkinliği ve bu sürece ilişkin politikalara ve uygulama usullerine uyulup uyulmadığının izlenmesi görevi, nihai olarak teftiş kuruluna ait olduğundan, iç kontrol merkezi ile teftiş biriminin mutlaka idari açıdan birbirinden bağımsız olması gerekmektedir. Bunun bir sonucu olarak, banka müfettişleri, iç kontrol merkezi bünyesinde aynı zamanda iç kontrol elemanı olarak görevlendirilemezler.

Bankalar Kanunu'nun 9 uncu maddesinin 4 üncü fıkrası ile bankaların işlemlerinin bankacılık ilkelerine ve mevzuatına uygunluğunu denetlemek üzere yeteri kadar müfettiş bulundurmak zorunda oldukları, Yönetmelik ile de teftiş kurulu, iç kontrol merkezi ve risk yönetim grubunun yetki ve sorumluluk alanları, eleman sayısı ve bunların aralarındaki işbirliğinin, yönetim kurulunca belirleneceği, bu Yönetmelik hükümlerine aykırı olmamak kaydıyla her bankanın, kendi faaliyetlerinin kapsamını ve yapısal özelliklerini de dikkate alarak iç denetim sistemi ile risk kontrol ve yönetim sisteminin teşkilat yapısını ve işbirliği usullerini geliştireceği hükme bağlanmıştır. Söz konusu hükümler uyarınca iç kontrol merkezi ve teftiş kurulunun eleman sayılarına ilişkin herhangi bir koşul veya sınır getirilmemiş olup, banka ölçeğine ve faaliyetlerinin kapsamına göre bu birimlerde aynı kişilerden oluşmamak şartıyla yeterli sayıda eleman bulundurulması gerekmektedir.

Yönetim kurulu, banka ile konsolidasyon kapsamındaki kuruluşlarda kendisine bağlı operasyonel ya da icracı birimler bulunmayan bir üyesini, nihai sorumluluk yönetim kurulunda olmak üzere, iç kontrol fonksiyonun sürdürülmesi için görevlendirmek zorundadır. Bir yönetim kurulu üyesinin atanması, yönetim kuruluna bu Yönetmelik uyarınca verilen sorumlulukların devri anlamına gelmemektedir. Bankalar Kanununun 9 uncu maddesinin 1 inci fıkrası uyarınca genel müdür aynı zamanda yönetim kurulunun doğal üyesidir. Ancak genel müdürün icranın başındaki kişi olması hususu dikkate alındığında, iç denetim fonksiyonunun idame ettirilmesinden sorumlu olarak atanacak yönetim kurulu üyesinin, banka genel müdürü dışında bir üye olması gerekmektedir. Söz konusu yönetim kurulu üyesi aynı zamanda üst düzey risk komitesinin de başkanı olduğundan, risk yönetimi sisteminden sorumlu ayrı bir yönetim kurulu üyesinin atanmasına gerek bulunmamaktadır.

Temel prensip, bankaların kuracakları iç denetim sistemi ve risk kontrol ve yönetim sisteminin temel organlarından olan teftiş kurulunun, iç kontrol merkezinin ve risk yönetimi grubunun, iç denetimin ve risk yönetiminin bağımsızlığı ilkesi çerçevesinde, kredilendirme, menkul kıymet alım satımı, mevduat kabulü gibi bankanın günlük faaliyetlerinin icra edilmesinden sorumlu banka üst düzey yönetiminden idari bakımdan ayrılmasını gerektiren ve bu yapı içerisinde tesis edilen kuvvetler ayrılığıdır. Banka yönetim kurulunun Yönetmelikte açıkça zikredilen temel yetki ve sorumluluklarının üst düzey yönetime devri imkanını vermemekte, ancak Yönetmelikle ilgili esasların üst düzey yönetim ile ilgili olanlarının uygulanmasında ve bunlarla bağlantılı olarak Yönetmelikte tanımlanmamış olmakla birlikte banka tarafından belirlenecek bazı uygulamaların yürütülmesi hususunda yönetim kurulunun üst düzey yönetimi yetkilendirebilmesini öngörmektedir. Amaç, Yönetmelik ile yönetim kurulu üyesine atfedilen görev ve yetkilere ilişkin yükün hafifletilmesidir. Bu kapsamda, bankalar, iç denetim ve risk yönetiminden sorumlu olacak şekilde atanan yönetim kurulu üyesine doğrudan bağlı olarak çalışacak, kendisine bağlı hiç bir icracı birim bulunmayan ve her ne ünvan altında olursa olsun hiç bir üst yönetim kademesine idari açıdan bağlı olmayan bir kişiyi, nihai sorumluluk yönetim kurulu ve görevlendirilen yönetim kurulu üyesinde olmak şartıyla, iç denetim ve risk yönetimi fonksiyonlarından sorumlu yönetici olarak atayabilirler. Ancak, böyle bir atanmanın yapılması, hiç bir şekilde atanan yönetim kurulu üyesini iç kontrol ve risk yönetimi sürecinin dışında bırakmamalı ve yönetim kurulunun risk yönetimini izlemesini ve yönlendirmesini olumsuz bir şekilde etkilememelidir.

Diğer taraftan, banka stratejileri ve politikaları ile mevcut risk sınırlarının uygunluğunu periyodik olarak değerlendirmek zorunda olan yönetim kurulunun bu konuda görülen aykırılık, uyumsuzluk ve aşımaların nasıl giderileceğinin belirlenmesi hususunda genel müdüre yetki devretmesi mümkündür.

Üst düzey risk komitesinin, iç denetim sisteminin idame ettirilmesi ile görevli yönetim kurulu üyesinin başkanlığında, banka risk komitesi başkanından, aktif/pasif yönetimi komitesi başkanından, varsa kredi komitesi başkanından ve konsolidasyon kapsamındaki kuruluşların üst düzey risk komitelerinin başkanlarından oluşması gerektiği ifade edilmektedir. Anılan, Komitenin asgari sözkonusu üyelere oluşması gerekmektedir. Anılan, Komitenin faaliyetlerinde esneklik yaratılabilmesini teminen Yönetmelikte belirtilenler dışındaki kişiler ve yöneticilerin de istişari nitelikte olmak ve

karar alma sürecine katılmamak kaydıyla sözkonusu komitede görev alabilmeleri ve faaliyetlerine katılmaları mümkündür.

Diğer taraftan, üst düzey risk komitesinde iştirakleri temsil eden yetkililerin sayısının karar mekanizmalarının işleyişini olumsuz etkilememesi esas olup, yönetim kurulu bu konuda gerekli düzenlemeleri yapar.

Gerçekleştirdikleri fonksiyonların sonuçları itibariyle bankanın kar ve zararı üzerinde doğrudan etkisi olan diğer bir deyişle gelir getirici faaliyetleri bulunan birimler icracı birimler olarak tanımlanmalıdır. Bu kapsamda kredilendirme sürecinin vazgeçilmez aşamaları olan kredi tahsis ve pazarlama birimleri gibi birimler de, icracı birimler tanımı içerisinde yer almalıdır.

Üst düzey yönetimde görev alanların, üst düzey risk komitesi hariç, risk yönetimi grubuna dahil komitelerde, denetim komitesinde ve iç kontrol merkezinde görev alamayacakları hükme bağlanmıştır. Yönetmelikte üst düzey yönetim genel müdür, genel müdür yardımcıları ile birinci derece imza yetkisine sahip diğer icra birimlerinin yöneticileri olarak tanımlanmıştır. Üst düzey yönetici tanımı kapsamında yer almamakla birlikte, icracı birimlerde çalışan ikinci derece imza yetkisine sahip yöneticiler de banka risk komitesi ve buna bağlı alt risk komitelerinde görev alamazlar. Bununla birlikte, imza yetki derecesine bakılmaksızın, icracı olmayan birimlerde çalışan yöneticilerin banka risk komitesi ve buna bağlı alt risk komitelerinde yer almaları mümkündür.

Bankalar Kanunu'nun 9 uncu maddesinin 1-a fıkrası uyarınca Türkiye'de şube açmak suretiyle faaliyette bulunan yabancı bankaların müdürler kurulu, yönetim kurulunun görev ve yetkilerini taşıdığından, Yönetmelik ile üst düzey risk komitesinin işlevlerinin banka risk komitesi tarafından ifa edilebileceği hükme bağlanmıştır. Ancak küçük ölçekli olsalar dahi anonim ortaklık şeklinde kurulmuş bulunan bankalarda üst düzey yönetim ve yönetim kurulu farklı organlar olduğundan bu bankalar için üst düzey risk komitesinin işlevlerinin, banka risk komitesi tarafından ifa edilebilmesi mümkün değildir.

İç kontrol sürecinin izlenmesinden sorumlu personel, iç kontrol elemanları dışında, banka bünyesinde gerçekleştirilen idari ve mali her türlü banka faaliyetlerini icra etmekle görevli olan, ancak yönetim kurulunca kendisine iç kontrol faaliyetlerinin izlenmesi sorumluluğu da verilen personel olarak anlaşılmalıdır. Sözkonusu personel için, herhangi bir idari farklılaştırma ya da ayrı bir yapı öngörülmemiştir. İç kontrol

sürecini izleme sorumluluğu verilen personelin, iç kontrol sürecinin işleyişine ilişkin yapacağı kişisel değerlendirmeleri, iç kontrol merkezine ve teftiş kuruluna raporlaması gerekmektedir. Sözkonusu değerlendirmelerin üst düzey yönetim, iç kontrol merkezi ve teftiş kurulu tarafından belli bir prosedür dahilinde incelenmesi sağlanmalı ve farklı düzeylerde yapılan değerlendirmeler bir raporla bu konuda sorumlu yöneticilere ve yetkililere zamanında ulaştırılmalıdır.

“Bankanın kontrol ettiği iştirakler”, bir bankanın, bankacılık mevzuatına göre yürürlükte bulunan konsolide mali tablolarla ilgili düzenlemelerde yer alan, üzerlerinde kontrol etme gücüne sahip olduğu kuruluşlar olarak tanımlanmıştır. 10.5.1997 tarih ve 22985 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış olan Bankaların Konsolide Mali Tablolar Düzenlemesine ve Konsolide Mali Tabloların İlanına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkındaki Tebliğde kontrol gücüne sahip olmanın kriterleri ayrıntılı bir biçimde tanımlanmıştır. Bankanın kontrol ettiği iştirakler kavramının asgari olarak mali iştirakleri içerdiği dikkate alınmalıdır. Bankalarca gerek görülmesi halinde, iştiraklerin faaliyet düzeyleri, risk yapıları ve bankanın yönetim yapısı içindeki yeri ve üstlendikleri roller gibi hususlar dikkate alınarak risk yönetimine ilişkin süreçlerin mali olmayan iştirakleri de kapsayacak şekilde geliştirilmesi mümkündür.

İç kontrol merkezine bağlı iç kontrol elemanlarının görevlerini fiziken bankaların işlevsel birimleri bünyesinde gerçekleştirecekleri hükme bağlanmıştır. Bu hüküm uyarınca bankaların sürekli olarak şubelerinde iç kontrol elemanı bulundurmaları esas olmakla birlikte, bankalar, şube faaliyetlerinin banka toplam işlem hacmi içerisindeki payı, taşıdıkları operasyonel riskleri, bankanın toplam risk profili içerisindeki etkisi, otomasyon seviyesi ve günlük faaliyetlerin online-realttime bağlantılarla merkezden kontrol edilebilme imkanları gibi hususları da dikkate alarak hangi şubelerde ve ne kadar iç kontrol elemanı bulundurmaları gerektiğine karar vermelidirler. Sürekli iç kontrol elemanı bulundurulmasına gerek görülmeyen şubelere de, belli sürelerde iç kontrol elemanlarının gitmesi sağlanarak merkezden veya bölge merkezinden yapılan iç kontrol faaliyeti kapsamı dışında kalan hususlar da iç kontrol sürecine dahil edilmelidir.

Münferit risk komiteleri, bankanın risk profiline uygun şekilde tesis edilmesine karar verilen ve Yönetmelikte tanımlanan risklerin kontrol edilmesine yönelik olarak faaliyet gösteren risk birimleridir.(örneğin, Kredi Riski Komitesi, Piyasa Riski Komitesi gibi). Kredi komitesi ve aktif pasif yönetimi komitesi ise bankanın faaliyetlerine ilişkin

olarak alınacak kararlar ve takip edilecek stratejileri belirleyen icracı komiteler olup risk yönetimine katkıda bulunmaya yönelik olarak üst düzey risk komitesinde temsil edildiklerinden risk yönetimi grubuna dahil komiteler değildir. Diğer taraftan, münferit risk komiteleri özellikle küçük ölçekli ve eleman sayıları az olan bankalar tarafından, öneme sahip olduğu kararlaştırılan faaliyetler bazında ve asgari sayıda personelden oluşturulabilir. Bu komiteler eleman sayısının kısıtlı olduğu durumlarda birer kişi ile de temsil edilebilirler.

Gönderilmesi gereken raporlar değerlendirmenin yapıldığı 3 aylık dönemi takip eden ayın sonuna kadar gönderilecektir. Örneğin Nisan, Mayıs, Haziran dönemine ait raporun, Temmuz sonuna kadar, Temmuz, Ağustos, Eylül dönemine ait raporun Ekim sonunda kadar, Ekim, Kasım, Aralık dönemine ait raporun da Ocak ayı sonuna kadar gönderilmesi gerekmektedir.

Yapılması gereken yazılı risk değerlemesinin (risk matrisi) Kurumumuzca belirlenecek kriterler dikkate alınmak suretiyle yıl sonları itibari ile hazırlanarak yapıldığı tarihi izleyen 2 ay içerisinde Kuruma gönderilmesi gerekmektedir.

3.6.2.2. 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'na Göre İç Kontrol Sistemi

5411 sayılı Bankalar Kanunu ile katılım bankalarının hukuki alt yapılarının güçlendirilmesi, denetimleri, finansal sektör içindeki rollerinin artırılması, kendilerine tevdi edilen tasarrufların güvence altına alınması ve bankalarla eşit rekabet koşullarında hareket edebilmelerine yönelik hususlar düzenlenmiştir.¹⁵⁸ Aynı zamanda Kanunda yer alan Bağımsız Denetim, İç Denetim, İç Kontrol ve Risk Yönetimine ilişkin hükümler uluslararası standartlarla uyumlu, gözetim ve risk odaklı denetimi destekler hale gelmiştir.

Risk odaklı denetim anlayışı ile; Kurum Başkanının Kurumun mesleki personelini oluşturan Bankalar Yeminli Murakıp ve Yardımcıları, Bankacılık Uzman ve

¹⁵⁸ Torun Etem BAĞDIR, Türk Bankacılık Sektöründe İç Kontrol Sistemi Ve Uluslararası Düzenlemelere Uyum Süreci, İstanbul, Tekin Yayınevi, 2007, s56

Yardımcıları ile Bilişim Uzman ve Yardımcıları arasından uygun göreceği bir denetim ekibini yerinde denetimle görevlendireceği de hükme bağlanmıştır.

3.6.2.2.1.İç Sistemlere İlişkin Yükümlülükler

Madde 29: Bankalar, maruz kaldıkları risklerin izlenmesi, kontrolün sağlanması, faaliyetlerinin kapsamı ve yapısıyla uyumlu ve değişen koşullara uygun, tüm şube ve konsolidasyona tabi ortaklıklarını kapsayan yeterli ve etkin bir iç kontrol, risk yönetimi ve iç denetim sistemi kurmak ve işletmekle yükümlüdürler.

İç kontrol, risk yönetimi ve iç denetim sistemlerinin kuruluşuna, işleyişine, yeterliliğine, oluşturulacak birimlere, icra edilecek faaliyetlere, üst yönetimin görev ve sorumlulukları ile kuruma yapılacak raporlamalara ilişkin usul ve esaslar kurulca belirlenir.

3.6.2.2.2.İç Kontrol Sistemi

Madde 30: Bankalar iç kontrol sistemi kapsamında, faaliyetlerinin mevzuata, iç düzenlemelerine ve bankacılık teamüllerine uygun olarak yürütülmesini, muhasebe ve raporlama sisteminin bütünlüğünü, güvenilirliğini ve bilgilerin zamanında elde edilebilirliğini her seviyedeki personeli tarafından uyulacak ve uygulanacak sürekli kontrol faaliyetleri ile sağlamak, görevlerin fonksiyonel ayrımlarını, yetki ve sorumlulukların paylaşımını, fon ödemelerini, banka işlemlerinin mutabakatını, varlıkların korunmasını ve yükümlülüklerin kontrol altında tutulmasını temin etmek, maruz kalınan her türlü riskin tanınması, değerlendirilmesi ve yönetimi için gerekli alt yapıyı hazırlamak ve yeterli iletişim ağını oluşturmak zorundadır. İç kontrol faaliyetleri yönetim kuruluna bağlı olarak çalışacak iç kontrol birimi ve personeli tarafından yürütülür.

3.6.2.2.3.Risk Yönetimi Sistemi

Madde 31: Bankalar risk yönetimi sistemi kapsamında, risk politikalarını kurulca belirlenen esaslar çerçevesinde oluşturmak, uygulamak ve raporlamak

zorundadır.Risk yönetimi faaliyetleri yönetim kuruluna bağlı olarak çalışacak risk yönetimi birimi ve personeli tarafından yürütülür.

3.6.2.2.4.İç Denetim Sistemi

Madde 32:Bankalar bütün birim, şube ve konsolidasyona tabi ortaklıklarını kapsayan bir iç denetim sistemi kurmak zorundadır. Bu çerçevede, faaliyetlerin mevzuata, ana sözleşmeye, iç düzenlemelere ve bankacılık ilkelerine uygunluğu, banka müfettişleri tarafından denetlenir.

İç denetim faaliyetleri, tarafsız ve bağımsız bir şekilde, gerekli mesleki özen gösterilerek, yeterli sayıda müfettiş tarafından yerine getirilir. Ana ortaklık niteliğindeki bankanın iç denetiminde görev alanlar konsolidasyona tabi ortaklıklarda iç denetim görevini ifa edebilir. İç denetimle görevli birimce veya yetkili müfettişlerce bu kanunun 29. maddesinin ikinci fıkrası kapsamında düzenlenecek iç denetim raporunun, en az üçer aylık dönemler itibariyle ve denetim komitesi aracılığıyla yönetim kuruluna tevdi zorunludur.

3.6.2.3.Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)

Düzenlemeleri

Özellikle 2000 ve 2001 yılında yaşadığımız bankacılık krizleri sonucunda bankaların mali yapıları hızla bozulmuştur. Bozulan bu mali yapının iyileştirilmesi ve bankacılık sisteminin uluslar arası kabul görmüş normlar çerçevesinde daha etkin çalışabilmelerini sağlamak amacıyla, birçok yasal düzenleme yapılmaya başlanmıştır. 4389 Sayılı Bankalar Kanunu ile ilgili diğer Kanunlar ile Türk bankacılık sisteminin uluslar arası standartlarda yasal çerçeveye kavuşturulması amaçlanmıştır.¹⁵⁹ 4389 sayılı Kanun'a göre, "Bankalar, işlemleri nedeniyle karşılaştıkları risklerin izlenmesi ve kontrolün sağlanması amacıyla faaliyetlerin kapsamı ve yapısıyla uyumlu, esas ve

¹⁵⁹ Burcu GEDİZ, Türk Bankacılık Sisteminin Yeniden Yapılandırılması ve Çözüm Önerileri, Celal Bayar Üniversitesi İBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 2002, s 55

usulleri kurumca çıkarılacak yönetmelikle belirlenecek etkin bir iç denetim sistemi ile risk kontrol ve yönetim sistemi kurmakla yükümlüdürler.

Bankaların, işlemlerinin bankacılık ilkelerine ve mevzuatına uygunluğun denetlemek üzere yeteri kadar müfettiş çalıştırmaları zorunludur”¹⁶⁰BDDK tarafından 2001 yılında yayımlanan Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik daha sonra yürürlükten kaldırılmıştır.2005 yılında 5411 sayılı Bankacılık Kanunu yürürlüğe girmiştir.

BDDK 5411 Sayılı Kanun’la beraber 2 ayrı yönetmelik yayımlamıştır.

Bunlardan bu çalışmayı daha çok ilgilendireni Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik’tir.Yönetmeliğin birinci kısım ikinci bölümü madde 4 de iç sistemleri, banka organizasyon yapısı içinde yönetim kuruluna bağlı olarak kurulan birimler olarak tanımlamıştır. Ayrıca bankalar, yönetmelik hükümlerine aykırı olmamak kaydıyla iç sistemlerinin organizasyon yapısına ve işleyişine ilişkin usul ve esasları kendileri belirleyebilir denilmektedir. Yine aynı kısım ve bölümün 5. maddesinde iç sistemlerin etkin ve uygun bir şekilde işletilmesi tamamen yönetimin sorumluluğuna bırakılmıştır. Madde 9 da ise iç kontrol sistemi, bankanın yurt içi ve yurt dışı şubeleri ile genel müdürlük birimlerini, konsolidasyona tabi ortaklıklarını ve tüm faaliyetlerini kapsayacak şekilde yapılandırılır denmektedir.

Yönetmeliğin ikinci kısım birinci bölümünde iç kontrol sisteminin amaç ve kapsamına değinilmiş; işlevsel görev ayırımı, bilgi sistemlerinin tesisi, iletişim kanallarını yapısı ve iletişim kanallarının tesisi, acil ve beklenmedik durum planı ve iç kontrol faaliyetlerinden bahsedilmiştir. Madde 14 de iç kontrol faaliyetlerinin kapsadığı kontroller olarak aşağıdaki kontroller sıralanmıştır;

1. Faaliyetlerin icrasına yönelik işlemlerin kontrolü
2. iletişim kanalları ile bilgi sistemlerinin ve finansal raporlama sisteminin kontrolü
3. Uyum kontrolleri

Yönetmeliğin ikinci kısım üçüncü bölümünde ise, iç kontrol birimi ve iç kontrol personeli, bunların tanımları, görev ve yetkileri belirlenmiştir. Madde 20’de iç kontrol personeli, iç kontrol faaliyetleri dışında faaliyette bulunamaz hükmü yer almaktadır..

Özetleyecek olursak 2006 yılında yürürlüğe giren ve BDDK’nın bankaların iç kontrol sistemleriyle ilgili yaptığı en son düzenleme olan Bankaların İç Sistemleri

¹⁶⁰ 4389 Sayılı Bankalar Kanunu, Resmi Gazete, Tarih 23.06.1999, Sayı 23734

Hakkında Yönetmelik'te; iç denetim, iç kontrol ve risk yönetimi sistemleri, iç sistemler olarak adlandırılarak, bu sistemlerin yapısı, yönetim kurulu ve denetim komitesinin bu konudaki yetki ve sorumlulukları gibi konular düzenlenmiştir.

İç kontrol yapısının değerlendirilmesi hususu, BDDK tarafından çıkarılan "Bağımsız Denetim İlkelerine İlişkin Yönetmelik" in 20. maddesinde aynı başlık altında düzenlenmiştir.¹⁶¹ Buna göre, denetime tabi tutulanların yayımlanan mali tablolarının doğruluk düzeyinin artırılması ve hatalı olma riskinin azaltılmasının teminen etkin bir iç kontrol yapısının bulunması zorunlu kılınmıştır. Etkin bir iç kontrol yapısının, denetçinin uygulayacağı denetim tekniklerinin türünü, uygulama zamanını ve kapsamını belirleyen ana unsurlar içerisinde yer alması nedeniyle denetçinin, iç kontrol yapısının etkin bir şekilde tesisi ve işleyişi hakkında bilgi toplaması zorunlu kılınmıştır. Ayrıca bağımsız dış denetçinin denetim sırasında iç kontrol yapısına ilişkin tespit ettiği ve mali tabloları önemli derecede etkileyecek eksiklikleri bunlara ilişkin tavsiyelerini denetlenenin dikkatine sunması, daha önce sunulan önerilerin denetlenenin yönetim kurulunca dikkate alınıp alınmadığını belirlemesi gerekliliğini de düzenlemede yer verilmiştir. BDDK düzenlemesi, SOX düzenlemelerine paralel bir yapı arz etmektedir.

3.6.2.4.SPK Düzenlemeleri

Ülkemizde iç kontrol ve iç kontrol yapısına ilişkin temel SPK düzenlemesi 1996 tarih ve (X,16) seri no'lu "Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğ" e dayanmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanan küresel muhasebe ve denetim skandalları neticesinde çıkarılan 30.07.2002 tarihli "Sarbanes Oxley" Yasasını (SOX) takiben, SPK tebliğinde de SOX paralelinde değişiklikler yapılmıştır. Yeni hükümler içeren (X,19) seri no'lu SPK tebliği ile SOX yasası kıyaslandığında çoğu noktada benzerlikler taşıdığı ve SOX'un Türkiye ayağını oluşturan bir düzenleme olduğu karşımıza çıkmaktadır.¹⁶²

SPK mevzuatında, iç kontrol yapılarının değerlendirilmesi konusunda ayrı bir başlık altında (md.28) düzenlemeye gidilmiştir. Buna göre bağımsız dış denetçi, uygulayacağı denetim tekniklerinin türü, uygulama zamanını ve kapsamını belirlemek

¹⁶¹ BDDK, "Bağımsız Denetim İlkelerine İlişkin Yönetmelik", Madde 20, 31.02.2002-24657 Resmi Gazete

¹⁶² AKSOY, s.157-160.

amacıyla müşterinin iç kontrol yapısının etkin bir şekilde işleyip işlemediğini değerlendirmek zorundadır. Bu sayede bağımsız dış denetçi dönem içinde yapacağı bu iç kontrol yapısı değerlendirmelerine bağlı olarak, bağımsız denetim programı ile denetim tekniklerini gözden geçirir.

2002 yılı içinde çıkarılan SPK tebliği ile SOX doğrultusunda şu ek düzenlemeler yapılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde Sarbanes-Oxley yasası ile iç kontrol yapısı kurulmasının danışmanlık hizmetleri arasında olmasından dolayı dış denetçilerin borsaya kote şirketlerin iç kontrol yapılarının oluşturulmasında sorumluluk almaları yasaklanmıştır. Bu sebeple denetim hizmeti verilen müşteriye aynı zamanda danışmanlık hizmeti verme bağımsızlığı ortadan kaldırılmıştır. Ayrıca tebliğ ile SOX paralelinde denetimden sorumlu komite kurma zorunluluğu getirilmiştir. Buna göre hisse senetleri borsada işlem gören ortaklıklar; yönetim kurulu tarafından kendi üyeleri arasından seçilen ve doğrudan icra fonksiyonu üstlenmeyen ve yönetim konularında murahhaslık sıfatı taşımayan en az iki üyeden müteşekkil denetimden sorumlu komite kurmak zorundadır. Denetimden sorumlu komitenin görevleri; ortaklığın iç kontrol yapısının işleyişinin ve etkinliğinin gözetimini yapmak, ortaklığın muhasebe sistemi, finansal bilgilerin yıllık ve ara finansal raporların kamuya açıklanması, bağımsız denetimi, bağımsız denetim kuruluşunun seçimi, denetim sözleşmelerinin hazırlanarak bağımsız denetim sürecinin başlatılması ve bağımsız denetim kuruluşunun her aşamadaki çalışmalarıdır.

SOX paralelinde, denetimden sorumlu komite kamuya açıklanacak yıllık ve ara mali tabloların, ortaklığın izlediği muhasebe ilkelerine, gerçeğe uygunluğuna ve doğruluğuna ilişkin olarak ortaklığın sorumlu yöneticileri ve bağımsız denetçilerinin görüşlerini alarak, kendi değerlendirmeleriyle birlikte yönetim kuruluna yazılı olarak bildirir. Yine SOX hükümlerine paralel olarak mali tablo ve yıllık rapor hazırlanması ve bildirimine ilişkin yönetim kurulunun sorumluluğu ciddi biçimde arttırılmıştır. Bu doğrultuda, mali tablo ve raporların kurulun muhasebe standartları ile genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun olarak hazırlanmasından sunulmasından kendilerince incelendiğinden, gerçeğe uygunluğu ile doğruluğundan Türk Ticaret Kanunu ve sermaye piyasası mevzuatı çerçevesinde ortaklık ve aracı kurumun yönetim kurulu sorumludur.¹⁶³

¹⁶³ AKSOY, a.g.e., s.157.

Ülkemizde iç kontrol ve iç kontrol sistemine ilişkin temel SPK düzenlemesini SeriX No: 16 “Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğ” oluşturmaktadır. İç kontrol sisteminin değerlendirilmesi konusunda Kurul X/16 seri nolu tebliğin 28. maddesinde; “iç kontrol sistemi yönetim politikalarına uymak da dahil olmak üzere işlerin düzenli ve etkin yürütülmesi, varlıkların korunması, hata, hile ve usulsüzlüklerin önlenmesi ve belirlenmesi, muhasebe kayıtlarının doğru ve eksiksiz olması ve mali bilgilerin güvenilir olarak zamanında derlenmesi amacıyla işletmede uygulanan organizasyon planı ile bunlara ilişkin tüm yöntemleri kapsar”¹⁶⁴ hükme bağlanmıştır.

ABD’de yaşanan küresel muhasebe ve denetim skandalları neticesinde çıkartılan Sarbanes Oxley Yasası paralelinde ülkemizde Sermaye Piyasası Kurulu X/19 Seri Nolu “Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ”i yayınlamıştır.2002 yılı içinde çıkartılan SPK tebliği ile SOX doğrultusunda su ek düzenlemeler getirilmiştir.¹⁶⁵

. ABD’de SOX ile dış denetçilerin, borsaya kote şirketlerin iç kontrol sistemlerinin oluşturulmasında sorumluluk almaları yasaklanmıştır. Bu yasaklama, iç kontrol sisteminin kurulmasının danışmanlık hizmetleri arasında olmasından kaynaklanmıştır.Tebliğ ile SOX paralelinde, denetimden sorumlu komite kurma sorumluluğu getirilmiştir. Denetimden sorumlu komite, ortaklığın iç kontrol sisteminin işleyişinin ve etkinliğinin gözetimini yapar. Ayrıca kamuya açıklanacak yıllık ve ara mali tabloların, ortaklığın izlediği muhasebe ilkelerine, gerçeğe uygunluğuna ve doğruluğuna iliksın ortaklığın sorumlu yöneticileri ve bağımsız denetçilerinin görüşlerini alarak kendi değerlendirmeleriyle birlikte yönetim kuruluna yazılı olarak bildirir.

. SOX hükümlerine paralel olarak mali tablo ve yıllık rapor hazırlanması ve bildirimine ilişkin yönetim kurulunun sorumluluğu ciddi biçimde arttırılmıştır.

¹⁶⁴ S.P.K. “Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğ”, Seri X, No: 16, Resmi Gazete Sayı: 22570, 04.02.1996

¹⁶⁵ AKSOY, a.g.e, s. 160-161

IV.BÖLÜM

ETKİN BİR İÇ KONTROL SİSTEMİNİN OLUŞTURULMASI

Öncelikle iç kontrol sistemiyle ilgili eksiklikler ve riskler üzerinde durulup, etkin bir iç kontrol sisteminin oluşturulabilmesi için gerekli unsurlar anlatılacaktır. Etkin bir iç kontrol düzeni; önemli risklerin yönetilmesini, mali(finansal) ve işletme bilgilerinin doğruluk ve güvenilirliğinin gözlenmesini olanaklı kılar.

4.1.İç Kontrolle İlgili Eksiklikler Ve Riskler

Özellikle son yıllarda bankacılık krizlerinin çoğunun, yetersiz iç kontrol sistemlerinden kaynaklandığı, bankaların yetersiz iç kontrol sistemlerinin bulunması sebebiyle finansal kayıplara uğradığı ve prestijlerini kaybettikleri görülmüştür. Dünyaca ünlü birtakım bankaların (Daiwa ve Baring Bankaları) etkin bir iç kontrol sisteminin kurulmamış olması nedeniyle çok büyük zararlara uğradığı görülmüştür. Bu anlamda bir kamu bankası irdelenmiş olup gözlenen eksiklikler ve risklere değinilmiştir.

İç kontrol sisteminde eksikliklerin olması; bankanın itibarının zedelenme riskini artırır, finansal ve yönetsel raporlamada bilgilerin güvenilirliğini zedeler, bankaların beklenilmeyen zarar ve kayıpların meydana gelme riskini artırır.

İç kontrol sistemi ne kadar iyi tasarlanmış ve yürütülüyor olursa olsun, işletmenin finansal raporlama hedeflerine ulaşmasında sadece makul bir güvence sunar. İşletme hedeflerine ulaşılması iç kontrolün doğal sınırlamalarından etkilenmektedir. Karar verme aşamasındaki kişisel yargıların hatalı olabilmesi, bu hatalar nedeniyle bir takım aksaklıkların oluşabilmesi gibi iç kontrole ilişkin doğal sınırlamalar iç kontrol sisteminin başarısını etkileyebilir. Örneğin işletmenin bilgi işlem elemanı satış işlemlerine ilişkin sisteme yapılan giriş sürecini bilmezse, yeni bir ürün grubuna iliksin satış sürecindeki değişiklikleri yanlış tasarlayabilir. Diğer taraftan bu değişiklikler doğru tasarlanmış ancak tasarımı program diline çeviren personel tarafından yanlış anlaşılabilir. Ayrıca IT tarafından üretilen bilginin kullanımında da hatalar oluşabilir. Örneğin; yönetim tarafından belirli tutarın üzerindeki işlemlerin gözden geçirilmesi için otomatik kontroller tasarlanmış olabilir ancak yöneticiler bu raporların

amacını anlamamış olabilirler böylece gözden geçirme veya olağanüstü durumların incelenmesinde sistem başarısız olabilir.

4.1.1.Eksiklikler

-İç kontrol yapısının tasarlanmasındaki eksiklikler; kontrol yapısının ayrıntılı planlanmasındaki yetersizlik, kontrol amaçlarıyla uyumlu görevlerin ayrımının yokluğu, varlıkları korumak için yeterli olmayan koşullar gibidir.

-Zaman; denetim riskine ve önemlilik düzeyine göre belirlenen denetim düzeyinin üzerine çıkılması, yalnızca zaman ve maliyet artışına yol açmaktadır. Denetim ekibinin kıdemsiz elemanları tarafından yürütülen denetimde, üst yöneticilerin ve partnerlerin kalite kontrol amacıyla yaptıkları gözden geçirme faaliyeti için harcanan sürenin uzunluğu, iç kontrol faaliyetinin eksikliklerindedir. Bununla birlikte, iç kontrol sistemi oluşturulurken koşullarda zamanla meydana gelecek değişikliklerin kontrol önlemlerini zayıflatabileceği ve kontrol maliyetlerini de arttırabileceği göz önünde tutulması gerekmektedir.

-İç kontrol yapısının maliyetinden doğan engeller; iç kontrolün maliyetinin bir taraftan kontrol edilecek unsurların değerleriyle ve diğer taraftan karşılaşılabilecek risklerle orantılı olması gerekmektedir. Örneğin, bir işletmede miktar olarak varlıkların % 70'ni teşkil eden stoklara uygulanacak sıkı bir iç kontrol yapısının yanında, değer olarak % 30'unu teşkil eden varlıklara sıkı bir iç kontrol yöntemi uygulanmayabilir. Çünkü, iç kontrolün maliyeti sağlanacak faydadan yüksek olacaktır.¹⁶⁶

İç kontrol sisteminin kurulmasında ve çalışmasında işletmenin katlandığı kayıp ve harcamalar iç kontrol sisteminin maliyetidir. İşletmede uygulanan iç kontrol usul ve yöntemleri arttıkça, iç kontrol sisteminin maliyeti de artar.İç kontrol usul ve yöntemlerinin maliyeti hiçbir zaman elde edilmesi beklenen faydayı asmamalıdır. Burada fayda olarak anlaşılması gereken şey iç kontrol sisteminin tanımında belirtilen amaçlara ulaşılmasında başarısızlık olasılığının azaltılmasıyla tasarruf edilen maliyetlerdir.¹⁶⁷

¹⁶⁶ ZORLUOĞLU; a.g.e., s.79.

¹⁶⁷ Mitat KOYUNCU, "Bankalarda İç kontrol Sistemi", Yayımlanmamış Tez, 1999, s 25

-Bilgi ve insan kaynakları yetersizliği; denetçi, bilgi ve insan kaynağının yetersizliği nedeniyle ihtiyaç duyduğu bilgileri zamanında temin edemediği için denetim aksamaktadır. Planlamadan denetim raporunun hazırlanmasına kadar olan süreçte ortaya çıkan tecrübesiz personel, yetersiz bilgi ve gereksiz denetim adımları gibi eksiklikler söz konusudur.İç kontrol elemanlarının zayıf noktaları; herhangi bir sınava tabi tutulmadan, salt atamaya yetkili amirlerin takdiriyle atamalarının yapılmış olması, sınavsız atanan iç denetçilerin yaşları için herhangi bir kayduşartın konulmamış olmasıdır. Yaş ayırmıcılığı tasvip edilmese de emekliliği gelmiş bir denetim elemanının iç denetime sağlayacağı katkı tartışmalıdır.

İç kontrol sistemi; iç kontrol elemanlarının sorumluluklarını yadsımlarından veya kötüye kullanmalarından, insanların yanlış ve yetersiz davranışlarından olumsuz etkilenir.Ayrıca örgüt içerisinde yeterli düzeyde bir kontrol bilincinin olmayışı da iç kontrol sisteminin eksikliklerindedir.

-Gecikmeler; gecikmelerden dolayı, raporlama dönemi ve denetim raporlarının düzenlenmesi arasında süre büyümekte bu ise ilgilileri olumsuz etkilemektedir.

-İç kontrol elemanlarının statüsüzlüğü; denetim elemanlarının fonksiyonel bağımsızlığa sahip olduğu, uluslararası denetim standartlarının geçerliliğini koruduğu, nitelikli insan kaynağının denetim hizmetine verildiği ve denetimi sınırlayan durumların olmadığı bir örgüt ikliminde etkili bir iç kontrolden bahsedilebilir. Fonksiyonel bağımsızlıktan maksat, hem denetlenenden hem de tüm dış müdahalelerin etkisinden uzak kalabilmektir. Bunu sağlayamayan iç kontrol, er veya geç güven sendromu yaşayacaktır.

İç kontrol elemanlarının statüleri ve saygınlık düzeylerini doğrudan etkileyen hususlardan birisi de sahip oldukları özlük haklarıdır.En prestijli denetim elemanı olması hedeflenen iç kontrol elemanlarının en azından, eşit işe eşit ücret ilkesi gereği, diğer denetim elemanları ile aynı haklara sahip olmalıdırlar. Ücretler, maddi bir haktan ziyade mesleğin itibarı ve kendisine verilen değerin bir ifadesi olarak görölmektedir.

-İç kontrolün bağımsızlığı; iç kontrolün bağımsız ve tarafsız bir faaliyet olabilmesi, kendi kaynaklarını kendisinin yönetmesiyle mümkündür.

-İç kontrolün yönetilememesi durumu; İç Kontrol Birimi Başkanlıklarının sevk ve idaresinden sorumlu kişinin ne olduğuna karar verilememiş olmasıdır. Birimin başındaki kişi koordinatör müdür? Yoksa Başkan mıdır? Kamu görevlisinin birinci sicil

amirinin kimin olması gerektiği konusundaki ilke; ‘birlikte çalışma’dır. Sadece üst yöneticiler yetkili olursa, iç kontrol elemanlarının kendi üst yöneticileriyle görüşme fırsatı bile yakalayamıyorken üst yöneticinin bir de iç kontrolöre sicil doldurması mümkün değildir.

Kamu bankasındaki iç kontrolün sağlıklı işlemesi, layık olduğu statüye kavuşması ve uygulamada birliğin sağlanabilmesi için idare konusundaki kararsızlığın son bulması, gerçeklerin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

İç kontrol sistemi, işletme yönetiminin bilinçsiz müdahalelerinden veya önemsememesinden olumsuz etkilenir ve bunlar iç kontrol sisteminin yeterli bir şekilde kurulmasını önleyen hususlardır.

-Yolsuzlukla mücadele konusunda yetersizlik; yolsuzluk, hile, sahtekârlık, emniyeti kötüye kullanma ile nitelendirilebilecek hukuk dışı fiillerdir. Kurumun her kademesinde suiistimal yapanlar bulunabilir. İç kontrol sisteminin ya da herhangi bir profesyonel danışman grubunun suiistimleri engelleyeceğinin garantisi yoktur. İç kontrol, suiistimal riskinin üst yönetim tarafından doğru bir şekilde belirlenmesini ve değerlendirilmesini sağlar. Bir iç kontrol faaliyetinin varlığının, sıklıkla, suiistimal davranışlarını caydırıcı bir etken olduğu kabul edilir.

Yeterli ve etkin bir iç kontrol sistemi hata ve hilelerin önlenmesi konusunda yüzde yüz güvence veremez. İşletme yönetimi, iç kontrol sistemini değerlemede sistemin kendisinde mevcut sınırlamaları göz önünde bulundurmalıdır.

-Yasal düzenlemelerde eksiklik; iç kontrol elemanlarının yolsuzluklarla, suiistimallerle mücadelede etkin bir rol üstlenip üstlenmeyecekleri, ön inceleme yapıp yapamayacakları hususları yasal çerçevede netliğe kavuşturulmalıdır.

-Kontrol yapısının faaliyetindeki başarısızlıklar; bunlar, muhasebe bilgisinin yanlış ifade edilmesini bulma veya önlemede belirlenmiş kontrollerin başarısızlığına ilişkin kanıtları, muhasebe prensiplerinin kasıtlı olarak yanlış uygulanmasına ilişkin kanıtları, yetkiyle ilgili belirlenmiş kontrollerin çalışanlar tarafından uygulanmadığına ilişkin kanıtları içerir.

-İç kontrol – iç denetim – teftiş rollerinin karmaşası; iç kontrol, iç denetim ve iç mali kontrol kavramlarının ne ifade ettiği tam olarak bilinmemektedir. Teftiş kurulları ile iç kontrol arasındaki görev, yetki ve sorumluluk sahası netliğe kavuşturulmasından evvel iç kontrol, iç mali kontrol ile iç denetim arasındaki berrak olmayan kavramsal durum netleştirilmelidir. İç kontrol iç denetimi kapsar, iç denetim sadece mali denetim

yapar. Halbuki, iç kontrol sisteminin yeterliliğini ve etkililiğini değerlendirecek, eksiklik ve zayıflıklarını ortaya koyup varolan yapının geliştirilmesi için tavsiye getirecek olan iç denetimdir.

Gerek Yönetmelik, gerek 03.10.2001 tarih BDDK.RGTAD.-II.1-8111 sayılı BDDK yazısı ve gerekse de Yönetmeliğin Uygulanmasına İlişkin 1 Sayılı Taslak Tebliğ'de belirtilen esaslar kapsamında, İç Kontrol Merkezi ile Teftiş Kurulu arasındaki temel farklılıkları aşağıdaki şekilde sıralamak mümkün olacaktır.¹⁶⁸

Teftiş, bankanın günlük faaliyetlerinden bağımsız, iç kontrol ise günlük faaliyetlerin ayrılmaz bir parçası olarak yerine getirilir. Teftiş süreci müfettişlerce, iç kontrol süreci ise iç kontrol merkezine bağlı elemanlarca yerine getirilir. Teftiş kurulu çalışmaları Teftiş kurulu Yönetmeliği, iç kontrol merkezi çalışmaları İç kontrol merkezi Yönetmeliği ile düzenlenir. Teftiş, bankanın tüm faaliyetlerini ve birimlerinin yanı sıra iştiraklerini de kapsar. İç kontrol merkezi çalışmaları ise bankanın tüm bankacılık faaliyetlerini ve işlemlerini kapsamaktadır. İç kontrol sisteminin yeterliliğinin ve etkinliğinin incelenmesi ve değerlendirilmesi teftiş kurulu denetim çalışmalarına dahildir. İç kontrol sisteminin işleyişi, banka müfettişleri tarafından incelenir. İç kontrol sürecinin etkinliği ve bu sürece ilişkin politikalara ve uygulama usullerine uyulup uyulmadığının izlenmesi görevi, nihai olarak teftiş kuruluna tarafından yerine getirilir.

Teftiş, gerektiğinde soruşturma yapılmasını, ifade alınmasını, savunma istenilmesini, belge ve bilgilere el konulmasını, gerekli görülmesi halinde sorumlu personelin inceleme sonuçlandırılıncaya kadar işten uzaklaştırılması gibi eylemleri de kapsarken İç kontrol merkezinin bu tür yetkileri bulunmamaktadır. İç kontrol faaliyetlerinden bazılarının teftiş kurulunca gerçekleştirilmesinin kararlaştırılması halinde, diğer kontrol faaliyetlerinin nasıl ifa edileceği iç kontrol merkezi tarafından saptanır. Bu kapsamda bazı iç kontrol faaliyetleri teftiş kurulu tarafından yerine getirilebilir ancak teftiş faaliyetleri iç kontrol merkezi tarafından yerine getirilemez.

Bankanın iç kontrol sistemi ile risk yönetimi sisteminin müfettişlerce risk odaklı olarak incelenir. Bankanın her faaliyeti ve her birimi iç kontrol kapsamına girmekle birlikte Teftiş kurulu ve faaliyetleri bu kapsam dışındadır.

-İşletmenin büyüklüğü ve faaliyetlerin karmaşıklığı; etkin bir iç kontrol sisteminin karşılaştığı sorunlardandır. Faaliyetlerin karmaşıklığı ve işletmenin

¹⁶⁸ BDDK (2002), (TASLAK), Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmeliğin Uygulanmasına İlişkin 1 Sayılı Tebliğ,

büyükluğu zaman kaybına ve maliyet artışına sebep olmaktadır. Hatta iç kontrol sistemi, işletmenin faaliyette bulunduğu sektör ve bu sektörün içinde bulunduğu sorunlardan, sıra dışı ve önceden öngörülmeleyen karmaşık işlem türlerinin dogmasından etkilenir ve böylece iç kontrol sisteminin yeterli bir şekilde kurulması önlenir.

-Teknolojik yenilikler; yetersiz bilgi düzeyine sahip iç kontrol elemanları yeni teknolojik gelişmelere ayak uyduramadıkları taktirde teknolojik yenilik iç kontrol sistemi için bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca değişen işletme ortamı ve çevre koşullarına uyum konusunda yetersiz kalınmasından etkilenir ve bunlar iç kontrol sisteminin yeterli bir şekilde kurulmasını önleyen hususlardır.

-Bürokrasi; iç kontrol usul ve yöntemlerinin uygulanması işletme içinde bürokrasiyi artırır. İşlemlerin yürütülmesinde daha fazla belge ve işgücü harcanır. Ayrıca, bürokratik işlemler nedeniyle işlerin gecikmesi, karlılık ve verimliliğin düşük düzeyde gerçekleşmesine yol açtığı için bir kayıp söz konusu olabilir.¹⁶⁹

-İletişim eksikliği; iç kontrol sisteminin yapısı, kullanılan bilgi iletişim sistemi, bilgilerin toplanması, kaydedilmesi, özetlenmesi ve korunmasındaki imkanlardan etkilenir ve bunlar iç kontrol sisteminin yeterli bir şekilde kurulmasını önleyen hususlardır.

- İç kontrolle bazı memurların ve çalışanların incitilebileceği düşüncesi; bu düşünceye özellikle aile şirketlerinde rastlanılmaktadır. Ayrıca bazı işletmelerde uzun senelerden beri çalışan memurlar ve işçiler bulunabilir. Burada karşılıklı sevgi ve saygı yer almıştır. Bu durumlarda kontrol olanağı azalır.¹⁷⁰

- Gizli sahaların varlığı; bazı işletmelerde satış fiyatları gizli tutulur. Bu durumda da mümkün olduğu kadar az personelin müşteri faturaları ile ilgilenmesi gerekmektedir. Bu durum işletme amirini, aynı grup personele sipariş kabulünü, fatura hazırlanmasını, müşteri hesaplarını ve ödemelerini, teslim etmeye zorlamaktadır. Bu da iç kontrolün uygulanmasını güçleştirmektedir.¹⁷¹

-Hiyerarşi düzeninden doğan engeller; iç kontrolü sınırlayan hususlardan ilki yapının içinde bulunduğu hiyerarşik düzenden ve yöneticilerin yetkilerinden kaynaklanabilmektedir. İyi uygulanan bir iç kontrol yapısı, yöneticilerin yolsuzluklarını önlemektede de riski tamamen ortadan kaldırmamaktadır. Yöneticilerin yolsuzlukları

¹⁶⁹ Levent UYSAL, "İşletmelerde İç Kontrol Sistemi ve Bir Uygulama", Yayınlanmamış Tez, 2001, s 21

¹⁷⁰ ZORLUOĞLU; a.g.e., s.80.

¹⁷¹ DİRİMTEKİN; a.g.e., s.74.

çeşitli biçimlerde olabilir. Örneğin; kişisel harcamalarını işletme giderleriymiş gibi gösterip işletme hesaplarına katmaları.¹⁷²

-Yanlış karar süreçleri; iç kontrol sisteminin başarısı, bu süreçte karar verme aşamasındaki kişisel kararların hatalı olabilmesi ve bu hatalardan dolayı bir takım aksamalar ortaya çıkması gibi, iç kontrol sisteminin doğasında olan sınırlamalardan etkilenir. Ayrıca, bilişim sistemleri tarafından üretilmiş olan bilgilerin kullanımında da hatalar söz konusu olabilir. Bu kapsamda; otomasyona dayalı kontroller belli bir tutarın üstündeki işlemlerin işletme yönetimi tarafından gözden geçirilmesine imkan vermek için tasarlanmışken, işletme yöneticileri bu raporların amaçlarını anlamayabilir, dolayısıyla gözden geçirme sırasında ya da olağandışı hususların incelenmesinde sistem başarısız olabilir.

Ayrıca işletme yönetimi, bazı durumlarda, satış gelirlerini olduğundan fazla göstermek üzere müşterilerle standart dışı satış sözleşmesi yapmak amacıyla iç kontrol sistemini etkisiz kılabilir. Buna ilave olarak, belirlenmiş kredi limitlerini aşan işlemleri tespit eden ve raporlayan yazılım programları, çeşitli amaçlarla, kullanım dışı bırakılabilir.

4.1.2.Riskler

Risk, bir işleme ilişkin bir parasal kaybın ortaya çıkması veya bir giderin ya da zararın doğması nedeniyle ekonomik faydanın azalması ihtimalidir. Risk, gelecekteki belirsizlik nedeniyle bir işletmenin, nakit akımlarında ortaya çıkabilecek düzensizlik ve bu düzensizliğe bağlı olarak ödeme güçlüğü ya da umulandan daha yüksek oranlarda borçlanmak zorunda kalma tehlikesini ifade eder.

Kontrol riski; bir hesap bakiyesinde, iç kontrol yapısı politika ve prosedürleri tarafından zamanında önlenemeyen veya ortaya çıkarılmayan önemli bir hatanın meydana gelmesi riskidir. Kontrol ortamı doğası, muhasebe sistemi ve konulan kontrol prosedürleri kontrol risk düzeyini etkilemektedir.

Kontrol riski denetçinin, iç kontrol sistemi tarafından bulunamayan veya bulunmuş olup da önlenemeyen katlanılabilir hata tutarını aşan hataların olabilirliğini belirleyen ölçüdür.¹⁷³

¹⁷² SALTİK; "İç Kontrol Standartları", <http://www.butce.org/Html/dergi/26/nsaltik.pdf>, (24.04.08)

Kontrol riski bir işletmenin iç kontrol yapısının etkinliğinin bir fonksiyonudur. Etkin bir iç kontrol yapısının varlığı kontrol riskini azaltırken tersi durumda kontrol riski artacaktır. İç kontrol yapısının etkisiz olması halinde ise, kontrol riski maksimum yani %100 olarak belirlenebilir. Ancak asla %0 olarak belirlenemez. Kontrol riskinin düzeyi ile denetçinin yapacağı çalışmanın kapsamı arasında doğru bir orantı vardır. Kontrol riski yükseldikçe denetçi daha fazla çalışma yapmak zorunda kalır.

İç kontrol elemanı, iç kontrol yapısını tanıdıktan sonra kontrol riskini belirlemek zorundadır. İlk olarak, kontrol çevresinin gözden geçirilmesi ile başlar. Eğer yönetimin düşüncesi, kontrolün önemsiz olduğu yönünde ise detaylı kontrol prosedürlerinin güvenilirliği şüphelidir. Bu durumda en iyi seçim, kontrol riskinin tüm hedefler için maksimum olduğunu farz etmektir. Diğer yandan, yönetimin olaya bakışı olumlu ise denetçi; kontrol ortamı, muhasebe sistemi ve kontrol prosedürlerinin alt unsurları içindeki özel politika ve prosedürleri bulundurur.

Kontrollerin etkinliğini belirlemek için, denetçi; uygunluk testleri adı da verilen kontrol testleri uygular. Kontrol testleri, iç kontrol yapısı politika ve prosedürlerinin tasarlanışının ve uygulanışının etkinliğini belirlemede denetçiye kanıt sağlarlar.

Kontrollerin etkin olması halinde kontrol riski, maksimumun altında değerlendirilebilecektir. Aksi halde, kontrol riski maksimum değerlendirilecek ve buna göre maddilik testlerinin uygulanmasında gerekli değişiklikler yapılacaktır.

İşletmenin muhasebe ve iç kontrol sistemlerinin önemli hataları önleme veya tespit etme ve düzeltmedeki etkinliğinin değerlendirilmesi, kontrol riskine ilişkin ilk belirlemenin yapılması sürecidir. İşletmelerin muhasebe ve iç kontrol sistemlerinde doğal risk unsurları bulunduğundan her zaman bir miktar kontrol riski mevcut olacaktır. Sıfırlanması mümkün olmayan ve iç kontrol yapısının bir fonksiyonu olan kontrol riski, iç kontrol yapısının etkinliğinin arttığı durumlarda azalan bir eğilim gösterir.¹⁷⁴

400 ve 401 nolu uluslararası denetim standardında denetçilerin iç kontrol sistemi ve kontrol riskini değerlendirirken dikkat etmeleri gereken hususlar yer almaktadır. ISA

¹⁷³ William C.Boynton, Walter G.Kell, Modern Auditing, John Wiley and Sons Inc.Usa 1996, s.233

¹⁷⁴Barış SİPAHİ, <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/67MaliCozum/14%20baris%20sipahi.pdf> (05.04.2007), s.2

401 “Bilgi Teknolojileri Ortamında Denetim” adlı standart ile; denetçinin bilgi teknolojileri ortamının denetimi nasıl etkileyeceğini dikkate alması gerekmektedir.

Denetimin genel amacı ve alanı, bilgi teknolojileri ortamına göre değişmez, buna rağmen bir bilgisayarın kullanımı; mali bilgilerin islenmesini, depolanmasını ve firma tarafından uygulanan muhasebe ve iç kontrol sistemlerini etkileyebilir.

Denetçi; denetleme riskini kabul edilebilir derecede düşük bir seviyeye düşürmek için denetleme usullerinin tasarımında bilgi teknolojileri ortamını göz önüne almalıdır.

Kontrol riskinin başlangıç belirlemesi, kontrol ortamının denetçi tarafından öğrenilmesi sırasında baslar ve muhasebe sistemi hakkında bilgi toplarken devam eder. Şayet yönetim, kontrollere karşı iyi bir tutum içinde ise başlangıç kontrol riski maksimum düzeyin altında belirlenebilir.

Kontrol riskinin değerlendirilmesi; denetçi, her mali tablo iddiası ile ilgili olarak iç kontrol yapısının unsurlarını tanıyıp, mali tabloların denetlenebilirliği konusunda bir karar verdikten sonra, kontrol riskinin ilk değerlendirmesini (başlangıç değerlendirmesi) gerçekleştirip, kontrol testleri ile ilave kontrol testlerinin uygulanması sonucu elde ettiği kanıtları analize tabi tutar ve bunun sonrasında, maddilik testlerinin yapısı, zamanlaması ve kapsamını belirlemede bir temel oluşturmak üzere kontrol riskinin son değerlendirmesini yaparak değerlendirilmiş kontrol risk düzeyini belirler.

Kontrol testlerinin sonuçları ve sağlanan kanıtların türü, kaynağı ve zamanlılığı ile birbirleriyle ilişkileri denetçinin uygulayacağı maddilik testlerine yön vereceğinden, bu hususlar kontrol riskinin son değerlendirmesinde önemle incelenir. Kontrol riskinin son değerlendirmesi hem sayısal hem de sözel olarak yapılabilir. Kontrol testlerinde bulunan sapmaların miktarı önemli bir boyuta sahipse, kontrollerin etkin olmadığı kanısına varılabilir. Ancak bu konuyla ilgili kesin bir hükme varmadan önce bu durumun sebeplerini araştırmakta fayda vardır. Bu sayede söz konusu sapmaların hata ve düzensizliklerden kaynaklanıp kaynaklanmadığı tespit edilebilir.

Önemli risklerin belirlenmesi denetçinin profesyonel yargısını gerektirir. Örneğin sistematik bir süreç sonunda oluşan rutin ve kompleks olmayan işlemler önemli hata bulunma riski düşük olduğu için daha düşük doğal riske sahiptir. Riskin doğasını düşünürken birçok faktörü göz önünde bulundururuz: Örneğin riskin hile riski olup olmadığı konusu önemlidir. Riskin hile riski olduğu tespit edilirse bu risk önemli risk olarak kabul edilir ve ilgili denetim programında ayrıca incelenir. Önemli riskler

genellikle aşağıdaki durumlar sonucunda meydana gelen rutin olmayan önemli işlemler sonucunda oluşur:

- Bilgilerin toplanması ve işlenmesi sürecinin manuel olarak yapılması,
- Kompleks hesaplamalar ve muhasebe prensiplerinin olması,
- Rutin olmayan işlemlerin içeriğinden dolayı riskler üzerinde etkili kontrollerin uygulanmasının zor olması.

Önemli risklerle ilişkili olarak müşterinin kontrollerinin anlaşılması etkili bir denetim yaklaşımı geliştirilmesinde gerekli bilgiyi sağlar.¹⁷⁵

Denetçi iç kontrollerin tasarımı ve uygulanması ile ilgili dikkatini çeken önemli zayıflıklardan işletme yönetimini haberdar etmelidir. Eğer denetçi kontrollerin yetersiz olmasından kaynaklanan önemli hatalara ilişkin riskleri tanımlarsa veya denetçinin işletmenin risk değerlendirme sürecinde bir zayıflık olduğuna dair yargısı oluşursa bu durumda denetçi iç kontrol zayıflığına ilişkin işletme yönetimini bilgilendirecektir.

Bu standarda göre denetçi aşağıdaki hususları belgelendirmelidir:

- İşletmenin finansal tablolarında hata veya hileden kaynaklanan önemli hatalara ilişkin denetim ekibi içinde yapılan tartışmalar ve alınan önemli kararlar,
- İşletme, çevresi ve iç kontrol unsurlarına ilişkin finansal tablolardaki önemli hatalara ilişkin riskin belirlenmesi için edinilen bilgiler,
- Finansal tablo seviyesinde ve iddia seviyesinde önemli hatalara ilişkin tanımlanan risk değerlemeleri.¹⁷⁶

4.2 Bankacılıkta Etkin Gözetim ve Denetime İlişkin Temel Prensipler

Bankacılıkta gözetim ve denetim işlevinin temel amacı, mali sistemde istikrarı ve güveni temin etmek ve böylece ödünç alan ve ödünç verenlerin maruz kalacakları riskleri en aza indirmektir.

Gözetim ve denetim otoritesi, iyi banka yönetimini teşvik etmeli ve mali piyasalarda şeffaflığın ve denetimin artırılmasını sağlamak suretiyle piyasa disiplininin oluşturulması ve muhafaza edilmesini desteklemelidir. Gözetim ve denetim otoritesi bir

¹⁷⁵ BİLGİN, a.g.e, s.102-103

¹⁷⁶ ISA 315.122

bankanın yaptığı işi tam olarak anlamalı ve taşıdığı risklere ilişkin etkin risk yönetimi yapmasını sağlamalıdır.

Etkin bankacılık gözetim ve denetimi her bankanın risk profilinin bilinmesini ve denetime ilişkin kaynakların uygun olarak dağılımını gerektirir. Gözetim ve denetim otoritesi, bankaların taşıdıkları riskler için yeterli kaynak bulundurmalarını (sermaye, güvenilir yönetim, etkin kontrol sistemi, muhasebe kayıtları gibi) temin etmelidir.

Diğer ülkelerin gözetim ve denetim otoriteleri ile dayanışma ve işbirliği içinde olunmalıdır. Bu husus özellikle sınır ötesi faaliyet gösteren bankaların denetiminde daha fazla önem taşımaktadır.

Bankacılıkta gözetim ve denetim sistemi, uygun maliyet ve yüksek kalitede finansal hizmet sunan etkin ve rekabete açık bir bankacılık sistemini teşvik etmelidir. Bankalara ve mali sisteme tanınan risk taşıma toleransının azaltılması ve daha zorlayıcı ve maliyeti daha yüksek olan bir denetim sisteminin öngörülmesinin yeni kaynakların yaratılması ve dağıtılmasında ters yönlü bir etki yaratması kaçınılmazdır.

Bankacılıkta etkin gözetim ve denetimin sağlanmasında gerekli çeşitli altyapı unsurları bulunmaktadır. Bunların olmaması durumunda gözetim ve denetim otoriteleri gerekli altyapının oluşturulması konusunda hükümeti ikna etmeli, hatta bunların belirlenmesi ve geliştirilmesinde doğrudan görev almalıdırlar. Bazı ülkelerde bankalara faaliyet izni verilmesine ilişkin yetki ve sorumluluk ayrı bir otoriteye verilmiştir.

Bankacılıkta gözetim ve denetime ilişkin bu prensipler güvenilir bir gözetim ve denetim sisteminin sağlanmasına yönelik gerekli altyapıyı oluşturmaktadır. Gözetim ve denetim otoriteleri yerel bankacılık sektörünün maruz kalabileceği riskleri ve mevcut altyapıyı dikkate almalıdır. Bankacılıkta gözetim ve denetim, piyasa koşullarındaki değişimlere cevap verebilecek nitelikte dinamik bir işlev olmalıdır. Gözetim ve denetim otoriteleri, değişen koşullara ve yeni gelişmelere göre politika ve uygulamalarını periyodik olarak gözden geçirmelidirler.

Bankacılıkta gözetim ve denetim, mali piyasalarda istikrarın sağlanmasına yönelik mevcut düzenleme ve uygulamalar bütününe önemli bir parçasıdır. Gözetim ve denetimi de içine alan bu düzenlemeler şunlardır;

- Güvenilir ve doğru makroekonomik politikalar,
- Gelişmiş ve sağlam kamu altyapısı,
- Etkin piyasa disiplini,
- Bankalardaki problemlerin etkin biçimde çözümlenmesine yönelik prosedürler,

-Sistemi korumayı sağlayan uygun mekanizmalar.

Basel Komitesi 1998 yılında yirmi beş maddeden oluşan, “Bankacılıkta Etkin Gözetim ve Denetime İlişkin Temel Prensipler” i yayınlamıştır. Bu prensipler, tüm ülkelerde ve uluslararası alanda gözetim ve denetim otoriteleri ve diğer kamu otoritelerince başvurulacak temel bir kaynak olmuştur.

Basel Komitesi; bankacılık sektöründe gözetim ve denetim ile risk taşıyan diğer alanlara ilişkin yol gösterici nitelikte birçok doküman yayınlamış ve standartlar belirlemiştir. Bunlardan biri, dünyada banka iç denetiminin esaslarını oluşturan en ciddi çalışmalarından olan “Bankalarda İç Denetim Sistemleri” adlı dokümandır. Bu dokümanda üye ülkelerdeki banka iç denetim sistemlerine ilişkin uygulamalar ve Komitenin daha önce yaptığı çalışmalara paralel olarak iç denetime ilişkin aşağıdaki temel prensipler tanımlanmıştır.

1. Prensip: Bankacılık gözetim ve denetim otoritesinin amaçları ve sorumlu oldukları kuruluşlara ilişkin yetkileri açıkça tanımlanmalı, bankacılık gözetim ve denetimi konusunda faaliyetlerine ilişkin bağımsızlığı ve yeterli ölçüde kaynağı bulunmalıdır. Ayrıca, gözetim ve denetim sisteminin, bankaların kuruluş izinleri ve denetimlerinin devamlılığının sağlanmasına, güvenilir ve sağlıklı bir sistem içinde yasalara uyma zorunluluğuna ve denetim elemanlarının yasal olarak korunmasına ilişkin hükümler içeren yasal bir çerçevesi olmalıdır. Elde edilen bilgilerin gözetim ve denetim otoritelerince paylaşılması ve bu tür bilgilerin gizliliği konusunda yasal düzenlemelerde yer verilmelidir.

2. Prensip: Bankacılık faaliyetlerinde bulunmasına izin verilen ve bu kapsamda denetim ve gözetimin yapılmasına karar verilen kuruluşların faaliyet alanları açıkça tanımlanmalıdır. Banka unvanının kullanımı mümkün olduğu ölçüde kontrol altında tutulmalıdır.

3. Prensip: Bankacılık faaliyetlerinde bulunulmasında izin veren kurumun faaliyet iznine ilişkin esasları belirleme yetkisine ve bunlara uygun olmayan başvuruları reddetme hakkı olmalıdır. Faaliyet iznine ilişkin prosedürlerde en azından bankanın mülkiyet yapısı, genel müdür ve diğer üst yöneticilerin nitelikleri, faaliyet planı, iç denetim sistemi ve sermaye yeterliliğini de içerecek şekilde bankanın mali yapısıyla ilgili projeksiyonların değerlendirilmesine yer verilmelidir. Başvuru sahibinin yabancı bir banka olması durumunda ise ait olduğu ülkenin gözetim ve denetim otoritesinin onayının alınması gerekmektedir.

4. PrensiP: Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, bankaların büyük hissedarlarına ait paylarının ya da bunlar üzerindeki kontrol haklarının el değiştirmesine ilişkin taleplerini inceleme ve reddetme yetkisine sahip olmalıdır.

5. PrensiP: Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, bankaların önemli büyüklükteki ele geçirme faaliyetlerini ve yatırımlarını inceleme ve bu oluşumların banka için yeni riskler yaratmasına ya da denetimin etkinliğini azaltmasına yol açmaması için gerekli kriterleri belirleme yetkisine sahip olmalıdır.

6. PrensiP: Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, bankaların taşıdıkları riskleri karşılayacak şekilde asgari sermaye yükümlülüklerini tanımlamalıdır. Ayrıca, sermayenin banka zararlarını karşılayabilmesine yönelik sermaye alt kalemlerinin tanımlanması gerekmektedir. Uluslararası alanda faaliyet gösteren bankalar için bu standart Basel Komitesi'nin belirlediği Sermaye Yeterliliği Rasyosu'nun altında olmamalıdır.

7. PrensiP: Gözetim ve denetim sistemlerinin en önemli özelliklerinden birisi bankaların kredi verme, yatırım yapma, kredi ve yatırım portföylerini yönetmelerine ilişkin politika, yöntem ve uygulamalarının bağımsız olarak değerlendirilebilmesidir.

8. PrensiP: Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, bankaların aktif kalitesi ve kredi karşılıklarının yeterliliğinin değerlendirilmesine ilişkin oluşturduğu politikaları ve kullandığı yöntemleri yeterli bulmalıdır.

9. PrensiP: Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, bankaların portföylerindeki yoğunlaşmayı belirlemelerine olanak verecek yeterli kapasitede bilgi iletişim ağına sahip oldukları konusunda tatmin olmalıdır. Ayrıca, gözetim ve denetim otoritesi bir kişi ya da gruba verilebilecek kredilerin sınırlandırılmasına ilişkin esasları belirleme yetkisine sahip olmalıdır.

10. PrensiP: Bankaların birbiriyle bağlantılı kuruluşlara verdikleri krediler nedeniyle artabilecek zararlardan korunabilmesi için bankacılık gözetim ve denetim otoritesi bankaların söz konusu bu kuruluşları sürekli gözetim altında bulundurmalarına imkan verecek gerekli düzenlemeleri oluşturmalıdır. Ayrıca, bu riskleri kontrol altına alabilmek ve bilançoya yayılmasını önlemek için bankaların gerekli önlemleri almalarını sağlamalıdır.

11. PrensiP: Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, bankaların uluslararası kredilendirme ve yatırım faaliyetlerine ilişkin olarak ülke ve transfer risklerinin saptanması, izlenmesi ve kontrol edilmesine ilişkin yeterli politika ve uygulamalara

sahip olduklarından ve söz konusu risklerin karşılanması için yeterli rezervlerinin olduğundan emin olmalıdır.

12. Prensiip: Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi bankaların piyasa risklerinin etkin olarak ölçülmesi, izlenmesi ve kontrol edilmesine imkan veren sistemlere sahip olduklarından emin olmalıdır. Piyasa riskine maruz kalındığında, gözetim ve denetim otoritesi üstlenilebilecek piyasa riskine limit getirme ya da sermaye artırımı gibi yaptırımları uygulayabilme yetkisine sahip olmalıdır.

13. Prensiip: Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, bankaların taşıdıkları tüm riskleri tespit edecek, ölçecek, yönetecek, kontrol edecek ve bu riskler için yeterli sermayeyi bulunduracak şekilde geniş kapsamlı bir risk yönetim sistemi (yönetim kurulu ve üst düzey yönetimin izlenme işlevini de içermek üzere) olduğuna ikna olmalıdır.

14. Prensiip: Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, bankaların faaliyetlerinin yapısına uygun ve yeterli iç kontrol sistemlerinin bulunduğundan emin olmalıdır. Söz konusu kontrol sistemleri, yetki ve sorumlulukların paylaşılması, fonksiyonel ayrımlar, fon ödemeleri, aktif-pasif yönetimi, bu işlemlerin mutabakatı ve varlıkların korunmasına ilişkindir. Hem bu iç kontrol sistemleri hem de yasal ve idari düzenlemelere uyulup uyulmadığının kontrolü için uygun iç veya bağımsız dış denetimin fonksiyonları belirlenmelidir.

15. Prensiip: Mali sektörde mesleki ve ahlaki yüksek standartları gelişmesi ve bankacılık faaliyetleriyle bilerek ya da bilmeyerek kötüye kullanımların engellenebilmesi için bankacılık gözetim ve denetim otoritesi müşterini tanı prensibinin uygulanmasına yönelik bankaların uygun politika ve uygulamalarının olduğundan emin olmalıdır.

16. Prensiip: Bankacılıkta etkin gözetim hem yerinde hem de uzaktan denetimi kapsamalıdır.

17. Prensiip: Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, bankaların faaliyetlerini tam olarak anlamalı ve banka yönetimiyle düzenli olarak temaslarda bulunmalıdır.

18. Prensiip: Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, denetim raporları ve bankalara ait istatistiklerin toplanması, banka bazında ve konsolide olarak analiz edilmesi için uygun araçlara sahip olmalıdır.

19. Prensip: Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, bağımsız denetçiler kullanarak ya da yerinde denetim yaparak gözetim bilgilerinin doğruluğunu bağımsız olarak değerlendirebilecek araçlara sahip olmalıdır.

20. Prensip: Bankacılıkta etkin gözetim ve denetimin gereklerinden birisi de banka gruplarının konsolide bazda denetlenmesi konusunda bankacılık gözetim ve denetim otoritesinin yetkisinin bulunmasıdır.

21. Prensip: Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, her bankanın muhasebe uygulamaları ile uyumlu şekilde bankanın karlılığı ve finansman durumu hakkında doğru ve yeterli bilgiyi sağlayacak kayıtların mevcut olduğundan ve bankanın bunları gerçek durumlarını yansıtacak şekilde düzenli olarak yayımlandığından emin olmalıdır.

22. Prensip: Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, bankaların sermaye yeterliliği yükümlülüğünü yerine getiremez duruma düşmeleri, yasal düzenlemelere aykırı davranmaları ya da mevduat sahiplerinin menfaatlerine yönelik herhangi bir şekilde tehdit oluşturmaları halinde düzenleyici tedbirler alma yetkisine sahip olmalıdır.

23. Prensip: Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, bankaların yabancı ülkelerdeki şubeleri, ortaklıkları ve iştiraklerince yürütülen işlemlerinin temel prensiplere uygunluğu ve ihtiyatlı yönetimi konusunda gereken yaptırımları uygulayarak, global konsolide denetimin gereklerini yerine getirmelidir.

24. Prensip: Konsolide gözetim ve denetimin temeli, ev sahibi ülkenin yetkili otoriteleri başta olmak üzere, tüm gözetim ve denetim otoriteleri ile temaslarda bulunmak ve bilgi alış verişini sağlamaktır.

25. Prensip: Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, yabancı bankaların ülke içindeki faaliyetlerine ilişkin olarak yerel bankalara uygulanan aynı yüksek standartları aramalıdır.

4.3.Etkin Bir İç Kontrol Sisteminin Oluşturulması İçin Gereken Unsurlar

Etkin bir iç kontrol sisteminin kurulabilmesi için öncelikle, mali verilerin kayıtlanması, süreçlenmesi, özetlenmesi ve raporlanması amacıyla; spesifik politika ve prosedürler oluşturulurken yönetim tarafından dikkat edilecek genel ve özel amaçların belirlenmesi gerekir. Bu amaçlar, bir işletmenin belirli işlem gruplarını yürütmek için

gerekli kontrol usul ve yöntemlerine sahip olup olmadığının göz önünde bulundurulmasında genel bir çerçeve sağlayacaktır.¹⁷⁷

İç kontrol sisteminin yeterli etkinlik ve güvenilirlikte olması için iyi bir örgüt planının, muhasebe sisteminin, yeterli sayı ve kalitede personelinin, iyi çalışan bir iç denetim bölümünün olması gerekmektedir.

İşletmelerde iç denetim ortamının varlığı, etkin bir iç kontrol sisteminin oluşturulmasında ve işleminde, önemli bir faktör teşkil etmektedir. İç denetim faaliyeti, işletmelerdeki kontrollerin etkinliğini ölçmeyi ve bu kontrolleri değerlendirmeyi hedef alır. Bu nedenlerle de iç denetim, etkin bir iç kontrol ortamının yaratılmasına yardımcı olur. Bu yönüyle iç denetim fonksiyonu, iç kontrolün esas amaçlarına ulaşıp ulaşılmadığına ilişkin olarak yönetime bilgi sağlamaktır.

İşletme yapısı; gerçekçi olmalı, çalışanların yetki, görev ve sorumluluklar açıkça ayrılmalı ve tanımlanmalıdır. Görev ve sorumlulukların en iyi şekilde yerine getirilmesi için nitelikli personele ihtiyaç duyulur.

Her çalışanın görevi, diğer çalışanların işlerini tamamlar nitelikte olmalıdır ve çalışanlar mali sorumluluklarıyla orantılı dürüstlük (doğruluk-sadakat) güvencesi ile donatılmalıdır. çalışanların görevleri belirli aralıklarla değiştirilmeli, yıllık izinler zorunlu tutulmalıdır.

Uygun kayıt ve raporlar sağlanmalıdır, bu raporlar çabucak hazırlanmalı ve bunlardan yararlanacak ilgililere dağıtılmalıdır. Yapılan işlemlerin düzenli olarak kayıtlara geçirilmesi ve güncelleştirilmeleri gerekli görülmektedir.

İç kontrol sisteminin, tasarlandığı gibi işleyip işlemediği belirli aralıklarla gözden geçirilmelidir. Yönetim kurulu üyelerinin ve üst düzey yöneticilerin dürüst ve etik davranış içerisinde olması gerekmektedir. İşletme çalışanlarının davranışlarına ilişkin yazılı kurallar olması gerekmektedir. Her seviyedeki gerçek dışı (hileli) mali raporların bağışlanmayacağına, mutlaka bir yaptırımının olacağına bilinmesi gerekmektedir.

Bankada etkin bir iç kontrol sistemi tesis etmek amacıyla, bağımsız çalışan iç kontrol örgüt yapısına ait organizasyon şeması yukarıdaki gibi oluşturulmuştur. İç kontrol elemanlarının, seçim ve atamaları gerçekleştirilerek birimin örgütlenmesi için temel çalışmalar yapılmıştır. Şubelerde uygulanan kontrol prosedürlerinin oluşturulması amacıyla kontrol noktaları saptanmış ve iç kontrol faaliyetlerine bağlanmıştır. 6.12.2001

¹⁷⁷ YILANCI, "Muhasebe Bilgi Sistemi, İç Kontrol ve Verimlilik Üçgeni", s.41.

tarik ve 54/7 sayılı Yönetim Kurulu kararı ile “İç Kontrol Daire Başkanlığı Yönetmeliği” yürürlüğe girmiştir.¹⁷⁸ Etkin bir iç kontrol sisteminin oluşturulabilmesi için aşağıdaki unsurların bir arada yer alması gerekmektedir:

4.3.1 İç Kontrol Organizasyon Yapısı

Etkin bir iç kontrol sisteminde olması gereken organizasyon yapısı; bir iç kontrol grubu başkanı altında dört tane ana birimin olması ve bunlara bağlı çalışan diğer birimlerin olduğu bir yapıdır. Etkin bir iç kontrol organizasyon yapısı, BDDK’ nın yaptığı yeni düzenlemelerde göz önüne alınarak, aşağıdaki gibi olmalıdır.

İç kontrol grubu başkanı altında çalışacak dört birim şunladır:

- Suistimleri ve Karapara Aklamayı Önleme Bölümü : Sistem kaynaklı suistimleri tespit etmek ve hem finansal hem de finansal olmayan verileri, veri tarama araçlarını ve tekniklerini kullanarak analiz etmek.

-İç Kontrol Koordinasyon ve Süreç Kontrolleri Bölümü : Bölüm, Genel Müdürlük’teki ilgili is birimleri ve süreçleri doğrultusunda yürütölen faaliyetlerin icrasına yönelik işlemlerin kontrolünden, uyum kontrollerinin takibi ile iç kontrol faaliyetlerinin koordinasyonundan sorumludur.

- Şubeler ve Bankacılık Operasyonları İç Kontrol Bölümü : . Bölüm; Şube ve Merkezi Operasyon birimleri tarafından gerçekleştirilen operasyonel faaliyetlerin kontrolü ile, finansal raporlama sisteminin ve diğer idari ve destek birimleri tarafından gerçekleştirilen operasyonların kontrollerinden sorumludur.

- Bilgi Sistemleri İç Kontrol Bölümü : Banka sistemlerinin ve bu sistemlerin yönetimine ilişkin faaliyet ve süreçlerin kontrolleri ile, iç kontrol ve merkezi denetim uygulama ve raporlama sistemlerinin geliştirilmesinden, projelerin takip ve koordinasyonundan sorumludur.

¹⁷⁸ Şenol ŞENGÖL; “Toplam Kalite Yönetimi Uygulamaları ve İç Kontrol Birimlerinde Toplam Kalite Yaklaşımı”, Halk Bankası Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Temmuz 2005, S.120

4.3.2 İç Kontrol Birimi'nin Görev Yetki ve Sorumlulukları

İç Kontrol Grubu'nun misyonu, iç kontrol sisteminin etkinliğini ve yeterliliğini geliştirmeyi ve organizasyondaki temel riskleri kapsamayı amaçlayan bağımsız kontrol ve denetim faaliyetlerini gerçekleştirmek olarak belirlenmelidir.

İç Kontrol Grubu, Banka'nın gerçekleştirdiği tüm faaliyetlerin niteliklerini dikkate alarak, operasyonların verimliliği ve etkinliğini sağlamak amacıyla operasyonel faaliyetlerin kontrolleri, iletişim kanalları ile bilgi sistemlerinin ve finansal raporlama sisteminin kontrolü ile uyum kontrollerinden oluşan iç kontrol faaliyetlerini planlamalı, gerçekleştirmeli ve koordine etmelidir. İç kontrol sistemlerinin etkinliğini değerlendirerek, Bankanın varlıklarının korunmasını, faaliyetlerin etkin ve verimli bir şekilde Kanuna ve ilgili diğer mevzuata, banka içi politika ve kurallara ve bankacılık teamüllerine uygun olarak yürütülmesini, muhasebe ve finansal raporlama sisteminin güvenilirliğini, bütünlüğünü ve bilgilerin zamanında elde edilebilirliğini sağlayarak iç kontrol sistemlerinin ve iç kontrol faaliyetlerinin riskleri ortadan kaldırmak ve önlemek amacıyla geliştirilmesini sağlamalıdır.

İç Kontrol Grubu, Banka'nın bütün faaliyetlerini ve yönetimlerini kapsamalıdır. İç Kontrol Grubu, iç kontrol sistemi ile iç kontrol faaliyetlerini ve kontrol noktalarını ilgili is birimlerinin üst düzey yöneticileri ile birlikte koordineli olarak geliştirmelidir. Bulguların önem derecesine göre, iç kontrol incelemelerinin sonuçları Üst Yönetim'e ve Denetim Komitesi aracılığı ile Yönetim Kurulu'na doğrudan bildirmelidir.

İç Kontrol Grubu'nun görev, yetki ve sorumlulukları aşağıda belirtildiği gibi olmalıdır :

1. Üst Yönetim'i, önemli bulgular hakkında zamanında bilgilendirmek ve üç ayda bir (veya daha sık) Denetim Komitesi aracılığıyla Yönetim Kurulu'na rapor dönemi boyunca ve denetim ve kontrol faaliyetleri süresince ortaya çıkan önemli olayları raporlamak.

2. Faaliyet sonuçlarını değerlendirerek çeşitli kontrol sistemlerinin geliştirilmesini planlamak. Riskleri belirlemek, değerlendirmek ve yönetim seviyelerine raporlamak amacıyla çeşitli faaliyet ve işlemler üzerinde otomatik sistemler aracılığıyla sürekli uzaktan kontroller yaparak Banka genelindeki İç Kontrol Sistemi'nin etkinliğini önceden belirlenen kontrol noktaları bakımından değerlendirmek.

3. Banka'nın karşılaştığı temel riskleri (operasyonel, kredi ve piyasa riskleri) izlemek; kontrol edilen birimlerden gerekli açıklamaları talep etmek ve suiistimallerden ve hatalardan kaynaklanan zarar ve riskleri azaltmak amacıyla ilgili birimlere önerilerde bulunmak.

4. Banka faaliyetlerinin, mevzuata, iç yönetmeliklere, yönetim stratejilerine ve politikalarına ve bankacılık ilgili teamüllere uygun olarak yapılıp yapılmadığını kontrol etmek; Banka'nın iç yönetmeliklerinin ve uygulamalarının geliştirilmesi hakkında görüş bildirmek.

5. Kendi görev tanımı ve sorumlulukları doğrultusunda, iç kontrol fonksiyonunun etkinliği ve yeterliliği yönelik denetim çalışmaları yapmak.

6. Yönetim Kurulu ve Üst Yönetim'in genel ve özel yetkilendirmesine dayanarak yükümlülüklerin yerine getirilmesini ve işlemlerin yapılışını kontrol etmek.

7. İç Kontrol Grubu tarafından yapılan tespitlere dayanarak, şubeleri, iş birimlerini ve süreçleri, kredi, operasyonel ve piyasa riski olarak skorlamak.

8. Görevlerin fonksiyonel ayırımının yapılıp yapılmadığını; çift aşamalı çapraz kontrol ve imza usullerinin tesis edilip edilmediğini; ve belirli limitlerin üzerindeki işlemler için onay verme seviyeleri de dahil olmak üzere yetkilendirme ve sorumlulukların açıkça tanımlanıp tanımlanmadığını kontrol etmek.

9. Bilgi sistemi ve yönetimine ilişkin faaliyet ve bu faaliyetlere ilksin süreçlerin kontrollerini yapmak, bilginin güvenilir, tam, tutarlı olması, erişimin yetkilendirilmiş olması ve Banka bünyesindeki iletişim kanallarının verilere ilgili birim ve personel tarafından zamanında erişilebilmesini sağlayacak etkinlikte çalışıp çalışmadığına yönelik kontrolleri yapmak.

10. Nakit para, menkul kıymetler ve benzeri finansal varlıkların erişimine, kullanımına ve güvenliğine yönelik işlem ve faaliyetlerle ilgili olarak Genel Müdürlük (GM) tarafından belirlenen genel ve özel risk sınırlarına ve kurallara uyulup uyulmadığını incelemek.

11. Banka içi ve banka dışı olası suistimal ve dolandırıcılık risklerini ve karaparanın aklanmasına yönelik şüpheli işlemleri tespit etmeyi ve araştırmayı amaçlayan günlük kontrolleri gerçekleştirmek amacıyla suistimal ve dolandırıcılık tespit sistemlerini, olası suistimal ve dolandırıcılık senaryolarını, kontrol senaryolarını ve erken uyarı sinyallerini geliştirmek.

12. Herhangi bir dolandırıcılığın tespit edilmesi durumunda, soruşturmayı ilerletmek için İç Denetim Yönetimi ile gerekli iletişimi sağlamak; dolandırıcılık faaliyetleri ile ilgili müşteri şikayetleri hakkında İç Denetim Yönetimi ve Kalite Grubu ile iletişim kurmak.

13. Suistimalleri ve dolandırıcılığı önlemeye yönelik kontroller hakkında bilgi ve öneri vermek.

14. İç Denetim Yönetimi ile koordinasyon içinde iç kontrol sistemi hakkında önerilerde bulunarak Banka genelinde iç kontrol kültürünün oluşturulmasını sağlamak.

15. Yıl içinde tespit edilen eksikliklere göre denetlenecek bölümleri ve süreçleri önererek, yıllık Denetim Planı'nın hazırlanması için İç Denetim Yönetimi'ne yardımcı olmak.

16. Banka'nın konsolidasyona tabi ortaklıklarında görevli iç denetçiler tarafından yürütülen iç kontrol faaliyetleriyle ilgili iletişim halinde bulunmak.

17. Banka'nın yurtdışı şubelerinde yürütülecek iç kontrol faaliyetlerini koordine etmek.

4.3.2.1 İç Kontrol Birimi Personelinin Görev, Yetki ve Sorumlulukları

İç kontrol personelinin, kontrol faaliyetlerini yapabilmesi için belli bir yetkisi olmalıdır. Sahip olduğu veya olmadığı yetkiler açıkça belirlenmelidir. Buna göre iç kontrol personelinin sahip olması gereken yetkiler şunlardır :

-Bütün belge, defter, para ve diğer kıymetli evrakları incelemek, değerlendirmek ve saymak (örneğin; gizli bilgi niteliğinde olsa dahi denetlenen yönetim tarafından emanette tutulan çekler, bonolar ve mallar vb.);

-Denetim ve kontrolün yapılması için gerekli ise Yönetim hakkındaki bilgilerle danışmanlık sağlayan ve kararlar alan bütün organların toplantı tutanakları da dahil olmak üzere Banka'nın her türlü hesaplarına, kayıtlarına, dosyalarına veya verilerine tam ve serbest erişime sahip olmak;

-Kaynakları tahsis etmek, denetimin/kontrollerin sıklığını belirlemek, konusunu seçmek, isin kapsamını belirlemek ve denetimin amacına ulaşmak için gerekli metotları uygulamak;

Denetim ve kontrol yaptıkları yönetimlerdeki personelden gerekli yardımı almak ve kurumun içinden veya dışından diğer uzmanlık hizmetlerini temin etmek. Özellikle, İç Kontrol Grubu, izlediği, incelediği ve kontrol ettiği konulara ilişkin olarak banka personelinden teknik açıklama istemeye yetkilidir; iç kontrol personelinin sahip olmaması gereken yetkiler ise şunlardır :

- Banka için operasyonel görevler üstlenmek ve idari kararlar vermek;
- Özel durumlar haricinde resmi bir evrakı Banka dışına çıkarmak;
- Defterlerde ve kayıtlarda değişiklik yapmak veya bunlara açıklama, düzeltme ve ekleme yapmak;
- Denetlenen kişi ile arasında kişisel bir ilişki olduğu halde denetimde görev almak;
- Denetledikleri veya kontrol ettikleri yeri, yaptıkları işi ve denetim sırasında/sonrasında elde ettikleri gizli bilgi ve dokümanları ifşa etmek;
- Denetledikleri yerin iş yapmasına mani olmak;
- İç kontrol personeline yardımcı olmakla görevlendirilen çalışanlar dışında, iç Kontrol Grubu'nda yer almayan bir personelin çalışmalarını yönlendirmek.

İç kontrol personeline, Yönetim Kurulu, kontrolleri yürütmesi için tam yetki vermelidir. İç Kontrol personelinin, görev ve unvanlarına yakışan şekilde, nezaket kurallarına uygun olarak, ne pahasına olursa olsun tartışmalardan kaçınarak davranmaları; ve görevlerini yaparken tarafsız olmaları zorunludur. İç kontrol personeli, görevlerini yaparken kendilerine verilen her bilgiyi gizli olarak değerlendirmelidir. İç kontrol personeli hem İç Kontrol Grubu Davranış Kuralları'na hem de Etik Kuralları'na uymalıdır. İç Kontrol Grubu personelinden aşağıdaki görevleri yapmaları beklenir:

1. Bankacılık Kanunu'nu ve Yönetmeliklerini ve Banka'nın iç yönetmeliklerini göz önüne alarak temel kontrol alanlarıyla ilgili faaliyet ve işlemleri kontrol etmek.
2. Kontrol faaliyetlerine ait bulguları, niteliklerine göre günlük, haftalık, aylık veya dönemsel olarak raporlamak.
3. İç kontrol sisteminin etkinliğini gözden geçirmek; hataların ve eksikliklerin tekrarlanmasını önlemek için önerilerde bulunmak.
4. Banka personelinin politika ve usullere uyumunu incelemek.
5. Banka'nın iç yönetmeliklerindeki veya bunların uygulanışındaki gerekli düzeltmeler hakkında görüşlerini; ve banka faaliyetlerinin etkinliği ve yeterliliği

hakkındaki önerilerini ilgili Bölüm/Ekip Başkanı aracılığıyla İç Kontrol Birimi Başkanı'na bildirmek.

6. Erken uyarı sistemleriyle fark edilen Banka içi veya dışı suistimal ve dolandırıcılık olaylarını ya da karaparanın aklanmasıyla ilgili şüpheli işlemleri, ilgili Bölüm/Ekip Başkanı aracılığıyla İç Kontrol Grubu Başkanı'na raporlamak.

7. İç Kontrol Grubu Başkanı tarafından verilen diğer görevleri yerine getirmek.

4.3.3.Denetlenenlerin Sorumlulukları

Denetimi yapılan Yönetim'in Başkanı ve çalışanlar, iç kontrol personelinin çalışmalarını kolaylaştırmalı ve aşağıdaki görevlerde onlara yardımcı olmalılardır.

1. Gizli bilgi olarak sınıflandırılmış olsalar dahi, defterler ve dokümanlar da dahil olmak üzere bütün dokümanları, iç kontrol personeli tarafından talep edilir edilmez göstermek.

2. İç kontrol personelinin uygun bulduğu bütün dokümanların ve kayıtların asıllarını ve fotokopilerini vermek.

3. İç kontrol personelinin, kontrolleri ve denetimleri boyunca görevlerini rahatlıkla yerine getirebilmelerini sağlamak için kendilerine uygun bir çalışma mekanı temin etmek ve diğer gerekli önlemleri almak.

4. Belirlenen süre içinde iç kontrol personeli tarafından yöneltilen bütün sözlü veya yazılı sorulara tüm ayrıntılarıyla cevap vermek

5. Yönetim ile ilgili denetim raporlarını ve diğer belgeleri düzenli olarak saklamak.

6. Hastalık ve beklenmedik olaylar (zorlayıcı sebepler) dışında, personelin görev basına gelmesini sağlamak ve izinleri denetimin sonuna kadar ertelemek.

7. Belirlenen süre içinde denetim raporlarının cevaplarını vermek.

4.3.4. İç Kontrol Grubu çalışma Yöntem ve İlkeleri

4.3.4.1. Çalışma Esasları ve Amaç

Amaç , organizasyondaki temel riskleri kapsamak amacıyla iç kontrol faaliyetlerini etkin bir biçimde gerçekleştirmektir. Yapılan iş, kontrol faaliyetlerinin yapıldığı departmanları demoralize etmeyecek şekilde gerçekleştirilmeli ve kontroller esnasında departmanın çalışmalarını aksatmamalıdır.

Riskler, kontrol faaliyetleri için incelenmelidir. Risk kapsamı, Banka'nın iç kontrol işlevinin etkinliğini değerlendirmeyi, iç kontrol sistemlerinin geliştirilmesini ve riskleri ortadan kaldırmak ve önlemek amacıyla iç kontrol işlevinde değişiklikler yapmayı amaçlar. İç kontrol çalışma esasları şu şekilde olmalıdır:

İç Kontrol Grubu personeli finansal raporların ve diğer bilgilerin eksiksiz, doğru ve prosedürlere, ilkelere ve İç Denetim Enstitüsü'nün uluslararası standartları tarafından belirlenen kriterlere uygun olup olmadığını kontrol eder.

-İç Kontrol Grubu personeli, ayrıca Bankacılık Kanunu'nda ve bankacılıkla ilgili diğer yönetmeliklerde belirtilen yasal sorumluluklara ve kısıtlamalara uyulup uyulmadığını kontrol eder.

-Kontrol faaliyetleri yürütülürken tespit edilen her türlü zarar veya risk doğuran uygulama, kontrol noktaları içerisinde belirtilmemiş olsalar dahi, prosedür çerçevesinde raporlanır.

-Kontrol listelerinde yer alan kontrolleri gerçekleştirmek için gerekli kontrol raporları banka sisteminden ve bankacılık uygulamalarından düzenli olarak çekilir, ve bu raporlar baz alınarak gerekli incelemeler yapılır.

-Yapılan sürekli incelemeler ve periyodik kontroller sonucunda, herhangi bir aykırılık/eksiklik ya da anormallik tespit edilmesi halinde, İç Kontrol Veritabanı Uygulamasında yer alan "Tespit Takip Formu" doldurulur ve açıklama yapılması ve aksiyon alınması için derhal ilgili şube/yönetime (Şube Müdürü'ne/Yönetim Başkanı'na) gönderilir. Sonuç alana kadar bu sürecin takibi yapılır.

-Verilen cevap ve alınan aksiyon doğrultusunda "Tespit Takip Formu" kapatılır ve ileride raporlanmak üzere veritabanına kaydedilir.

-İç Kontrol Grubu, her üç ayda bir Denetim Komitesi'ne rapor verir ve iç kontrol faaliyetlerine ve / veya bulgularına ilişkin Üst Yönetim'i bilgilendirir.

-Gerekli görüldüğünde, tespit edilen bulgular ve gözlemlenen riskler, Denetim Planı hazırlanırken göz önüne alınmaları için İç Denetim Yönetimi'ne bildirilir.

-Genel Müdürlük yönetimlerinde yürütülen kontrol, hem önemli örneklerin seçilmesini (uygulanabilir durumlarda) hem de kontrole tabi olan alanda uygulanan sürecin incelenmesini kapsar.

-Özellikle, kontrol faaliyetleri ilgili yasada ve yönetmeliklerde belirtildiği şekilde karaparanın aklanmasını önlemeye yönelik tetkiklerini içerir. İç Kontrol Grubu, şüpheli işlemleri tespit etmek amacıyla önceden belirlenmiş limitleri asan bütün önemli işlemleri inceleyerek karaparanın aklanmasına karşı etkin kontroller yapar. Daha sonra, İç Kontrol Grubu bulgularını Uyum Görevlisi'ne raporlar. Uyum Görevlisi, mevcut yasalara ve bankacılık düzenlemelerine göre bunların yerel yetkililere raporlanması gereğini değerlendirir.

-Kalite Grubu'nun incelemesinden sonra, Banka içinden/dışından gelen müşteri şikayetleri, içerikleri suistimal faaliyetleriyle ilgili ise İç Kontrol Grubu'na iletilir. İç Kontrol Grubu, herhangi bir suistimalin tespiti halinde soruşturmanın detaylandırılması için gerekli bilgileri İç Denetim Yönetimi'ne iletir.

-Ayrıca suistimallere ilişkin olarak, eğer bir faaliyet şüpheli olarak değerlendirilirse, gerekli görüldüğünde ayrıntılı araştırma ve soruşturma için İç Denetim Yönetimi'ne iletilir.

4.3.4.2 İç Kontrol Süreci ve Uygulanışı

Bir bankada etkin bir iç kontrol süreci su şekilde gerçekleşmelidir:

İç Kontrol Grubu, izleme ve kontrol faaliyetlerini, belirlenen kontrol noktalarına göre gerçekleştirir. Risk tipi ve faaliyetlerin özellikleri göz önüne alınarak Krediler, Şube Operasyonlar, Mali ve İdari İşler, Kredi Kartları, Hazine, bilgi sistemleri ve iletişim kanalları gibi temel kontrol alanlarına ait kontrol noktaları için zaman aralığı anlık, günlük, haftalık, aylık, üç aylık veya altı aylık olarak belirlenir.

Temel kontrol alanlarına ait bütün kontrol listeleri İç Kontrol Veritabanı'na girilir. Yeni karşılaşılan risk faktörleri, bankacılık faaliyetlerinin is akısındaki

değişikliklere göre revize edilir ve mevcut kontrol noktalarının incelenmesine göre dikkate alınır.

İç Kontrol Grubu, kontrol faaliyetlerinin sonuçlarını paylaşarak Denetim Planı'na eklenecek riskli alanların tespit edilmesinde İç Denetim Yönetimi'ne destek verir.

İç Kontrol Grubu'nun bulgularına dayanarak, Grup tarafından denetlenen şubeler ve is birimleri; kredi, operasyonel ve piyasa riskleri bakımından skorladır; ve şubeleri/ is birimlerini izlemek, doğru risk değerlendirmesi yapmak, ve Denetim Planı'nı bu doğrultuda hazırlamak amacıyla şubelere ve is birimlerine 3 ayda bir risk notları objektif ve ölçülebilir istatistikî kriterler ile birlikte verilir.

Her bir kontrol noktasının önceden belirlenmiş bir risk ağırlığı vardır.Kredi, operasyonel ve piyasa risk skorları, risk ağırlıklarına ve ilgili bulguların sıklık derecesine göre ayrı olarak hesaplanır. Her şubenin nihai toplam risk notu, risk ağırlıkları hesaba katılarak kredi, operasyonel ve piyasa risk notlarının genel toplamına göre verilir.

4.3.4.3 İşe Alım Terfi ve Performans Değerlendirmeleri

Bilindiği gibi çoğu bankada, banka'ya veya iştiraklere yapılan başvurular önce İnsan Kaynakları Yönetimi (IKY) tarafından değerlendirilir. Daha sonra, aranan nitelikleri taşıyan adaylar IKY yetkilisi tarafından hem yazılı sınava hem de görüşmeye alınırlar. Etkin bir iç kontrol sistemine sahip banka IKY'nin değerlendirmesinden sonra, ilgili adayı ayrıca iç Kontrol Grubu ile de görüşmeye almalıdır.

İç Kontrol Grubu'na ise alımla ilgili koşullar aşağıda belirlenen şartlar gibi olmalıdır:

1. Türkiye'de çalışmak için kanuni izne sahip olmak;
2. Kamu haklarının kullanımı konusunda kısıtlanmamış olmak;

3.İhmalcilik suçlarından ve ertelenmiş davalar hariç olmak üzere aşağıdaki suçlardan, yada ağır hapis cezasına yada affa tabi olmuş olsa dahi altı aydan uzun süre hapis cezasına, Devletin manevi sahsına karşı islenmiş suçlardan, zimmete para geçirmeden, gasptan, rüşvetten, hırsızlıktan, sahtecilikten, güvenin kötüye kullanılmasından, yüz kızartıcı suçlardan yada kaçakçılıktan hüküm giymemiş; resmi

ihalelere fesat karıştırılmasına ve Devlet sırlarının satın alınmasına ve satılmasına ya da bunların ifşa edilmesine karışmamış olmak;

4. En az 4 yıllık eğitim veren bir fakülteden ya da yüksek öğrenim kurumundan mezun olmak; eğer bu eğitim yabancı bir ülkedeki üniversiteden ya da yüksek öğrenim kurumundan alındıysa, bu eğitim kurumunun Türkiye’de denkliğinin olması zorunludur;

5. İyi seviyede yazılı ve sözlü İngilizciye; ve iyi derecede bilgisayar bilgisine sahip olmak;

6. Erkek adaylar için tercihen askerlik görevini yapmış olmak;

7. Hiçbir kurum veya kuruluşa mecburi hizmet taahhüdü bulunmamak;

8. Yurt içi ve yurt dışı seyahat engeli bulunmamak;

9. Daha önceki sicilinde ve sözlü sınav öncesi gerçekleştirilmiş olan tahkikat sonucunda herhangi bir çekincesi ya da olumsuz notu bulunmamak.

4.3.4.4 İç Kontrol Birimi Davranış Kuralları

İç kontrol personeli aşağıda belirlenen ilkelere uymalı ve bu ilkeleri korumalıdır :

1. Dürüstlük : İç kontrol personeli:

a) Görevlerini doğruluk, titizlik ve sorumluluk duygusuyla yerine getirmelidir;

b) Kanunlara uymalı ve kanunlar ve mesleği tarafından öngörülen açıklamalarda bulunmalıdır;

c) Bilerek kanunlara aykırı herhangi bir eyleme karışmamalı ve iç kontrol mesleğine ya da kuruma yakışmayacak hareketlerde bulunmamalıdır;

d) Kurumun kanuni ve ahlaki amaçlarına saygı duymalı ve katkıda bulunmalıdır;

e) Kendi çıkarları doğrultusunda güç ya da yetki kullanmamalıdır;

f) Kendi çıkarları doğrultusunda denetlenen kişilerle herhangi bir kişisel ilişki içine girmemelidir.

2. Nesnellik: İç kontrol personeli:

a) Tarafsız değerlendirme yapmalarına engel olabilecek ya da engel olacağı düşünülen eylemlerde ve iliksilerde bulunmamalıdır. Sözkonusu eylemler ve ilişkiler kapsamına, kurumun çıkarlarına ters düşecek eylemler ve ilişkiler girer;

b) Mesleki kararlarını etkileyecek ya da etkileyeceği düşünülen hiç bir şeyi kabul etmemelidir;

c) Açıklanmaması durumunda inceleme altındaki eylemlerin raporlanmasında çarpıklığa yol açacak olan bütün önemli olguları açıklamalıdır

3. Gizlilik: İç kontrol personeli:

a) Görevleri sırasında elde ettikleri bilgilerin kullanılmasında ve korunmasında ihtiyatlı olmalıdır;

b) Edindikleri bilgileri herhangi bir kişisel menfaat doğrultusunda ya da kanunlara aykırı veya kurumun yasal ve ahlaki amaçlarına zarar verecek bir şekilde kullanmamalıdır.

4. Yetkinlik: İç kontrol personeli:

a) Yeterli bilgi, yetenek ve tecrübeye sahip olduğu görevlerde yer almalıdır;

b) İç Denetçiler Enstitüsü'nün uluslararası standartlarına (İç Denetim Yönetimi'nde mevcuttur) uygun olarak iç kontrol görevlerini yerine getirmelidir;

c) Hizmetlerinin yeterliliğini, etkinliğini ve kalitesini sürekli geliştirmelidir.

Yabancı dil yeterliliği, yönetim veya denetim tecrübesi ve yazılı sınav gibi nitelikli insan kaynağını almayı hedefleyen bir bakış açısıyla gereken şartlar sıralanmıştır. Yönetmelikte, lisans düzeyinde hangi alanlardan mezun olanların iç kontrol elemanı olabilecekleri sayılmıştır. Genel olarak; Hukuk, İktisat, Maliye, İşletme, Kamu Yönetimi ve dengi dallarda en az lisans düzeyinde öğrenim görmüş olmak, ayrıca Mühendislik alanında lisans düzeyinde öğrenim görmüş olanların ise belirtilen alanlarda lisansüstü öğrenim görmüş olmaları şartıyla denetim elemanı olarak atanabilmeleri gerekmektedir.

Kontrolörler, iç kontrollerin etkinliği ve amaca uygunluğu konusunda üst yönetime ve yönetim kuruluna düzenli rapor sunmak, mevcut iç kontrollerin geliştirilmesi için önerilerde bulunmak ve suiistimal eylemlerinin tespiti için kullanılan en son teknolojiler hakkında bilgi vermek, hep birlikte dikkate alındığında, suiistimallerin önlenmesine önemli bir katkıda bulunabilirler. Bir suiistimalden kuşku edilen durumlarda, departmanın prosedür, araştırma, analiz ve delil toplama konularında uzmanlık ve becerilere sahip olması şartıyla, iç kontrol faaliyeti gerekli araştırma ve soruşturmaları yapabilir. Ayrıca, bir kurumun personeli, iç denetim faaliyetini; bu tip endişe ve kaygılarına bölüm müdürlerinin yeterli ilgiyi göstermediğini düşündükleri takdirde, endişe ve kaygılarını iletebilecekleri güvenli bir araç ve yol olarak da görebilirler.

Kamuda yolsuzlukla mücadeleye ilişkin olarak, iç kontrol birimlerinin işleyişinin uluslararası en iyi uygulamalar ile uyumlu hale getirilmesi ve bağımsızlıklarının güçlendirilmesi gerekmektedir. Bağımsız ve özerk bir üst kurulun varlığı iç kontrolörlere ve yolsuzlukla mücadelede görev alacak denetim elemanlarına mesleki güvence sağlayacaktır.

İç kontrol usul ve yöntemlerinden daha fazla verim alınabilmesi ve değişen koşullarda iç kontrol sisteminin etkinliğini koruyabilmesi için işletme çalışanlarına kontrol kültürü asılanması, iç kontrol sisteminin düşünsel yönünü oluşturmalıdır.

Belirlenen kontrol risk düzeyinin azaltılması konusunda; kontrol yapısı tanınıp, etkinliği ve kontrol riskinin ilk değerlendirilmesi yapıldıktan sonra denetçi, değerlendirilmiş kontrol riskini azaltmak isteyecektir. Bu durumda denetçinin, düşük değerlendirilmiş kontrol riski düzeyini destekleyecek ilave kanıt toplaması ve bunun için de ilave kontrol testlerinin uygulanması gerekecektir. İlave kontrol testlerinin uygulanması kararı, aşağıdaki sorulara olumlu cevap verilmesi halinde mümkündür:

- . Denetçi, kontrol riskinin ilk değerlendirmesini daha da azaltmak istiyor mu?
- . Daha düşük değerlendirmeyi destekleyecek ilave kanıt sağlanabilir mi?
- . İlave kontrol testlerinin uygulanması verimli olabilecek midir?

Yukarıdaki ilk iki soruya olumsuz yanıt veriliyorsa ilave kanıt toplamanın verimsiz olduğu sonucuna varılmaktadır ki, denetçi maddilik testlerini planlamada ilk belirlediği kontrol riski seviyesini kullanır. İlave kontrol testlerinin miktarı, denetçinin planladığı kontrol risk düzeyine göre değişecektir. düşük bir kontrol risk düzeyini desteklemek için gerekli kanıt, daha yüksek risk düzeyine göre daha fazla olacaktır. Belirli bir düzeydeki kontrol riskini destekleyecek kanıt miktarı, denetçinin yargısına bağlıdır.

Mali tablo hesaplarında yer alan bakiyelerin doğruluğunu etkileyen tutar hatalarını ve düzensizliklerini ortaya koymak amacıyla yapılan test çalışmalarına “Maddilik Testleri” adı verilir.

Denetçi, beklenen kontrol risk düzeyini daha da azaltma kararını verirken, kontrol risk düzeyini azaltmak için elde edilen ek kanıtın daha az destekleyici çalışmayla sonuçlanacağını bilir. Denetçi ayrıca maliyet-fayda karşılaştırması yapmalıdır. Yani, kontrol riskini daha da azaltmak için gerekli kanıt elde etme maliyeti, ek destekleyici test çalışması uygulama maliyetinden az olmalıdır. Ayrıca, denetçi ek

kanıtların kontrol riskinde bu azalmayı yeterince desteklemek için elde edilebilir olup olmama ihtimalini de göz önünde bulundurmalıdır.

Yolsuzlukla mücadele konusu, iç kontrol sisteminin bir parçası olarak görülmelidir. Dolayısıyla hem iç kontrol hem de yolsuzlukla mücadele konusundaki uyumlaştırma fonksiyonlarını sözü edilen bağımsız üst kurul yerine getirmelidir.

Denetçinin maksimum düzeyden daha düşük kontrol riski belirlemesi her zaman gerekmemektedir. Bununla birlikte denetçi bazı iddialar için belirlenmiş kontrol riski düzeyinde daha ileri bir azalmayı isteyebilir. Böyle durumlarda denetçinin daha geniş kapsamlı kontrol testleri uygulaması gerekecektir. Örneğin, denetçi kontrol testlerini sadece gözlemlerden ve soruşturmalardan oluşturmuşsa, farklı bir yordam kullanabilir.¹⁷⁹ (bir politika veya yordamın yeniden uygulanması gibi) veya aynı türden testlerden çok sayıda uygulayabilir (aynı konuda daha fazla personelle görüşmeler yapmak gibi). Küçük işletmeler için genellikle bu yönde bir çalışma yapmaya gerek yoktur.¹⁸⁰

Denetçi genellikle aşağıdaki durumlardan en azından biri olduğunda belirlenmiş kontrol riski düzeyinde daha ileri bir azalmayı araştırmanın etkin olmayacağına karar verir.

- İşlem hacmi azdır ve doğal risk özellikleri destekleyici testlerin uygulanmasını oldukça kolaylaştırmaktadır.
- İşletmenin sahip olduğu klasik veya Elektronik Bilgi İşleme sistemi çok karmaşık ve geniş kapsamlı değildir.
- Sadece birkaç büyük kontrol yordamını test etmek için kontrol testlerine ihtiyaç vardır.

¹⁷⁹ MONK, Harold L.; TATUTM, W.; “Applying SAS No. 55 in Audits of Small Businesses”, Journal of Accountancy, November 1988, s.54.

¹⁸⁰ UZAY, a.g.e., s.128.

V.BÖLÜM

TÜRKİYE’DEKİ BİR KAMU BANKASINDA İÇ KONTROL

SİSTEMİNİN UYGULANMASI

Türk bankacılık sektöründe, denetim başta olmak üzere çeşitli alanlarda düzenleme yapılması zorunlu hale gelmiştir. İlk olarak Haziran 1999’da, 4389 sayılı Bankalar Kanunu’nun 9/4ncü maddesinde; *“Bankalar işlemleri nedeniyle karşılaştıkları risklerin izlenmesi ve kontrolünü sağlamak amacıyla faaliyetlerinin kapsamı ve yapısıyla uyumlu, esas ve usulleri kurumca çıkarılacak yönetmelikle belirlenecek etkin bir iç denetim sistemi ve risk kontrol ve yönetim sistemi kurmakla yükümlüdürler.”* denilerek, Risk Yönetimi ve İç Denetim Sisteminin hukuki zemini hazırlanmıştır. Söz konusu kanun maddesi ve Bankacılık Sistemine yönelik olarak ortaya konulan yeni anlayış çerçevesinde gerekli düzenlemeler yapılmaya başlanmış ve BDDK tarafından hazırlanan *“Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik”* 08.02.2001 tarih ve 24312 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Buna göre, Bankalar iç denetim ve risk yönetimi sistemlerini 01.01.2002 tarihine kadar söz konusu yönetmelik hükümlerine uygun hale getirmekle yükümlü kılınmıştır.

BDDK tarafından 2006 yılında yayımlanan Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik hükümlerine uygun şekilde, Halk Bankası organizasyon yapısı içerisinde Teftiş Kurulu Başkanlığı, İç Kontrol ve Risk Yönetimi Daire Başkanlıkları; Yönetim Kurulu Başkanı ile Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısından oluşan Denetim Komitesine bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.

08.02.2001 tarih ve 24312 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanan *“Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik”* ile iç kontrol ve teftiş sisteminin bankacılık sektöründeki yeri, önemi ve görevleri düzenlenmiştir. Yönetmeliğin amacı, bankaların, karşılaştıkları risklerin izlenmesini ve kontrolünü sağlamak üzere kuracakları iç kontrol – iç denetim sistemleri ile risk yönetim sistemlerine ilişkin esas ve usulleri belirlemek olmuştur. Bankalara; bünyelerinde, faaliyetlerinin kapsamı ve yapısıyla uyumlu, değişen koşullara cevap verebilecek

nitelik, yeterlilik ve etkinlikte, iç kontrol - iç denetim ve risk yönetim sistemleri kurmak, idame ettirmek ve geliştirme zorunluluğu getirilmiştir.

BDDK tarafından 2006 yılında yayımlanan yönetmelik kapsamında iç denetime ilişkin yeni düzenlemeler getirilmiş olup; iç denetim sisteminin amacı, üst yönetime banka faaliyetlerinin Kanun ve ilgili diğer mevzuat ile banka içi strateji, politika, ilke ve hedefler doğrultusunda yürütüldüğü ve iç kontrol ve risk yönetimi sistemlerinin etkinliği ve yeterliliği hususunda güvence sağlamak olarak belirlenmiştir.

Bankalarda iç kontrol görevi, iç kontrol birimi tarafından yürütülmektedir. İç kontrol biriminde bankanın büyüklüğüne, faaliyetlerinin karmaşıklığına, yoğunluğuna ve risklilik düzeyine bağlı olarak, Kanun ve ilgili mevzuat ile banka içi düzenlemelerde öngörülen denetim hizmetlerinin aksatılmadan ve bu hizmetlerin gerektirdiği seviyede yerine getirilmesi amacıyla yeterli sayıda müfettiş ve iç kontrol elemanı çalıştırılmaktadır.

5.1. Halkbank'ın Tarihçesi, Kuruluş Amacı, Hizmetleri

Teşebbüs ruhunun geliştirilmesi ve üretime yönlendirilmesi ile esnaf-sanatkar ve küçük meslek sahibini teşvik edici kredi kurumlarının varlığı arasındaki ilişki bilinen bir gerçektir. Özel sektörün yetersizliği nedeniyle yaşanan ekonomik güçlükler, bu kesimi kredilendirmeye hazır kurumların ortaya çıkışını engellemiştir.

Birinci Dünya ve Kurtuluş Savaşının yarattığı ekonomik zorluklar ortada dururken, tüm dünya ekonomisini temelden sarsan 1929 Dünya Ekonomik Buhranı Ülkemizi mal darlığı, hayat pahalılığı ve yüksek faiz baskısı altında ağır ekonomik şartların yaşandığı bir ortama sürüklemiş, bu nedenle esnaf ve sanatkarlar giderek zayıflamış, ayakta kalmak için yaptığı fedakarlıklara rağmen sürekli küçülmüştür.

Ekonomik kalkınma, sosyal denge ve toplumsal barışın korunması için uygun koşullarla esnaf-sanatkar ve küçük meslek sahibine kredi vermesi amacıyla Halk Bankası'nın kurulmasına karar verilmiştir.

Halk Bankası, 1939 yılında faaliyete geçmiştir. Çeşitli dünya ülkelerindeki kooperatif hareketlerine paralel olarak gelişme gösteren halk bankacılığı, ülkemizde Halk Bankası ile başlamıştır. Banka, 1955 yılından sonra doğrudan şube açma ve kredi

kullandırma yetkisi ile çalışmıştır. Giderek ülke çapında şubeleşme politikası uygulayan Bankanın mevduat ve kredi hacmi giderek yükselmiştir.

Halk Bankası, orta sınıf ve onun ekonomideki temsilcisi konumunda olan esnaf, sanatkârlar ve küçük işletmelerin sektördeki ilk bankası olur. Temel kredi politikasını öncelikle hedef kitlesinin kredilendirilmesi ve kredi kullandırıl koşullarının iyileştirilmesi üzerine kuran Halk Bankası, faaliyetlerini yıllar itibariyle geliştirir ve bankacılık sektöründe önemli bir konuma ulaşır.

Halk Bankası, bir taraftan mevduat, kredi, kambiyo işlemleri ve diğer banka hizmetleri gibi tüm bankacılık işlerini yerine getirirken, diğer taraftan da esnaf, sanatkar, küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerine finansman ve danışmanlık faaliyetlerle destek olma görevini de yürütmüştür.

2000 yılına gelindiğinde, kamu bankalarının çağdaş bankacılık ve uluslararası rekabetin gereklerine göre çalışmalarını ve özelleştirmeye hazırlanmalarını sağlayacak şekilde yeniden yapılandırılmaları süreci başlar. 2002 tarihinde ekonomiye artı değer yaratması, kârlı ve verimli bir kurum olması hedefine uygun olarak Halk Bankası'nda organizasyon yapısı, çağdaş bankacılığın ve uluslararası rekabetin gereklerine göre tamamen değiştirilir. Bankanın faaliyetleri; Pazarlama, Krediler, Destek Hizmetleri, Şube Dışı Kar Merkezleri, Mali Kontrol ve Risk Yönetimi olmak üzere beş ana başlık altında toplanmış, operasyon ağırlıklı bankacılık anlayışına, pazarlama nosyonu da eklenmiştir. Operasyon ağırlıklı bankacılık anlayışına, müşteri odaklı pazarlama faaliyetleri katılmıştır.

Yeni yapıda, müşteri segmentasyonu kapsamında, özellikle KOBİ'ler ile orta ve orta üstü gelir sahibi bireysel müşterilere ayrıcalıklı ürün ve hizmetler sunmak, müşteri odaklı, kaliteli hizmet anlayışını geliştirmek önem kazanır. Bu esnada 2000'li yıllara geçilmesi ile kamu bankalarının; çağdaş bankacılığın ve uluslararası rekabetin gereklerine göre çalışmalarını ve özelleştirmeye hazırlanmalarını sağlayacak şekilde yeniden yapılanmaya girmiştir. Türk bankacılık sektörü satın almalar, birleşmeler, yabancı yatırımcıların piyasaya girişi ile yeniden şekillenmektedir.

Bugün Halk Bankası, yurt çapına yaygın şubeleri, büroları, özel işlem merkezleri ve yurt dışı temsilcilikleri ile hizmet vermeye devam etmektedir. Yatırım ve istihdamın artışına katkıda bulunan tüm girişimcileri çağdaş bankacılık anlayışıyla desteklemeye, sektörün güçlü ve güvenilir bankası olarak devam edecektir.

5.2. Halk Bankası'nda Yeniden Yapılandırma

Esnaf-sanatkar ve küçük meslek sahibine kredi verme amacıyla, 1939 yılından bu yana süre gelen 71 yıllık süreçte gelişmeye ve büyümeye devam etmiştir.

Sermayesi Hazine'ye ait olan Halk Bankası'nın yaklaşık % 25'lik kısmı halka arz edilmiş olup, hisse senetleri İMKB'de işlem görmektedir. Türkiye genelinde Genel Müdürlüğe bağlı 20 Bölge Koordinatörlüğü bulunmaktadır. Halk Bankası 778 yurt içi şubesi, 5 yurtdışı şubesi, 1 yurtdışı temsilcilik, 14 özel işlem merkezi, 21 uydu şube, 20.550 personelinin yanı sıra 31.03.2010 tarihi itibari ile 63.500 Milyon TL aktif büyüklüğü, 48.840 Milyon TL toplam mevduatı, 44.912 Milyon TL toplam kredileri, 525 Milyon TL net karı ve diğer iştirakleri ile Türk bankacılık sisteminin temel taşıdır.

Halk Bankası, bireysel ve kurumsal mevduat, kredi, kambiyo işlemleri ve diğer bankacılık hizmetlerini, toplam yurtiçi ve yurtdışı şube, özel işlem merkezi, büro, yurt dışı temsilciliklerinin yanı sıra; internet, telefon, TV bankacılığı kanalları ile gerçekleştirmektedir.

2000 yılı sonuna gelindiğinde Halk Bankası, 800 civarında şubesi ve 15000 çalışanı, aktif büyüklüğü ve mevduatı ile Türkiye'nin ikinci en büyük bankası olmuştur. Ancak Bankanın mali yapısı bozulmuş ve kamu bankalarına 25.11.2000 tarihinde yürürlüğe giren 4603 sayılı Kanunla, bütçeden karşılığı önceden ayrılmadan yeni görevler verilmesi engellenmiştir. Bununla beraber, kamu bankaları Anonim Şirket statüsüne sokulmuş ve kamu hukuku statüsünden özel hukuk statüsüne geçiş sağlanmış, atanan yönetim yerine seçilen yönetim ilkesi benimsenmiştir.

Nisan 2001 tarihinde göreve başlayan Kamu Bankaları Ortak Yönetim Kurulu, Bankanın organizasyon yapısını değiştirerek çağdaş bankacılık prensipleri ve ticari bankacılık kuralları çerçevesinde ekonomiye artı değer yaratacak, karlı ve verimli bir kurum olması hedefiyle hareket etmiştir. Bu hedef doğrultusunda Bankanın faaliyetleri; Pazarlama, Krediler, Destek Hizmetleri, Şube Dışı Kar Merkezleri, Mali Kontrol ve Risk Yönetimi olmak üzere 5 ana başlık altında toplanmıştır.

Yeniden yapılandırma sonrası oluşturulan organizasyon yapısı ile Banka, Türk Bankacılık sektöründeki büyük, güçlü bankalar arasında ilk sıralarda yer almaya devam etmektedir.¹⁸¹

¹⁸¹ http://www.xbank.com.tr/pb/engine/0,1065,1_1_0,00.html ,

5.3. Halk Bankası'nda Risk Yönetimi ve İç Kontrol

Etkin bir iç denetim, Halk Bankası'nın yönetiminin karar alma sürecinde ve belirlenen amaçlara sağlıklı bir şekilde ulaşmada en önemli unsur ve aynı zamanda bankacılık faaliyetlerinin tam ve güvenli olarak sürdürülmesi için gerekli bir yapıdır. İç denetim sistemi bankayı zarara uğratabilecek risklerin önceden fark edilmesine ve böylece olası zararların önlenmesine imkan vermektedir. Bu görev sadece denetim birimlerinin değil, farklı sorumluluklar taşımakla birlikte tüm banka personelinin içinde yer aldığı bir işlev olarak algılanmakta ve bu anlayışla Banka içindeki tüm personelin iç denetimin önemini anlaması ve aktif olarak bu sürece katılması için çalışılmaktadır.

Banka iç denetim sistemi; Risk Yönetimi ve Kontrol ana başlığı altında, Risk Yönetimi ve İç Kontrol, Mali Kontrol ve Planlama ile Teftiş Kurulu olmak üzere 3 ayrı faaliyet alanında tanımlanmıştır.

İç kontrol ve mali kontrol faaliyetleri sonucunda saptanan hata ve noksanlıklar, Risk Uyarı Raporu (RUR) ve Mali İnceleme Raporu (MİR) adı altında raporlanarak kontrol çalışmalarının yürütüldüğü birime iletilmektedir. Yapılan uyarıya rağmen giderilmeyen riskler bir üst yönetim kademesine raporlanarak, riskin giderilmesine kadar bu sürece devam edilmektedir. Bankanın veri tabanındaki hatalı kayıtların düzeltilmesi ve eksik kayıtların tamamlanması amacı ile yapılan çalışmalar sonucu şubelerimizdeki yaklaşık 100.000 hatalı kaydın düzeltilmesi sağlanmıştır.

Kredi portföyü yapısının, risk yoğunlaşmalarının, takipteki kredilerin ve firma dereceleri ile portföy kalitesinin analizi yapılmış, ayrıca Basel II Sermaye Uzlaşısı ile ilgili hususlar ve Basel II'nin Halk Bankası'nın sermaye yeterlilik rasyosu üzerindeki etkisi incelenmiştir.¹⁸²

5.4. Halk Bankası'nda İç Kontrol Faaliyetleri

Uluslararası finans piyasalarında meydana gelen gelişmeler, diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi, Türk bankacılık sektöründe de, gözetim ve denetim başta olmak üzere çeşitli alanlarda düzenleme yapılmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu itibarla ilk olarak Haziran 1999'da, 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun 9/4ncü maddesinde;

¹⁸² Halk Bankası A.Ş.2004 Faaliyet Raporu, 2005, s. 33-34

“Bankalar işlemleri nedeniyle karşılaştıkları risklerin izlenmesi ve kontrolünü sağlamak amacıyla faaliyetlerinin kapsamı ve yapısıyla uyumlu, esas ve usulleri kurumca çıkarılacak yönetmelikle belirlenecek etkin bir iç denetim sistemi ve risk kontrol ve yönetim sistemi kurmakla yükümlüdürler.” denilerek, Risk Yönetimi ve İç Denetim Sisteminin hukuki zemini hazırlanmıştır. Söz konusu kanun maddesi ve Bankacılık Sistemine yönelik olarak ortaya konulan yeni anlayış çerçevesinde gerekli düzenlemeler yapılmaya başlanmış ve BDDK tarafından hazırlanan “Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik” 08.02.2001 tarih ve 24312 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

İçeriği, Basel Komitesinin prensipleriyle örtüşen bu yönetmeliğin 3. maddesi ile Türk Bankacılık Sisteminde bu esasların uygulanması zorunlu kılınmış ve yaptırıma bağlanmıştır. Buna göre, Bankalar iç denetim ve risk yönetimi sistemlerini 01.01.2002 tarihine kadar söz konusu yönetmelik hükümlerine uygun hale getirmekle yükümlü kılınmıştır.

Halk Bankası; yeniden yapılandırma süreci kapsamında organizasyon yapısını değiştirirken belirtilen kanun maddesi ve yönetmelikler dikkate alınmıştır. Bu organizasyon şemasının en temel özelliği işlemi yapanlar, fiyatlayanlar ve kontrol edenlerin farklı birimlerde ve farklı yönetim kurulu üyelerine bağlı olmasıdır. Matriks organizasyon şeması olarak da adlandırılan bu yapıda her işlem bazında kontrol sağlanmaktadır. Bu organizasyon şeması ile Banka “ Risk Yönetimi Sistemi” nin mantığına uygun bir yapıya kavuşmaktadır.

BDDK tarafından 2001 yılında yayımlanan Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik hükümlerine uygun şekilde, Türkiye Halk Bankası organizasyon yapısı içerisinde Teftiş Kurulu Başkanlığı, İç Kontrol ve Risk Yönetimi Daire Başkanlıkları; Yönetim Kurulu Başkanı ile Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısından oluşan Denetim Komitesine bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.

Bu kapsamda; bankada etkin bir İç Kontrol sistemi tesis etmek amacıyla, İç denetim sisteminin temel felsefesi, amaçları ve yönetim birimleri belirlenip, bağımsız çalışan iç kontrol örgüt yapısına ait organizasyon şeması oluşturulmuştur. İç kontrol elemanlarının, seçim ve atamaları gerçekleştirilerek birimin kadro ve örgütlenmesi için temel çalışmalar yapılmıştır.

Genel Müdürlük Birimleri ile şubelerde uygulanan kontrol prosedürlerinin oluşturulması amacıyla kontrol noktaları saptanmış ve Eylül – 2001 itibariyle iç kontrol

faaliyetlerine bağlanmıştır. 6.12.2001 tarih ve 54/7 sayılı Yönetim Kurulu kararı ile “İç Kontrol Daire Başkanlığı Yönetmeliği” yürürlüğe girmiştir.¹⁸³

5.4.1. İç kontrol biriminin kuruluşu

18 Haziran 1999 tarihinde yürürlüğe giren 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun 9. maddesinin 4. fıkrasında “Bankalar, işlemleri nedeniyle karşılaştıkları risklerin izlenmesi ve kontrolünü sağlamak amacıyla faaliyetlerinin kapsamı ve yapısıyla uyumlu, esasları ve usulleri Kurumca çıkarılacak yönetmelikle belirlenecek etkin bir iç denetim ve risk kontrol ve yönetim sistemi kurmakla ” yükümlü tutulmuşlardır. Bu düzenlemeye dayanarak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından hazırlanan “Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik” 08 Şubat 2001-24312 tarih ve sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanarak, yayımı tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yönetmeliğin geçici maddesi ile bankalara, iç denetim ve risk yönetim sistemlerini yeni duruma uygun hale getirmeleri için 01 Ocak 2002 tarihine kadar süre tanınmıştır. BDDK mazeretini geçerli gördüğü bankalar için, bu süreyi altı ayı geçmemek üzere bir kez uzatmaya yetkili kılınmıştır.

İç Kontrol Daire Başkanlığı, Halk Bankası A.Ş. Yönetim Kurulunun, Bankanın organizasyon yapısını yeniden düzenleyen 27.09.2001 kararı ile kurulmuş ve aynı yıl İç Kontrol Birimi oluşturulmuştur.¹⁸⁴

Kasım 2002 tarihinde yayınlanan “Halk Bankası A.Ş. İç Kontrol Daire Başkanlığı Yönetmeliği”nin 31 madde ve 9 kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda Amaç, Kapsam ve Tanımlar ele alınmış, ikinci kısımda İç Kontrol Daire Başkanlığı'nın Kuruluş ve Görevleri açıklanmış, üçüncü kısımda İç Kontrol Daire Başkanı'nın, Bölüm Müdürünün ve Yönetmenlerin Görev, Yetki ve Sorumlulukları üzerinde durulmuş, dördüncü kısımda İç Kontrol Elemanlarının Görev ve Yetkileri, beşinci kısımda İç Kontrol Elemanlarının Seçimi ve Atanması Yetiştirme ve Yükselme Esasları ile Görevlendirme ve Sorumlulukları düzenlenmiş, altıncı kısımda Özlük İşleri açıklanmış, yedinci kısımda İç Kontrole Tabi Olanların Sorumluluk ve Yükümlülükleri ele alınmış,

¹⁸³ Şenol, ŞENGÜL; “Toplam Kalite Yönetimi Uygulamaları ve İç Kontrol Birimlerinde Toplam Kalite Yaklaşımı”, Türkiye Halk Bankası Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Temmuz 2005, s.120

¹⁸⁴ <http://ickontrol> , Halk Bankası İç Kontrol Daire Başkanlığı kurum içi Web Sitesi ,

sekizinci kısımda Rapor Çeşitleri, Raporlara Yapılacak İşlemler ve Yazışma Usulleri ve dokuzuncu kısımda Diğer Hususlar açıklanmıştır.

Yönetmelik, Halk Bankası A.Ş. İç Kontrol Daire Başkanlığı'nın kuruluş, görev, yetki ve sorumlulukları ile çalışma usul ve esaslarının tespiti amacıyla düzenlenmiştir.¹⁸⁵

5.4.2. İç kontrol biriminin misyonu ve vizyonu

Bankanın tüm faaliyetlerinin; belirlenen politika, yöntem, uygulama talimatları ve limitlere uygun olarak yürütülmesini sağlamak amacıyla; finansal, operasyonel ve diğer kontrol noktaları aracılığıyla izleme, değerlendirme ve yönetim kademelerine eş zamanlı raporlama faaliyetlerini yürütmektir.

Merkezi veri denetim ve analiz prosedürlerini geliştirmek, Risk ölçüm sonuçlarını sayısallaştırarak, şubelerin risklilik düzeylerini izlemek, erken uyarı mesajları oluşturmak, Raporlama / Şube / Birim süreçlerini bilgi sistemleri ortamında tümüyle entegre hale getirmektir.

5.4.3. İç kontrol biriminin organizasyondaki yeri

Yönetim Kurulu

Genel Müdür Yardımcısı - Risk Yönetimi ve İç Kontrol

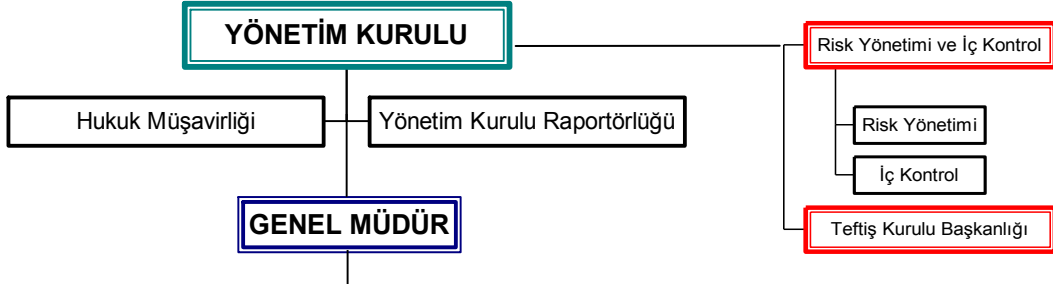
- Risk Yönetimi Daire Başkanlığı
- İç Kontrol Daire Başkanlığı

Teftiş Kurulu Başkanlığı

- Hukuk Müşavirliği
- Yönetim Kurulu Büro Hizmetleri Daire Başkanlığı

Yönetmelikte İç Kontrol Daire Başkanlığı, Bankanın organizasyon şemasında belirtilen yapı içerisinde “ Risk Yönetimi ve İç Kontrol ” grubundan sorumlu Genel Müdür Yardımcısına bağlıdır, ifadesi yer almaktadır.

¹⁸⁵ Halk Bankası A.Ş. İç Kontrol Daire Başkanlığı Yönetmeliği, Kasım 2001

Şekil 4: Halk Bankası İç Kontrol Daire Başkanlığı Organizasyon Şeması (Kaynak: Kurum içi Web Portalı <http://portal05/>)

5.4.4. İç kontrol biriminin insan kaynakları yapısı

Yönetmelikte “İç Kontrol Daire Başkanlığı, bir Başkan, bir Bölüm Müdürü, yeterli sayıda Yönetmen, Yönetmen Yardımcısı, Uzman, Uzman Yardımcısı ve diğer personelden oluşur. Bankanın birim ve şubelerinde İç Kontrol görevini yürüten elemanlar da Başkanlığa bağlı olarak görev yaparlar.” ifadesi bulunmaktadır.

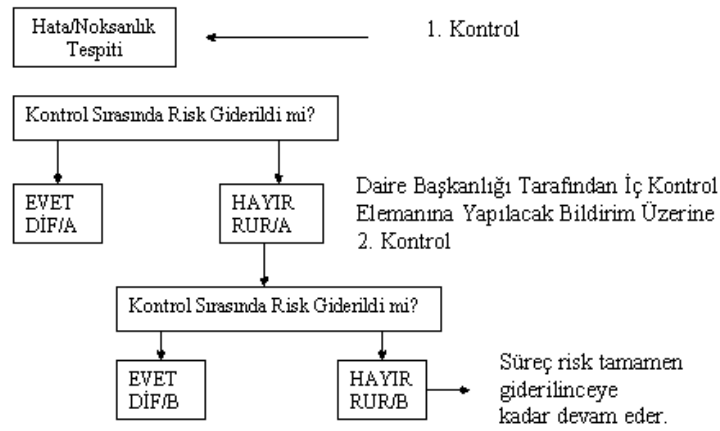
İç Kontrol Daire Başkanlığı’nda 1 Başkan, 1 Bölüm Müdürü, 22 Yönetmen, 45 Yönetmen Yardımcısı, 20 Uzman, 18 Uzman Yardımcısı, 88 Servis Yetkilisi, 3 Servis Görevlisi ve 2 Kurye olmak üzere toplamda 170 personelden oluşmaktadır.

5.4.5. Şubelerde yürütülen iç kontrol faaliyetleri ve raporlama sistemi

Şubelerde aylık programlar dahilinde yapılan görevlendirmelerle denetim çalışmaları sürdürülmektedir. Şubeler aktif büyüklükleri dikkate alınarak aylık ya da iki aylık dönemlerde kontrol programına alınmaktadır. İç kontrol elemanları, görevli olduğu Bölge Koordinatörlükleri dışındaki şubelerde de geçici olarak görevlendirilmektedir. Bir iç kontrol elemanı, bir şubede en fazla üç kontrol periyodunda görev yapmakta ve rotasyon yoluyla şubelerimizin farklı iç kontrol elemanlarınca kontrol edilmesi sağlanmaktadır.

Kontrol edilen şubede tespit edilen hata ve noksanlıklar giderilmesi amacıyla yetkili kişilere sözlü olarak bildirilir. Söz konusu risk giderilirse buna ilişkin

DİF/A (Düzeltilen İşlemler Formu/A) düzenlenir. Eğer yapılan tespite katılmıyor veya mutabık kalınmakla birlikte giderilememiş ise RUR/A (Risk Uyarı Raporu/A) düzenlenir. RUR şube cevabı alındıktan sonra İç Kontrol Daire Başkanlığı'na gönderilir. Başkanlıkta RUR'un inceleme ve analizi yapılarak ilgili birime sevk edilir. Sevk edilen RUR aynı zamanda takibe alınarak daha sonraki denetimlerde kontrol edilmek üzere ilgili kontrol elemanına bildirilir. Sonraki kontrollerde riskin tamamen giderildiği saptanırsa DİF/B düzenlenerek takip kapatılır. Eğer risk giderilmemiş ise RUR/B düzenlenerek takip süreci devam ettirilir.

Şekil 5: Raporlama Takip Süreci (Kaynak : Halk Bankası İç Kontrol Daire Başkanlığı kurum içi Web Sitesi, <http://ickontrol>)

Halk Bankası iç kontrol faaliyetleri iç denetim ilkeleri uyarınca sürekli gelişme göstermekte yapılan uyarıların erken uyarı olması için aylık şube kontrolleri ile devamlı bir şekilde kurum riskinin azaltılması sağlanmaktadır. 2001 tarihinde faaliyete başlamış olan iç kontrol sisteminin faaliyet göstermiş olduğu süre içerisinde 100.000'lerce risk unsuru ve 100'lerce usulsüzlük vakası tespit ederek gerekliliğinin önemini herkes tarafından kabul edilmesini sağlamıştır.

5.5. 2002 Sonrası İç Kontrol Biriminin Etkileri

İç kontrolle ilgili alınan kararların etkisi bankaların finansal yapılarının ileriye gidisinde önemli bir yere sahip olacağı düşünülmektedir. İç kontrol sistemi, işletmenin faaliyetlerine değer katmak ve verimlilik yaratmak amacı ile tasarlanmış bir güvencedir.

Etkin bir iç kontrol yapısı, güvenilir bilgi akışını sağlayarak üst yönetimin doğru kararlar almasını sağlar.

İç kontrol yapısının etkinliği, sistemin işleyişinin işletme denetçileri tarafından gerçekleştirilen iç denetim faaliyetiyle; faydasının ve etkinliğinin ölçüsü ise maliyetlerden sağlanan tasarruflarla belirlenecek olup henüz yeni kurulan bir sistem olduğundan etkilerini ileriki dönemlerde gözlenebilecektir.

İç kontrol yapısının uygulanması; işletme yönetiminin kârlılık, verimlilik gibi temel hedeflerine ulaşma konusunda yönetime katkıda bulunacak olması beklenmektedir. İç kontrol yapısı oluşturulduktan sonra, bankanın kaynakların yanlış kullanımını ve kaybolmasını önlenmiş olup; hata ve hileler sonucu oluşabilecek kayıpları azaltarak, mali tablolarda doğruluk ve güvenilirlik sağlanmıştır.

İç kontrol sistemi, işletmenin faaliyetlerinde karlılık ve verimlilik hedeflerine ulaşmasını sağlayacaktır. Ayrıca işletme ilgililerine doğru bilgiyi zamanında sunarak, işletmeyle aralarında oluşacak güven ortamının pekişmesini destekleyecektir. Daha geniş perspektiften bakılacak olursa, firmanın ulusal ve uluslararası piyasalardaki itibarı güçlenecektir.

Bu başlıkta bankaların iç sistemleri hakkında çıkan tebliğlerin ve bankaların risklerini azaltmak için 2001 yılındaki krizden sonra kurmak zorunda olduğu iç kontrol sistemlerinin önemi ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Krizlere hazırlıklı olmanın en önemli yolu, etkin bir iç sistemin olmasıdır. Bu anlamda toplam risk faktörleri içerisinde %20'lik bir ağırlığa sahip olan iç kontrol sisteminin yeterliliği ve etkinliği de son derece önem kazanmıştır.¹⁸⁶

1997 yılından 1999 yılına kadar genelde düşen bir oranla seyreden özkaynakların karlılığı oranı 2000 yılında hızlı bir düşüş yaşamış ve krizin olduğu 2001 yılında tüm bankalarda eksiye (-) dönmüştür. 2002 yılında ise tüm bankalarda hızlı bir artıştan sonra 2010 yılına kadar genelde artan bir oran izlemiştir. Bu da bankanın yatırımlarının verimli olduğunu ve etkin bir iç kontrol sisteminin de yardımı sayesinde giderlerini sıkı bir şekilde kontrol altında tuttuklarını gösterir. 2002 yılından sonra iç kontrol sisteminin yeniden yapılandırılmasıyla birlikte özkaynakların karlılığını daha da artacağı beklenmektedir.

¹⁸⁶Gökhan TAŞPINAR, Basel Komitesi ve Basel II Kararları, -, Erişim Tarihi: 27.03.2008
www.bilgeyatirimci.com/gokhan_taspinar/view/4168/basel_ii_ve_t_rk_bankacilik_s_stem_ - 135k

Krizden sonra aktif karlılığının artan bir oranda seyretmesi bankaların yatırımlarından beklenen getirileri sağladığını gösterir. Etkin bir iç kontrol sisteminin yardımı sayesinde yatırımlar kontrol altına alınmış ve yatırımların verimliliği artmıştır. Buda bankanın karlılığının artmasını sağlamıştır.

Bankalarımızın sermaye yeterliliği rasyolarına bakarsak 1997 yılından 2000 yılına kadar genelde düşen bir oranda seyreden bu oran 2001 yılına gelindiğinde, tüm bankalarımızın sermayelerinin yetersiz olduğunu göstermektedir. 2002 yılından sonra ise alınan önlemler sayesinde tüm bankalarımızın sermaye yeterliliği rasyosu minimum sınır olan %8'in üzerine çıkmıştır. Bu da iç kontrol sistemi sayesinde tanımlanan risklerin doğru bir biçimde ölçüldüğünü ve bankanın doğru strateji belirlemesine yardımcı olduğunu gösterir. Bunun sayesinde de bankalar krizden sonra gerçekleşmesi muhtemel başka bir krize karşı önlem almış ve elinde bulundurması gereken minimum sermaye tutarını kontrol etmiştir.

1997 yılından 2001 yılına kadar tüm bankalarımızda artarak seyreden takipteki kredilerin toplam kredilere oranı, 2002 yılından sonra hızla düşmeye başlamıştır. Bazı bankalarımızda sifıra yakın bir orana yaklaşan bu oran, bazı bankalarımızda sifıra düşmüştür. Buda etkin bir iç kontrol sistemi sayesinde kredilerin sıkı bir şekilde kontrol edildiğini, batık kredilerin azalarak bunlara ayrılan karşılık oranlarının düştüğünü ve karlılığın arttığını gösterir.

2001 yılında yaşanan büyük krizden sonra iç kontrol sisteminin ve iç denetimin öneminin artmasıyla birlikte BDDK' da bankaları daha sıkı denetlemeye başlamıştır. Bankaları denetlerken kullanılan rasyoların çeşitliliği de artmıştır. Özel karşılıklar / takipteki krediler oranı rasyosu 2001 yılından sonra kullanılmaya başlandığı için; kriz sonrası ne gibi değişimler olduğu ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. 2001 yılındaki krizden sonra oran tüm bankalarımızda sürekli olarak artarak 2010 yılına kadar gelmiştir. Bunun nedeni ise, etkin bir iç kontrol sisteminin de yardımıyla kredilerin kontrolünün artması ve batık kredilerin düşerek oranın artmasıdır.

Çeşitli yıllarda oynaklıklar gösterse de oran genelde 2002 yılından başlayarak 2010 yılına kadar düşerek seyretmektedir. Bunun nedeni ise iç kontrol sistemi yardımıyla kontrol edilen takipteki kredilerin oranının düşmesiyle birlikte bunlara da ayrılan karşılığın düşmesidir.

Halk Bankası'nın özkaynaklarının ve aktiflerinin karlılığı 2001 yılından sonra artarken; diğer bankaların karlılıkları düşmüştür. Ama 2001 den önceki yüksek

enflasyonu göz önüne alırsak, 2001 den önceki yüksek karların reel olmadığı ve aslında reel anlamda 2001 den sonra tüm bankalarda karlılıkların arttığı görülür.

Takipteki kredilerin, toplam kredilere oranı ise, istisnasız tüm bankalarımızda 2001 den sonra önemli ölçüde bir düşüş göstermiştir. Bankalardaki iç kontrol yapılarının gelişmesiyle birlikte, kredilerinde kontrol altında tutulması, görevlerin ayrılığı ilkesi ile kredi verenin, onaylayanın ve kullandıran kişilerin ayrılması sonucu batık krediler azalmış, bununla birlikte de takipteki krediler oranı düşmüştür. Yine bu sayede kredilere ayrılan karşılıkların oranı da düşmüştür.

SONUÇ

İç kontrol sistemi; bir işletmenin hedefleri doğrultusunda faaliyetlerini planlı ve etkin bir biçimde yürütebilmesi amacıyla işletme yönetimince oluşturulan politikaların bütünüdür. İç kontrol yapısı, işletmenin faaliyetlerine değer katmak ve verimlilik yaratmak amacı ile tasarlanmış bir güvencedir. Özellikle 2001 yılındaki ekonomik krizden sonra alınan tedbirler ve iç kontrolle ilgili alınan kararların etkisi bankaların finansal yapılarının ileriye gidişinde önemli bir yere sahiptir.

Gönüllü bir özel sektör organizasyonu olan Coso'nun "İç Kontrol-Bütünleşik Yapı" başlıklı dokümanı işletmeler tarafından iç kontrol sisteminin oluşturulmasında temel kaynak haline gelmiştir. Coso, işletme hedeflerinin elde edilmesi için var olması ve entegre çalışması gereken beş iç kontrol unsurunu belirlemiştir, bunlar; kontrol ortamı, kontrol faaliyetleri, risk değerlendirmesi, bilgi ve iletişim ve gözlemedir. Bu beş temel unsurdan oluşan iç kontrol sistemini inceleyen bağımsız denetçi, iç kontrol sistemi etkinliğine ve kontrol riski düzeyine ilişkin değerlendirmeler yapabilecektir.

Etkin bir iç kontrol yapısı, işletme içerisinde güvenilir bilgi akışını sağlayarak üst yönetimin doğru kararlar vermesini sağlar. Faaliyetlerin, eşgüdümün ve sağlıklı iletişimin işleyebilmesi için gerekli olan sistem, iç kontrol yapısının kurulması ile sağlanır. İç kontrol sistemine sahip olmayan veya işletmenin hedefleriyle örtüşmeyen, işletmede oluşabilecek düzensizlikleri, hataları ortaya çıkartmada yetersiz kalan bir iç kontrol sistemine sahip işletmede hile ve suiistimallerin oluşması kaçınılmazdır. Oluşturulan iç kontrol sistemi aracılığıyla; işletme varlıklarının korunması, yönetim politikalarına uyulması, hatalı ve hileli işlemlerin önlenmesi, muhasebe kayıtlarının eksiksiz ve geçerli olması, mali bilgilerin güvenilir ve zamanında hazırlanması sağlanmış olacaktır. Bu amaçları gerçekleştiren bir iç kontrol sistemi, işletmenin faaliyetlerinde karlılık ve verimlilik hedeflerine ulaşmasını sağlayacaktır. Ayrıca işletme ilgililerine doğru bilgiyi zamanında sunarak, işletmeyle aralarında oluşacak güven ortamının pekişmesini destekleyecektir, firmanın ulusal ve uluslararası piyasalardaki itibarı güçlenecektir.

Etkin bir iç kontrol yapısının bulunması, işletmelerde kaynakların yanlış kullanımını ve kaybolmasını önleyip, hata ve hileler sonucu oluşabilecek kayıpları azaltarak, mali tablolarda doğruluk ve güvenilirliği sağlar. Ancak etkin bir iç kontrol

yapısının işletmelerde kurulması, işletme hedeflerine ulaşılması konusunda kesin sonuç getirmez. Yetersiz iç kontrol yapısına sahip olmaktan ya da iç kontrol yapısına sahip olmamaktan kaynaklanan güvenilir olmayan bilgi, kanunlara aykırı olarak oluşacak işlemler ve varlık kayıpları, kaynakların etkin kullanılamaması gibi maliyetlerin yanı sıra gereğinden fazla kontrole sahip olmanın maliyeti de işletmeye önemli oranda sorunlar getirmektedir. Bu nedenle belirlenmiş zaman aralıklarıyla iç denetim bölümü veya bağımsız denetçiler yardımıyla iç kontrol yapısı sürekli takip edilmeli ve değerlendirilmelidir.

ABD’de Enron, Worldcom gibi dev firmalarda yaşanan denetim ve muhasebe skandallarının temelinde etkin bir iç kontrol sisteminin olmaması ve bu eksikliğin göz ardı edilmiş olması yatmaktadır. Skandalların ardından kamunun güvenini yeniden kazanmak amacıyla 2002 yılında Sarbanes-Oxley Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla ayrıca; yatırımcılara doğru, zamanında ve anlaşılabilir finansal bilgilerin sunulması, daha iyi kurumsal yönetimin sağlanması, iç kontrollerin daha etkin yapılmasının sağlanması, denetimi gerçekleştiren denetçi firmalardan alınabilecek hizmetleri sınırlandırmak amaçlanmıştır.

Yaşanan ekonomik krizlerden sonra dünyada ve Türkiye’de iç kontrol sisteminin önemi daha çok anlaşılmış ve bankaların iç kontrol sistemlerinin iyileştirilmesi için çok çaba sarf edilmiştir. 2001 yılında yaşanan krizden sonra bankalar da iç kontrolün önemini çok iyi anlamış ve iç kontrol sistemlerini geliştirmek için birtakım çalışmalar içine girmişlerdir. Zaten BDDK’nın da çıkardığı yönetmeliklerle de bankaların iç kontrollerini geliştirmelerini yasal bir zorunluluk haline getirmiştir. Yaşanan ekonomik krizlerden en az zararlı çıkmak için bankaların iç kontrol yapılarını güçlendirmeleri, yasal zorunlulukların artması ve bankaların bu konuda yapılan düzenlemelere uymaları önem arz etmektedir. 2002 yılında ise “Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ” ile uygulamaya geçilmiştir. İlgili tebliğ uyarınca, bağımsız denetim firmalarının bağımsız denetim hizmeti verdikleri dönemde bedelli ve bedelsiz olarak danışmanlık hizmeti kapsamına girecek faaliyetlerde bulunamayacakları belirtilmiştir. İmza yükümlüsü görevlilerin iç kontrol sistemi ve kendilerinin bilgiye ulaşma sistemiyle ilgili eleştiri ve önerilerini yönetim kuruluna, denetim komitesine ve denetimi gerçekleştiren bağımsız denetim kuruluşuna bildirmekle yükümlü oldukları vurgulanmıştır. İç kontrol sistemi ve denetim riski olarak adlandırılan; denetçinin mali tablolarda yer alan önemli bir hatayı veya düzensizliği

tespit edemeyerek, mali tabloların güvenilir olduğuna ilişkin olumlu görüş bildirmesi riski ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Kamuda etkili bir iç kontrol için asgari şartlar şunlardır: Kurumların yönetmeliklerinde yer almak; yasal ve mesleki güvenceye ve nitelikli insan kaynağına sahip olmak ve en önemlisi fonksiyonel bağımsızlığını korumaktır. Ayrıca bütçesi, örgütü ve başında yöneticisi olan ve statü itibarıyla kendini boşlukta hissetmeyen bir iç kontrolün başarısından şüphe duyulmamalıdır. Tarihi birikim, kurumsal hafıza ve bürokratik terbiyeyi iç kontrol elemanları özümsemeli ve de önemsemelidirler. İç kontrol grubunu, grup başkanının, bölüm ve ekip baslarının, personelin ve denetlenenlerin görev ve sorumlulukları açıkça belirtilmeli ve çalışmada anlatıldığı gibi olmasına özen gösterilmelidir. İç kontrol yapısının etkinliği, sistemin işleyişinin işletme denetçileri tarafından gerçekleştirilen iç denetim faaliyetiyle; faydasının ve etkinliğinin ölçüsü ise maliyetlerden sağlanan tasarruflarla belirlenir. Ayrıca etkin bir iç kontrol sisteminde iç kontrol personelinin uymak zorunda olduğu kurallarda açıkça belirtilmiştir. İç kontrol personeli dürüst, nesnel ve yetkin olmalı; gizlilik kuralına da uymalıdır. İşe alma ve terfii durumlarında, etkin bir iç kontrol sistemine sahip banka, insan kaynakları yönetiminin değerlendirmesinden sonra, ilgili adayı ayrıca İç Kontrol Grubu ile de görüşmeye almalıdır.

Denetçi, denetim planlanması aşamasında her işletme iddiası için uygulayacağı denetim prosedürlerinin niteliğini ve uygulama zamanını belirleyebilmek için denetim risk modelini oluşturmaktadır. Kontrol riskini değerlendirebilmek için de iç kontrol yapısı ile ilgili yeterli derecede bilgi ve deneyime sahip olmalıdır. Bu, potansiyel hata çeşitlerinin tespit edilmesi, hata yapma riskini etkileyen faktörlerin dikkate alınması ve etkili maddilik testlerinin oluşturulması süreçlerini içermektedir. Kontrollerin testi aşamasında; soruşturma, teftiş, gözlem ve tekrarlama prosedürleri kullanılarak kanıtlar elde edilir. Kontrollerin testinden elde edilen sonuçlar olumlu ise, değerlendirilmiş kontrol risk düzeyi belirlenir, belgelendirilir ve maddilik testlerinin yapısı, zamanlaması ve kapsamının belirlenmesine geçilir. Bu sonuçlar olumsuz ise, direkt olarak maddilik testlerinin yapısı, zamanlaması ve kapsamı belirlenir. Buradan yola çıkarak etkin bir iç kontrol sisteminin işleme sürecini şu şekilde açıklanabilmektedir:

İç Kontrol Grubu, izleme ve kontrol faaliyetlerini, belirlenen kontrol noktalarına göre gerçekleştirmelidir. Risk tipi ve faaliyetlerin özellikleri göz önüne alınarak Krediler, Şube Operasyonlar, Mali ve İdari İşler, Kredi Kartları, Hazine, bilgi sistemleri

ve iletişim kanalları gibi temel kontrol alanlarına ait kontrol noktaları için zaman aralığı anlık, günlük, haftalık, aylık, üç aylık veya altı aylık olarak belirlenmelidir. Temel kontrol alanlarına ait bütün kontrol listeleri İç Kontrol Veritabanı'na girilmeli, yeni karşılaşılan risk faktörleri, bankacılık faaliyetlerinin is akısındaki değişikliklere göre revize edilmeli ve mevcut kontrol noktalarının incelenmesine göre dikkate alınmalıdır.

Çalışmanın son bölümünde bir bankanın iç kontrol sistemi ayrıntılı bir şekilde incelenerek, iç kontrol sistemi şablonu çıkarılmaya çalışılmıştır. Bahsedilen bankanın iç kontrol sistemi ayrıntılı bir biçimde incelenmiş ve buradan yararlanılarak, tüm bankalarda olması gereken etkin bir iç kontrol sistemi yapısı, iç kontrol grubu görevleri ve iç kontrol süreci açıklanmaya çalışılmıştır. İşletmenin iç denetim bölümü tarafından ilgili faaliyet sürecinin iç kontrol sistemi etkinliği değerlendirilmiştir. İç denetim raporuyla işletme yönetimine süreç içerisinde bulunan kontrol eksiklikleri, bunların potansiyel etkileri ve alınması gereken önlemler sunulmuştur. Böylece işletmenin iç kontrol sistemi etkinliğine ilişkin danışmanlık görevini yerine getiren iç denetim bölümü ayrıca bağımsız denetim çalışmalarında talep edilecek iç kontrol sistemine ilişkin yeterli bilgiyi sağlamış olacaktır. Araştırma hem teorik bilgiler hem de yasal düzenlemelerde görülen değişmelerin ışığında bir bankanın iç kontrol sistemi incelenerek, diğer bankalar için güncel bir kaynak oluşturmuştur.

KAYNAKLAR

ACAR, Mustafa; “Tarımsal İşletmelerde Finansal Performans Analizi”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 20, 2003, s. 21- 37.

ACAR, Özgür ; Tülay BURÇAK; “Bankacılık Gözetim ve Denetiminde Seçilmiş Ülke Uygulamaları”, Active Finans Bankacılık Dergisi, Ağustos-Eylül 2000.

Active Academy Ar-Me; “Bankacılık Denetimindeki Reformlar”, Active Academy Dergisi, Ekim 2003.

AKARKARASU Nahit, “Halka Açık Şirketlerde İç Denetim ve Denetim Kurallarının Etkinleştirilmesi İçin Öneriler”, SPK Yeterlilik Etüdü, Bankacılar Dergisi, 2000, Sayı 34, 2000.

AKÇA, Ayşe; “Bankalarda İç Denetim Sistemi ve Türkiye’deki Uygulamalar”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008.

AKGÜL B. Ataman, “Türk Denetim Kurumları”, İstanbul, Türkmen Kitabevi, 2000

AKGÜL, A.; ÇEVİK, O.; 2003, İstatistiksel Analiz Teknikleri, Emek Ofset, Ankara.

AKISIK, Orhan; “İç Kontrol Sistemi ve Bağımsız Denetim İçindeki Yeri”, Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, Sayı: 14, 2005, s. 89- 101.

ALPARSLAN, Melike, Keskin, Ekrem, İnan, Emre Alpan; “Son Dönemde Bankacılık Alanında Gerçekleştirilen Yasal ve Düzenleyici Değişiklikler 1999-2001”, Bankacılar Dergisi, Sayı 39, Aralık, 2001

ALTUNISIK, R.; COSKUN, R.; BAYRAKTAROGLU, S.; YILDIRIM, E.;
2004,Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Sakarya Kitabevi, Sakarya

ARKUN, Osman Fikret; İşletmelerde Muhasebe Denetimi, İstanbul, İstanbul,
İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Nihad Saydar Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları, 2.
Baskı, 1980

ASLAN, Sinan; Türk Bankacılık Sektöründe İç Denetim, İstanbul, Avcıol
Basım- Yayın, 2003

ATAMAN, Ümit; BOZKURT, Nejat, HACİRÜSTEMOĞLU, Rüstem;
Muhasebe Denetimi Uygulamaları, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 2000.

BAKDUR, Alper, “Bankacılık Sektörünü Düzenleyen Kurumların Yapıları:
Ülke Uygulamaları ve Türkiye İçin Öneri”, DPT Uzmanlık Tezi, Eylül 2003

BAKIR, Mehmet; “Denetim”, Dilara Yayınevi, Trabzon, 2005

Bankacılar Dergisi, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, Sayı 34, Eylül, 2000,
s.103.

Bankacılar Dergisi, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, Sayı 28, Mart, 1999, s. 156

Banque de France; <http://www.banque-france.fr>

Basel Bankacılık Gözetim Komitesi, Bankalarda Kurumsal Yönetim, Eylül
1999.

Basel Bankacılık Gözetim Komitesi; “Bankacılıkta Etkin Gözetim ve Denetime
İlişkin Temel Prensipler”,

Basel Bankacılık Gözetim Komitesi; “Bankalarda İç Denetim ve Bankacılık
Gözetim Otoritesinin İç ve Dış Denetçiler ile İlişkisi”, Temmuz 2000, 90

Basel Committee on Banking Supervision, “Internal Audit in Banks and the Supervisor’s Relationship with Auditors”, Ağustos 2001, <http://www.bis.org>

Basel Committee on Banking Supervision; “Framework for Internal Control Systems in Banking Organizations”, Eylül 1998, <http://www.bis.org>

Basle Committee on Banking Supervision (Basle Bankacılık Gözetim Komitesi), “Bankacılıkta Etkin Gözetim ve Denetime İlişkin Temel Prensipler”, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, Basel, Eylül 1997.

Basle Committee on Banking Supervision (Basle Bankacılık Gözetim Komitesi), “Bankalarda İç Denetim Sistemleri”, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, Basel, Eylül 1998.

Basle Committee on Banking Supervision (Basle Bankacılık Gözetim Komitesi), “Bankalarda İç Denetim ve Bankacılık Gözetim Otoritesinin İç ve Dış Denetçilerle İlişkisi”, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, Basel, Temmuz 2000.

BAYDAROL, Onur; “İç Kontrol Sistemi Etkinliğinin Muhasebe Denetimindeki Önemi ve Kontrol Riskinin Belirlenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.

BDDK Tarafından 08.02.2001 tarih ve 24312 sayılı Resmi Gazete’ de Yayımlanan “Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik”

BDDK, “Bankacılık Sektörü Değerlendirme Raporu”, Eylül 2001, (Erişim) <http://www.bddk.org.tr/turce/yayinlarveraporlar/rapor/bddksektordegerlendirme/bsdr0901.pdf>, 28 Nisan 2006.

BDDK (2001), (YÖNETMELİK), “Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik”, 08.02.2001 Tarih ve Sayılı Resmi Gazete, Madde:1

BDDK (TASLAK), “Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmeliğin Uygulanmasına İlişkin 1 Sayılı Tebliğ, Bankacılık Düzenleme Ve Denetleme Kurumu”, 03.10.2001 tarih BDDK.RGTAD.-II.1-8111 sayılı Yazısı, (2002)

BDDK, Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik, 08 Şubat 2001 tarih ve 24312 sayılı Resmi Gazete, (Erişim) http://www.bddk.org.tr/turkce/mevzuat/bddk_icdenetim_riskyonetimi.doc, 24 Mart 2006.

BDDK Tarafından 01.11.2006 tarih ve 26333 sayılı Resmi Gazete’ de Yayımlanan “Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik”

BDDK tarafından 14/06/2007 tarih ve 26552 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanan “Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik”

BERK, Niyazi; Avrupa Topluluğuna Tam Üyelik Açısından Türk Bankacılık Sisteminin Uyum Gereksinimleri, İstanbul, İTÜ, 2. Baskı, 1998.

BOZKURT, Necla; “Muhasebe Denetimi”, Alfa Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul 2000.

BOZKURT, Nejat; “Muhasebe Denetimi”, İstanbul, Alfa Yayın No:457, 1999

CANDAN, Ekrem; “Kamu İdarelerinde İç Kontrol Sistemi ve Süreçlerinin Tasarlanması, Uygulanması ve Geliştirilmesinde Uyulacak Usul ve Esaslar”,Mali Yönetim ve Denetim Dergisi, Sayı: 38, 2006, s. 1- 23.

CODERRE, David; “Continuous Auditing: Implications for Assurance, Monitoring and Risk Assessment”, Global Technology Audit Guide, RCMP,2005.

COSO, “Internal Control - Integrated Framework Executive Summary”, http://www.coso.org/publications/executive_summary_integrated_framework.htm

COSO; “Internal Control – Integrated Framework”; Executive Summary,
<http://www.coso.org>

ÇELİK, Faik; “Türk Bankacılığında Risk Yönetimi Yönetmeliği Dönemi ve Piyasa Riski Ölçüm Metodları”, İktisat Dergisi, Eylül, 2001. s.61-62.

ÇÖMLEKÇİ, F., KEPEKÇİ, C.; ERDOĞAN, M.; 1992, Muhasebe Denetimi, Eskişehir.

ÇÖMLEKÇİ, Ferruh; “Muhasebe Denetimi”, Eskişehir İktisadî ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, No: 202- 131, Eskişehir,1978

ÇÖMLEKÇİ, Ferruh; “Muhasebe Denetimi Ve Mali Analiz”, 1.Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2004

ÇÖMLEKÇİ, Ferruh; Münevver YILANCI; Nurten ERDOĞAN; Saime ÖNCE; Seval Kardeş SELİMOĞLU; Ergun KAYA, “Muhasebe Denetimi Ve Mali Analiz”, 1.Baskı, Eskişehir, Açıköğretim Fakültesi Yayını,2004

DABBAGOĞLU, Kadir; “İç Kontrol Sistemi”, Mali Çözüm Dergisi, Sayı: 82, 2007, s. 159- 169.

DELİKANLI, İ. Uğur, “Bankaların Denetimi ve Gözetimi: Türkiye ve Avrupa Birliği Uygulamaları”, Active – Finans Bankacılık Dergisi, 1998.

Deloitte & Touche; “İç Denetim Bülteni”, Mart/Nisan 2003, Sayı: 2.

DEMİR, Volkan, “İç Kontrol Yapısı ve SAS 55 ile SAS 78’in Karşılaştırılması”,Muhasebe Finansman Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 11, 1999, s. 89- 105.

DEMİRBAŞ, Mahmut; “İç Kontrol ve İç Denetim Faaliyetlerinin Kapsamında Meydana Gelen Değişimler”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:4, Sayı: 7, 2005, s. 167- 188.

DEMİREL, E., 2000, “Çimento Üretim Sektöründe Muhasebe Denetimi ve İç Kontrol Sistemi”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, (Yayınlanmış).

DİPCİ, Seray; “Bankalarda İç Denetim ve Bir Bankada İç Denetim Faaliyeti Uygulaması”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.

ELİTAŞ, Cemal; “Kontrol Önlem ve Yordamlarının Üst Yönetim, Orta ve Alt Yönetim İle İş görenler Açısından Rolü ve Önemi”, Maltepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Analiz Dergisi, Sayı: 1, 2003, s. 23- 35.

ERÇEL, Gazi; Konuşmalar-1999, Türk Bankacılık Sistemi, Ankara, TCMB, 2000.

ERDOĞAN, Melih; “Denetim”, Maliye ve Hukuk Yayınları, 2. Baskı, Ankara,2005

ERDOĞAN, Melih; “Denetim,Kavramsal ve Teknolojik Yapı”, Maliye ve Hukuk Yayınları, 3. Baskı, Eskişehir, 2006.

ERDÖNMEZ, Pelin Ataman; “Bankacılıkta Mali Bünye Sorunları ve Yeniden Yapılandırmada Ülke Uygulamaları”, Türkiye Bankalar Birliği Bankacılık ve Araştırma Grubu, İstanbul, 2000.

FSA, FSA Handbook Online; <http://www.fsa.gov.uk>

FSA, History, <http://www.fsa.gov.uk/history>

FSA, Inside the FSA; <http://www.fsa.gov.uk>

FSA, IPRU for Banks, Internal Control; <http://www.fsa.gov.uk>

GAUTHIER, S., J., 2006, "Understanding Internal Control", Government Finance Review, p. 1- 22.

GÜCENME, Ümit, "Genel Muhasebe", Marmara Kitabevi, 2. Baskı, Bursa, 2002

GÜLER, Aras, "Basel II Bankacılık Düzenlemeleri ve İç Denetim", İç Denetim Dergisi, Sayı: 17, 2007.

GÜMÜŞTEKİN, Gülten Eren; "Kobi Niteliğindeki Aile İşletmelerinin Yönetim ve Organizasyon Sorunları: Kütahya Seramik Sanayi Örneği", C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 1, 2005, s. 71- 93.

GÜNCELER, Bülent; "Türk Bankacılık Sisteminde İç Kontrol ve İç Denetim Sunumu", I. Uluslararası Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu, Nisan 2005

GÜRBÜZ, Hasan; "Muhasebe Denetimi", Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1995

GÜREDİN, Ersin, "Muhasebe Denetimi", 10.baskı, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 2000

GÜREDİN, Ersin; Ferruh ÇÖMLEKÇİ; Ahmet Hayri DURMUŞ; Atilla GÖNENLİ, "Muhasebe Denetimi ve Mali Analiz", 3.Baskı, Eskişehir, Web-Ofset Tesisleri, 2001

GÜVEN, Fatih Mehmet; "İşletmelerde İç Kontrol Yapısının Yeri ve Önemi", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008.

IIA; "Standards for IIA Professional Practice of Internal Auditing", <http://www.theiaa.org>

IIA; “Tone at the Top”, Kasım 2005, Sayı: 28, <http://www.theiia.org>

IXIS Corporate & Investment Bank; <https://www.ixis-cib.com>

JPMorgan Chase & Co. “Annual Report 2006”,
<http://investor.shareholder.com/jpmorganchase/annual.cfm>

KALKINOĞLU, Mehmet; “İç Kontrol Sistemi”, Vergi Dünyası Dergisi, Sayı: 265, 2003, s. 70- 78.

KAVAL, Hasan; “Muhasebe Denetimi”, Yaklaşım Yayınları, Gazi Kitapevi, 2003.

KAVUT, Lerzan; “Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları ve Türkiye’deki Durumu”, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 4, 2000, s.9- 28.

KAYA, Abdullah; DEMİRAL, Halit; 2001, “Vergi İncelemelerinde İşletmelerin İç Kontrol Sistemlerinden Yararlanma Olanakları”, Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, Sayı: 3, s. 81

KAYA, H. Abdullah; “ İç Denetim” Kamu İç Denetçiler Derneği Web Sayfası, 2007

KELEŞ, Aytekin; “Basel Kriterlerinin İç Kontrol Açısından Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri ve Öneriler”, Doktora Tezi, İstanbul 2009.

KENGER Erdal, “Denetçi Yardımcıları Eğitim Notu”, 2001.

KEPEKÇİ Celal, “Bağımsız Denetim”, 5.Baskı, İstanbul, Avcıol Basım Yayın, 2004

KEPEKÇİ, Celal, 1982, İşletmelerde İç Kontrol Sisteminin Etkinliğini Sağlamada İç Denetimin Rolü, Eskişehir İktisadî ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, No: 251- 171, Eskişehir.

KEPEKÇİ, Celal; Bağımsız Denetim, Ankara, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1999.

KESKİN, Ekrem; “1999 Yılında Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler”, Bankacılar Dergisi, Sayı 33, 1999.

KEYDER, Nur; “Türkiye’de 2000-2001 Krizleri ve İstikrar Programları”, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Sayı 183, Haziran, 2001. s.45.

KOÇAK ŞEN, İlknur; “İç Kontrol Sistemi Unsurlarından Kontrol Faaliyetleri: Afyonkarahisar’da Bir Uygulama”, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, Haziran 2008.

KOGAN Alexander; Vasarhelyi MİKLOS A., “Continuous Online Auditing; A Programme of Research”, Journal of Information Systems, Vol.13, No.2, 1999

KORKMAZ, Umut; “Kamuda İç Denetim (I)”, Bütçe Dünyası Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 25, 2007, s.4-9

KÖROĞLU, Ç.; UÇMA, T.; 2006, “İşletmelerdeki İç Kontrol Sisteminin Etkinliği ve Dış Denetimdeki Önemi”, Mevzuat Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 103, s. 1-10.

KULA, V.; KAYNAR, B.; KESKİN KÖYLÜ, M.; 2006, “Varlıkların Kötüye Kullanımı Sonucu Doğan Risk Faktörlerinin Bağımsız Denetçilerce Değerlemesi”, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 4, s. 117- 128.

KURBAN, İbrahim; “İç Denetim Fonksiyonunun Etkinliği İçin Kurum İçi Düzenlemeler”, İç Denetim Enstitüsü Yayınları, No: 13, Mayıs 1997.

LEE, M.; COLBERT, J., L.; 1997, “Analytical Procedures: Management Tools for Monitoring Controls”, Management Decision, Vol: 35, p. 392- 397.

MEMİŞ, Mehmet Ünsal; 2006, “İç Denetimin Yönetim Fonksiyonlarının Yerine Getirilmesindeki Rolü: Türkiye’deki Büyük İşletmeler Üzerinde Bir Saha Araştırması”, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana, (Yayınlanmamış).

MEMİŞ, Mehmet Ünsal; 2007,“Türkiye’deki İç Denetim Profiline Belirlenmesine İlişkin Bir Araştırma”,Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,Cilt: 16, Sayı: 1,s.460

ÖNDES, Turan; 2000, “KOBİ’ lerde Verimliliği Arttırmak İçin İç Kontrol Sisteminin Kurulması ve Yürütülmesi İle İlgili Bazı İpucu Soruları”,Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, s.79- 85.

ÖZER, Aptullah; “Risk Odaklı İç Denetim ve Bir Uygulama”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008.

ÖZEREN, Baran; “İç Denetim Standartları ve Mesleğin Yeni Açılımları”, s.3-4, 2000

ÖZKAN, Turgut; “Ulusal ve Uluslararası Bankacılıkta Rekabet”, İktisat Dergisi, Sayı 387, Şubat-Mart, 1999. s.43.

ÖZÖREN Baran, “INTOSAI-Kamu Kesimi İç Kontrol Standartları”, Özet Çeviri, 2004.

PARASIZ, İlker; Para Banka ve Finansal Piyasalar, Bursa, Ezgi Kitabevi Yayınları, 8. Baskı, 2005.

POYRAZ, Sinem, “Denetim Teknikleri”, Beta Basım Yayım A.Ő, İstanbul 1993.

PricewaterhouseCoopers; “COSO back in the timelight”, Nisan 2003, <http://www.pwc.com/extweb/>

ROOT Steven J., “Beyond COSO, Internal Control to Enhance Corporate Governance”, New York, John Wiley & Sons Inc, 1998.

SAKA, Tamer, “İç Denetim Mesleği, Bankacılık ve Risk Yönetimi”, İç Denetim Dergisi, 2001.

SALTIK, Nihal, , “İç Kontrol Standartları”, Bütçe Dünyası Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 26, s.58- 69, 2007

SPK Tebliğ, Seri X, No: 22, 12.06.2006 Tarih ve 26196 Sayılı Mükerrer Resmi Gazete, <http://www.spk.gov.tr/teblig/files/SeriX>, 17.01.2008.

ŞENDURUR, Utku; “Ekonomik Krizlerde Bankalardaki İç Kontrol Sisteminin Önemi ve Etkinliği”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008.

ŞENGÜL, Şenol, “Toplam Kalite Yönetimi Uygulamaları ve İç Kontrol Birimlerinde Toplam Kalite Yaklaşımı”, Halk Bankası Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara, Temmuz 2005.

ŞENGÜR, Evren Dilek; “İşletmelerde İç Denetim Fonksiyonu ve Örnek Bir Uygulama”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005.

TORUN, Etem Bağdır; “Türk Bankacılık Sektöründeki İç Kontrol ve İç Denetim Uygulamalarının Uluslararası Düzenlemelere Uyum Süreci ve AB-ABD Uygulamaları”, Halk Bankası Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara, Temmuz 2007.

Türkiye Bankalar Birliği Bankacılık ve Araştırma Grubu; “Bankalarda Kurumsal Yönetim”, Eylül 1999, S.1, <http://www.tbb.org.tr>

Türkiye Bankalar Birliği, “Bankaların Risk Yönetimi Çalışmaları Hakkında Değerlendirme”, Nisan 2004

UYANIK, A. 2001, Denetim, Muhasebe ve Vergilendirme, Beta Basım Yayım Dağıtım, 1. Baskı, İstanbul

UZAY, Şaban, “İşletmelerde İç Kontrol Sistemini İncelemenin Bağımsız Dış Denetim Karar Sürecindeki Yeri ve Türkiye’deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma”, Ankara: SPK Yayınları, Yayın No:132, 1999, s.6-7.

UZUN, Ali Kamil; “Organizasyonlarda İç Denetim Fonksiyonu ve Önemi”, Active Finans ve Bankacılık Dergisi, Nisan-Mayıs 1999.

ÜLKER, Veysel; “Türk Bankacılık Sektöründe İç Kontrol Sistemi ve Halk Bankası Uygulaması”, Halk Bankası Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara, Temmuz 2005.

YAVUZ, Salih Tanju; “İç Kontrol Fonksiyonu’nun Bileşenleri: İç Kontrol Teftiş’ten Farklı Bir Mekanizma mıdır?”, Bankacılar Dergisi, Sayı: 42, 2002.

YILANCI, Münevver; “İşletmelerde İç Kontrol Yapısının Değerlendirilmesinin Denetim Karar Sürecindeki Yeri”, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 631, Kütahya, 1992

YILANCI, Münevver;“İç Denetim”, Osmangazi Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 86,Eskişehir, 2003

YILMAZ, Y., 2003, “Merkezi Hükümetin İç Denetim Standartları”, Mali Kılavuz Dergisi, Sayı: 20, s. 116- 121.

YÖRÜKER, Sacit; “Başka Ülke Örnekleri Temelinde Kontrol, Denetim, Teftiş ve Soruşturma: Kavramsal Bir Çerçeve”, Ankara, Mayıs 2004.

YUMUŞAK, Yeşim; “Aracı Kurumlarda Uygulanan İç Kontrol Sistemi ve Etkinliğinin Ölçümü”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.

YURTSEVER, Gürdoğan; “Türk Bankacılığının Kontrol ve Denetim Yapısı İçinde İç Kontrol Merkezlerinin Yeri”, Kasım-Aralık 2003, Active Finans ve Bankacılık Dergisi.

Türkiye Bankalar Birliği, “4389 Sayılı Bankalar Kanunu”, Ocak 2000

http://www.halkbank.com.tr/pb/engine/0,1065,1_1_0,00.html 23.05.2005

ECIIA; “Position Report”, Şubat 2005.

<http://www.tdk.gov.tr> , 20.04.2010

<http://www.bmder.org.tr/makale12.htm> , 20.05.2010

<http://www.tbb.org.tr/turkce/basle/denetim>, 24.05.2010

<http://www.kidder.org.tr> (28. 07. 2010).

<http://www.coso.org/>

<http://www.bafin.de/cgi-bin/bafin.pl>

ÖZGEÇMİŞ

Özlem YILMAZ EKMEKÇİ 22/12/1984 tarihinde Kayseri’de doğmuştur. Üniversite öğrenimini Kırıkkale Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü ve çift anadal programı ile Kamu Yönetimi Bölümünü bitirmiştir. Halen Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans öğrenimine devam etmektedir. Aynı zamanda T. Halk Bankası A.Ş.’de Uzman Yardımcısı olarak görev yapmaktadır.